

nabæ apostoli domino Manassæ Meldensi episcopo; A sicem unxit Deus Pater oleo exultationis præ participibus tuis. Quæ sacramentali sanctissimi chrismatis delibutione et sacratissimæ eucharistiæ susceptione materialia immaterialibus, corporalia spiritualibus, huinana divinis uniformiter concopulas, sacramentaliter reformas ad suum puriores principium. His et hujusmodi benedictionibus visibilibus invisibiliter restauras, etiam præsentem in regnum cœleste mirabiliter transformas, ut cum tradideris regnum Deo et Patri, nos et angelicam creaturam, cœlum et terram, unam rempublicam potenter et misericorditer efficias; qui vivis et regnas Deus per omnia sæculorum. Amen.

VITA LUDOVICI REGIS VI,

QUI GROSSUS DICTUS,

AUCTORE SUGERIO (1) ABBATE B. DIONYSII IN FRANCIA.

(Dom Bouquet, *Recueil des historiens*, tom. XII, pag. 40.)

INCIPIT PROLOGUS

IN GESTIS LUDOVICI REGIS COGNOMENTO GROSSI.

Domino et digne reverendo Suessionensi episcopo **GOSLENO** (2), SUGERIUS, Dei patientia beati Areopagitæ Dionysii abbas vocatus (3), Jesu Christi qualisunque servus, Episcopo episcoporum episcopaliiter uniri.

Confert eorum deliberationi et judicio et nos et nostra subjici, quorum universalis judicio odibilis et amabilis diversa diversis promulgabitur censura, cum nobilis vir sedebit in portis cum senatoribus terræ. Eapropter, virorum optime, etiam si cathedra non contulisset, cuius totus sum in eo cuius totus es tu, nec si plus quæris, plus habeo, serenissimi regis Francorum Ludovici gesta approbatæ scientiæ vestræ arbitrio delegamus, ut quia nobis communiter promovendis et promotis benignissimus

B exstitit Dominus, ego scribendo, vos corrigendo, quem pariter amabamus, pariter et decantemus et deploremus. Neque enim charitati repugnat etiam beneficiis comparata amicitia, cum qui inimicos diligere præcipit, amicos non prohibeat. Dupli ergo, et, licet dispari, non tamen opposito beneficij et charitatis debito, excidamus ei monumentum ære perennius, cum et ejus circa cultum Ecclesiarum Dei devotionem, et circa regni statum mirabilem stylo tradiderimus strenuitatem cuius nec aliqua temporum immutatione deleri valeat memoria, nec a generatione in generationem suffragantis Ecclesiæ pro impensis beneficiis orationum desistat instantia. Valcat celsitudo vestra inter cœli senatores feliciter episcopari.

C anno 1125 creatus, Sugerio fuit amicitia conjunctissimus, atque una cum ipso circum præcordia Ludovici utriusque, VI nimirum ac VII, regum admissus, aulicis consiliis frequens interfuit, citra pastoralis tamen officii detrimentum. Huic in monasterio Longipontis a se fundato, ubi sepultus jacet, inscriptum sequens legitur epitaphium: « Joslenus anno MCXXV Suessionum creatus episcopus, antea Bituricensis archiepiscopus, magister celeberrimus Parisiensis, pater justitiae et multorum cœnobiorum, hostis vitiorum, et castitatis cultor præcipuus. Obiit anno 1151. »

(3) *Sugerius..... beati Areopagitæ Dionysii, etc.*
— Jamdudum exolevit opinio, quæ Dionysium Areopagitam cum cognomine Galliarum apostolo confundit.

(2) *Domino..... Gosleno. Joscelinus sive Josenus, Suessionum episcopus, postquam docendi munus in Academia Parisiensi laudabiliter obiisset,*

CAPITULA ⁽⁴⁾.

- I. *Quam strenuus in adolescentia fuerit, et quanta strenuitate fortissimum regem Anglorum Willelmum Rufum paternum regnum turbantem repulerit.*
- II. *Quod Burcardum Monmoreniensem (5) virum nobilem ab infestatione Beati Dionysii cum omnibus complicibus suis compescuit.*
- III. *Quod comitem Bellimontensem Matthæum restituere castrum Lusarchias Claromontensi Hugoni coegit, cum ipse dominus Ludovicus idem castrum manu forti oppugnasset.*
- IV. *Quod cum atiud castrum ejusdem Matthæi Canliacum obsedisset, subita aeris intemperies exercitum in fugam coegit; et nisi ipse Ludovicus fortiter restitisset, pene exercitus deperisset, et quod ipse Matthæus humiliter ei satisfecit.*
- V. *De Ebalo comite Ruciensi.*
- VI. *De castro Maudunensi (6).*
- VII. *De castro, qui dicitur Mons-Acutus.*
- VIII. *De Milone, quomodo intravit castrum Montis-Leherii.*
- IX. *De Buamundo principe Antiocheno.*
- X. *De captione castri Gornaci.*
- XI. *De captione castri Sanctæ Severæ.*
- XII. *De morte regis Philippi.*
- XIII. *De subiimatione ejus in regem.*
- XIV. *De captione Firmitutis Balduini, et liberatione comitis Curboilensis, et Anselmi Garlandensis.*
- XV. *De colloquio inter regem Ludovicum et regem Anglorum Henricum habito apud Plancas Nimpheoli.*
- XVI. *De proditione facta in Rupe Guidonis a Guillelmo sororio ejus, et de morte Guidonis, et cita ultiōne in eundem Guillelum.*
- XVII. *De eo quod fratri Philippo repugnanti castrum Meduntense et Montem-Leherii abstulit.*
- XVIII. *Quomodo castrum Puteolense capto Hugone subvertit.*
- XIX. *De liberatione ejusdem.*
- XX. *De impugnatione Tauriaci, et restitutione Puteoli.*
- XXI. *De reciproca ejus proditione.*

Reliqua capitula desunt.

VITA GLORIOSISSIMI LUDOVICI FRANCORUM REGIS ILLUSTRISSIMI INCIPIT FELICITER ⁽⁷⁾.

CAPUT PRIMUM.

Gloriosus igitur et famosus rex Francorum Ludovicus regis magnisici Philippi filius, primævæ flore ætatis sere adhuc duodennis, seu tredennis, elegans et formosus, tanta morum probabilitum venerabili industria, tanta amœnissimi corporis proceritate proficiebat, ut et sceptris futuris re ipsa amplificationem honorificam incunctanter promitteret, et Ecclesiarum et pauperum tuitioni spem votivam generaret. Altus puerulus, antiqua regum Caroli Magni et aliorum excellentiorum hoc ipsum testamentis imperialibus testificantium consuetudine, apud Sanctum Dionysium tanta et quasi nativa dulcedine ipsis sanctis martyribus suisque adhæsit, usque adeo ut innatam a puero eorum Ecclesiæ amicitiam toto tempore vite suæ multa liberalitate et honorificentia continuaret, et in fine summe post Deum sperans ab eis seipsum et corpore et anima, ut, si fieri posset, ibidem monachus efficeretur, devotissime de-

A liberando contraderet. Sane præfata ætate, animo juvenili vigore maturabat virtus nativa (7') impatiens venationum, et ludicrorum puerilium, quibus ætas hujusmodi lascivire et arma dediscere consuevit. Dumque multorum regni optimatum et egregie magnanimi regis Anglorum Guillelmi, magnanimioris Guillelmi regis filii Anglorum domitoris infestatione agitatur, robur probitatis vaporat, exercitio virtus (8) arridet, inertiam removet, prudentiæ oculum aperit, otium dissolvit, sollicitudinem accelerat. Guillelmus siquidem rex Anglorum, usui militiæ aptus, laudis avarus famaque petitor, cum, exhaeredato majore natu Roberto fratre suo, patri Guillelmo feliciter successisset, et post ejusdem fratris sui Hierosolymam profectionem ducatum Northmanniæ obtinuisse sicut ejusdem Northmanniæ ducatus se porrigit marchiis regni collimitans, quibusunque poterat modis famosum juvenem nitebatur impugnare. Similiter et dissimiliter inter eos certabatur, simili-

(4) Desunt hæc capitula in codicibus regiis.

(5) *Monmoreniensem.* Cod. S. Germ. *Monmoreniensem.*

(6) *Maudunensi*: Cod. S. Germ. *Maudunensi*.

(7) Deest hic titulus in Cod. S. Germ.; legitur in

duobus Codd. Reg. et San-Dion.

(7') *Augtiva* Cod. Reg. 59. L. 5, *nativa*, cod. R. 6265 *activa*.

(8) *Virtus*. Sic Cod. San-Dion. In edit. *virtutis*.

ter cum neuter cederet, dissimiliter cum ille matrus, iste juvenculus : ille opulentus et Anglorum thesaurorum profusor, mirabilisque militum mercator et solidator ; iste peculii expers patri, qui beneficiis regni utebatur, parcendo, sola bonae indolis industria militiam cogebat, audacter resistebat. Videres juvenem celerrimum modo Bituricensium, modo Arvernorum, modo Burgundionum militari manu transvolare fines, nec idcirco tardius, si ei ignotescat, Vilcassinum regredi, et cum trecentis aut quingenitis milibus præfato regi Guillelmo cum 10 millibus fortissime refragari, et, ut dubius se habet belli eventus, modo cedere, fugare modo. Talibus utroque multi intercipiebantur congressionibus, quorum famosus juvenis, et sui, cum plures alias, tum comitem Simonem nobilem virum, Gislebertum (9) de Aquila nobilem, et Angliæ et Northmanniæ æque illustrem baronem, Paganum de Gisortio, qui castrum idem primo munivit Rex e contrario Angliæ strenuum et nobilem comitem Matthæum Bellimontensem, illustrem et magni nominis baronem Simonem de Monteforti, dominum Montis-Gai Paganum captos tenuerunt. Verum Angliæ captos ad redemptionem celerem militaris stipendii acceleravit anxietas; Francorum vero longa diuturri carceris maceravit prolixitas, nec ullo modo evinculari potuerunt, donec suscepta ejusdem regis Angliæ militia, hominio obligati regnum et regem impugnare et turbare jurejurando firmaverunt. Dicebatur equidem vulgo regem illum superbum et impetuosum aspirare ad regnum Francorum, quia famosus juvenis unicus patri erat de nobilissima conjugi Roberti Flandrensis comitis sorore (*Berta*). Qui enim duo supererant, Philippus et Florus, de super ducta Andegavensi comitissa Bertrada geniti erant, nec illorum appetiabatur successionem, si unicum primum decidere quoque infortunio contingeret. Verum, quia nec fas nec naturale est Francos Anglis, imo Anglos Francis subjici, spem repulsivam rei delusit eventus. Nam, cum per triennium aut eo amplius hæc [hac] insania se et suos exagitasset, nec per Anglos, nec per Francos hominio obligatus proficiendo voluntati suæ satisfacere valeret, subsedit. Cumque in Angliam transfretasset, lasciviae et animi desideriis deditus, cum quadam die in Nova silva venationibus insisteret, subito inopinata sagitta percussus interiit (an. 1100). Divinatum est virum divina ultiōne percussum, assumpto veritatis argumento, eo quod pauperum exstiterat intolerabilis oppressor, Ecclesiarum crudelis exactor, et si quando episcopi vel prælati decederent, irreverentissimus retentor et dissipator. Imponebatur a quibusdam cuidam nobilissimo viro Galterio Tirello quod eum sagitta perfoderat Quem cum nec timeret, nec speraret, jurejurando sœpius audivimus, et quasi sacrosanctum asserere quod ea die nec in in eam partem silvæ in qua rex venabatur venerit,

(9) *Gislebertum*. Cod. S. Germ. et Reg. 5925, *Gilebertum*, et Reg. 5265, *Gilbertum*.

(10) *Viderit*. In Tirellum tamen Guillelmi necem

A nec cum in silva omnino viderit (10). Unde constat tantam tam subito tanti divina potentia in favillam evanuisse insaniam, ut qui aliquos supervacaneis inquietabat, gravius infinite inquietetur, et qui omnia appetebat, inglorius omnibus exuatur. Deo enim, qui baltheum regum discingit, regna et regnum jura subjiciuntur. Successit eidem Guillelmo quam celeriter in regno frater minor natu (quoniam Robertus major in illa magna expeditione sancti sepulcri agebat) vir prudentissimus Henricus, cuius tam admiranda quam prædicanda animi et corporis strenuitas et scientia gratam offerrent materiam. Sed nil nostra refert, nisi si aliquid incidenter nostris converibile, aliquando nos oporteat, sicut et de regno Lotharingorum, summatim prælibare. Francorum enim, B non Anglorum gesta quodam scripto memorie mandare proposuimus.

Ludovicus itaque famosus juvenis, jucundus, gratus et benevolus, quo etiam a quibusdam simplex reputabatur, jam adultus, illustre et animosus regni paterni (11) defensor, Ecclesiarum utilitatibus prævidebat, oratorum [*f. aratorum*], laboratorum et pauperum (quod diu insolitum fuerat) quieti studebat.

CAPUT II.

Quo siquidem tempore inter venerabilem Beati Dionysii Adam abbatem et Burchardum nobilem virum dominum Mommoreniacensem accidit quasdam contentiones pro quibusdam consuetudinibus emerisisse, quæ in tantam ebullierunt irritationis molestiam, ut rupto hominio inter defederatos, armis, bello, incendiis concertaretur. Quod cum auribus domini Ludovici insonuisset, indignatus ægre tulit. Nec mora, quin præfatum Burchardum antepatrem castro Pinciacum (*Poissy*) ad causas submonitum coegerit. Qui cum eadens a causa justitiam judicio exsequi noluerit, non tentus (neque enim Francorum mos est) sed recedens, quid incommodi, quid calamitatis a regia majestate subditorum mereatur contumacia, festinanter animadvertisit. Movit namque formosus juvenis illico arma in eum, et in complices ejus confederatos (quippe Matthæum Bellimontensem comitem, et Drogonem Monciacensem (*de Mouchy-le-Châtel*), viros strenuos et bellicosos asciverat) terram ejusdem Burchardi depopulans, municipia et incurtes præter castrum subvertens, pessum dedit, incendio, fame, gladio contrivit (an. 1101). Cumque de castro resistere pariter inniterentur, obsidione Francorum et Flandrensis Roberti avunculi et suorum castrum cinxit. His et aliis contritionum verberibus humiliatum voluntati et beneplacito suo curvavit, et querelam commotionis causam cum satisfactione pacavit.

Drogonem vero Montiacensem, pro his et aliis, et maxime Ecclesiae Belvacensi irrogatis injuriis aggressus, cum ei extra castrum haud procul, ut breviori, consert omnis, nemine tere excepto, scriptorum Anglicorum turba.

(11) *Paterni*. Codex S. Germ., *Patris*.

si confert, regredere retur fuga, cum magna militari sagittaria manu, et balistaria obviasset, irruens in eum, retrocedere, castrumque ingredi armorum oppressionem, absque se non permisit; sed irruens inter eos, et cum eis per portam, ut erat fortissimus palæstra, et spectabilis gladiator, in medio castri et cæbro percussus, et cæbro percutiens, nullam pati dignatus est repulsam, nec recedere, donec cum suppellectile totum castrum usque ad turris procinctum in medio concremavit. Tanta viri erat animositas, ut nec incendium declinare curaret, cum et ei et exercitu periculose esset, et multo tempore maximam ei rauicitatem generaret. Sic humiliatum in brachio virtutis Dei, qui in causa erat, subjectum tanquam clinicum voluntatis suæ ditioni subjugavit.

CAPUT III.

Interea Bellimontis comes Matthæus contra Hugonem Claromontensem virum nobilem, sed mobilem et simplicem, cuius filiam (*Emmam*) duxerat sponsam, longo animi rancore contendens, castrum nomine Lusarchium, cuius medietatem causa conjugii suscepserat, totum occupare (12), turrim sibi armis et armatis satagit munire. Quid faceret Hugo, quam quod ad regni defensorem festinans, pedibus ejus prostratus, obortis lacrymis supplicat ut seni condescendat, gravissime gravato open ferat? *Malo*, inquit, *charissime domine, te terram totam meam habere, quia a te eam habeo, quam gener meus degener hanc habeat. Emori cupio, si eam auferat.* Cujus lacrymabili calamitate animo compunctus, amicabili manum porrigit, suffragari promittit, spe exhilaratum (13) remittit: spes autem non confundit. Velociter siquidem de curia exeunt, qui comitem conveniant, extraordinarie expoliatum ordinarie vestiri ore defensoris præcipiant, de jure in curia ejus ratiocinando certa die decerent. Quod cum refutasset ulcisci, festinans defensor collecto exercitu multo in eum exsiliit, præfatumque castrum aggrediens modo armis, modo igne impugnans, multo congressu expugnavit, turrimque ipsam militari custodia munivit, et munitam Hugoni, sicut sponderat restituit.

CAPUT IV.

Movet itidem exercitum ad aliud ejusdem comitis castrum, nomine Canliacum, tentoria figit, machinas impugnatorias instrui præcepit. Verum multo aliter quam sperabat evenire contigit. Mutata quippe grata acris temperie, ingrata et turbulentia intemperies emersit, tantoque et tam horribili impluvio tonitruorum coruscatione totam terram in nocte turbavit, exercitum affecit, equos cœcidit, ut vix vivere quidam eorum sperarent. Quo intolerabili horrore cum quidam de exercitu in aurora fugam matuti-

(12) Codex S. Germ., *Occupat.*

(13) *Exhilaratum.* Ita codices laudati. Male in edit. *excidatum.*

(14) *Imitativa.* Sicut Cod. San-Dion. In Edit. et in Co. d. *Mutativa.* In S. Germ. cod. *Innativa.*

(15) Hispaniam profectum esse, contra Sarracenos

A nam pararent, dormitante adhuc defensore in papilione, dolose tentoriis ignis est applicitus: ex quo, quia signum est recedendi, subito exercitus tam incaute quam confuse exire festinant, inopinatam recessionem [formidantes], nec quid alii aliis conferant attendentes. Quorum incursu præcipiti multoque clamore dominus stuporatus, quærens quid esset, equo insiliit post exercitum festinans, quia jam circumquaque dispersi erant, reducere nullo modo valuit. Quid aliud ficeret famosus juvenis, quam ad arma currere, quam cum paucis quos potuit retrocedere, murum se pro præcedentibus opponere, saepè percuti, et saepè percutere? Verum etsi illi, quibus pereuntibus [*leg. præeuntibus*] ipse murus erat, quiete et secure potuerunt fugere, tamen

B quia multi gregatim et disperse procul ab eo fugiebant, multi ab hostibus capti sunt. Inter quos excellentior captus fuit ipse Hugo Claromontensis, et Guido Silvanectensis, Herluinus Parisiensis, et obscuri nominis quamplures gregarii, et pedestris exercitus multi. Hac igitur laceratus injuria, quanto rudis et ignarus infortunii hujusmodi hactenus fuerat, tanto cum Parisius redisset moti animi insolentia intumescebat, et ut ejus actatis mos est, sitamen imitativa (14) sit probitatis, movet et movetur. Et ut cito injuriam ulciscatur, exæstuans undecunque triplicato exercitu sagaciter æque, ut prudenter, cæbro ingeminat suspirio decentius mortem quam verecundiam sustinere. Quod cum amicorum relatione comperisset comes Matthæus, ut erat elegans vir et facetus, impatiens verecundiæ accidentalis domini sui, multiplicato intercessore, viam pacis affectare sumptuose investigat. Multa dulcedine, multis blandimentis animum juvenilem demuleare elaborat, satis convenienter nulla hoc factum deliberatione, sed ex contingenti accidisse, injuriam excusat, seque primum ad ejus nutum satisfactioni presentat. In quo quidem prece multorum, consilio familiarium, multo etiam patris rogatu, licet sero, viri animus mollescit, resipiscenti pareit, injuriam condonat, recuperabilia perdita comite reddente restaurat, captos liberat, Hugoni Claromontensi pacem, et quod castri præoccupati suum erat firma pace reformat.

CAPUT V.

D Infestabatur nobilis Ecclesia Remensis suorum et Ecclesiarum ad se pertinentium dilapidatione bonorum tyrannide fortissimi et tumultuosi baronis Ebali Ruciensis, et filii ejus Guischarti. Qui quanto militiæ agebatur exercitio (erat enim tantæ magnanimitatis, ut aliquando cum exercitu magno, quod solos reges deceret, in Hispaniam proficierebatur [15]) tanto insanior et rapacior his explendis deprædationibus, rapinis et omni malitiæ insistebat.

regibus Castellæ et Aragoniæ suppetias laturum, memorat Anselmus, tom. VIII, p. 864. Priorem quidem ait expeditionem hortante summo pontifice Alexandro II, alteram Gregorio VII aggressum esse. De utraque summum apud Hispanicos historicos silentium.

Tanti ergo et tam facinorosi viri apud dominum regem Philippum centies, et modo apud filium bis aut ter lugubri querela deposita, filius inventive exercitum mediocrem fere septingentorum militum de nobilioribus (16) Franciae optimatibus delectum cogit, Remis festinat, pene per duos menses multo conflictu praeteritas punit Ecclesiarum molestias: ejusdem praefati tyranni et fautorum (17) ejus depopulatur terras, incendio solvit, rapinis exponit. Egregie factum, ut qui rapiebant rapiantur, et qui torquebant aequa aut durius torqueantur. Tanta siquidem erat domini et exercitus animositas, ut, quandiu ibi fuerit, aut vix aut nunquam praeter feria sexta et die Dominica, quieverint quin aut cum manuali congressione lancearum ac gladiorum committerent, aut terrarum destructione illatas injuras vindicarent. Certabatur ibi non contra Ebolum tantum, sed contra omnes illarum partium barones, quibus etiam maximorum [f. Maximum] Lotharingorum affinitas multo agmine celebrem affectabat exercitum. Agitur interea multis questionibus de pace, et quoniam diversae curae periculosaque negotia ad alias partes novi domini presentiam votive devocabant, habito cum suis consilio, pacem a praefato tyranno Ecclesiis et impetravit (18), et acceptis obsidibus eam jurejurando firmari fecit. Taliter salutatum et flagellatum dimisit. Hoc etiam quod de Castronovo repetebat, in diem distulit.

CAPUT VI.

Et nec minus celebrem Aurelianensi Ecclesiae suffragando tulit opem militarem, cum et Leonium (19) virum nobilem, Mauduni (20) castri episcopi Aurelianensis hominem, majorem ejusdem castri partem, et alterius dominium praefatæ Ecclesiae auferentem, manu forti compescuit. In eodem castro cum cum multis inclusit, castroque recepto cum in proxima domui suæ ecclesia erectis propugnaculis defensioni inniteretur, ut fortis fortiori subjicitur, armorum et flamarum ingestione intolerabiliter opprimitur. Nec solus diurni anathematis mulctam solvit, cum et ipse et multi alii ferme sexaginta flamma prævalente de turre corruentes, lancearum erectarum et occurrentium sagittarum cuspide perfossi, extremum spiritum exhalantes, miseras animas cum dolore ad inferos transtulerunt (21).

(16) *Nobilioribus*. In quatuor codd. additur *et validioribus*.

(17) *Fautorum*. Cod. S. German. et cod. Reg. 5925, *factorum*.

(18) *Et impetravit*. In duobus cod. Reg. et San. Germ. additur *et imperavit*.

(19) *Leonum*. Cod. Reg. 5925, *Leonum*.

(20) *Mauduni*. Cod. S. Germ. *Maduni (Meung.)*

(21) *Transtulerunt*. Cod. Reg. 6265, *Transmisserunt*.

(22) *Obtinuisse*. Duxerat primam in uxorem Thomas Idam, Balduini II Hannona comitis filiam: qua circa annum 1101 demortua, secundum iniit matrimonium cum filia Rogerii comitis, cognata sua, qua Montis-Acuti castrum in dotem ei attulit.

(23) *Pater.... Thomæ parentem se negabat Ingel-*

A

CAPUT VII.

Castrum, quod dicitur Mons Acetus, validissimum in pago Laudunensi, occasione cujusdam matrimonii contigit Thomam de Marna obtinuisse (22), hominem perditissimum, Deo et hominibus infestum, cuius intolerabilem velut immanissimi lupi rabiem inexpugnabilis castri audacia concrescentem, cum omnes circumquaque compatriotæ et formidarent et abhorrerent, ipse qui dicebatur pater (23) ejus Engeirrannus (24) de Bova (25) vir venerabilis et honorificus egregie, et praeter alios, illum de castro ejicere ob ejus fautiosam (26) tyrannidem moliebatur (*circa an. 1104*). Communicatum est inter eos, ipsum videlicet, Engeirrannum et Ebalum Ruciensem, cum omnibus quos alicere sibi potuerunt, castrum et in castro cum obsidere, circumquaque eum et pallo et vimine circumcingere, cumque multa mora fame periclitantem ad deditioem cogere, castrumque si posset fieri subvertere, cumque perenni carcere condemnare. Quod videns vir nequam, jam firmatis castellis, cum nec dum vallo ab alio ad aliud clausum esset, nocte furtim exsiliit, et festinans ad famosum juvenem collaterales ejus munericibus et promissis corrupti, et ut ei militari suffragaretur subsidio, citissime obtinuit. Flexilis (27) quippe et aetate et moribus, collecto septingentorum militum exercitu, ad partes illas festinat accedere. Qui cum castello (28) Acuti montis appropinquaret, viri qui castrum circumcluserant, nuntios ad eum delegant tanquam designato domino, ne removendo eos ab obsidione vituperium inferat, supplicant, opposentes ne pro perditissimo homine servitum tantorum amittat, infaustum perniciosius sibi quam eis, si nequam tuto remaneat, veraciter profientes. At vero cum nec blanditiis, nec minis a proposito eum devocare valerent, veriti sunt in designatum dominum committere, et proponentes cum ipse rediret ab obsidione (29) recidivo bello redire, cesserant, et quidquid facere vellet inviti sustinuerunt. Ipse vero in manu potenti disruptis et defossis circumquaque omnibus municipiis, Acutum montem emancipavit, et tam armis quam victualibus eorum sophismata denodans copiosum reddidit. Eapropter optimates, qui amore et timore ejus cesserant, quia in nullo pepercerat, succentes dolent, nec ulterius se ei deferre jurejurando minantur. Cumque eum egredi (30)

D ramnus, ob suspectam Adæ prioris uxoris suæ, que ipsum ei pepererat, fidem.

(24) *Engeirrannus*. Cod. S. Germ. et Reg. 6265 *Engerannus*; cod. Reg. 5945, *Eugenrannus*.

(25) *Codiaci toparcha*.

(26) *Fautiosam*, *factiosam*, idem ac *malitiosam*. Derivatur a voce *fauctio seu factio*, quæ facinus pravum significat.

(27) *Flexilis*. In duob. codd. Reg. et S. Germ. *Flexibilis*.

(28) Cod. S. Germ., *Castro*.

(29) *Ab obsidione*. Duo codd. Reg. et San-Dionys. *ad obsidionem*.

(30) *Egredi*. Cod. S. Germ. et S. Dionys. *re gredi*.

conspicunt, castra movent, acies bellatorum componunt, ipsumque tanquam inituri cum eo prosequuntur. Hoc unum mutuae congressioni oberat, quod inter acies utriusque partis torrens tarde transitum porrigens convenire prohibeat (51). Sic utraque classica, et pila minantia pilis, prima ei altera die se conspicantur, cum subito venit ad Francos quidam joculator probus miles ab opposita parte, nuntians irrefragabiliter primo quo inveniretur accessu eos committere, et illatam pro libertate injuriam hastis et gladiis vindicare, seque ad naturalem dominum, ut pro eo et cum eo dimicet, eos dimisise. Insonuit rumor per tentoria castrorum, et militum audacia tripudiat. Loricarum et galearum splendida pulchritudine se exornant, animositatem exagitant, et si forte transitus eis occurrat, torrentem transilire accelerant, dignum ducentes magis ut hostes aggrediantur quam quod se defendant. Quod videntes nobilissimi viri Engeirrannus de Bova, Ebalus de Ruciaco (52) comes, Andreas de Rameru (53), Hugo Albus de Firmitate, Robertus de Capiaco, et alii sapientes et discreti, audaciam designati domini admirantes, consulte ei deferre elegerunt, et pacifice ad eum venientes, pubertatem ejus amplexati sunt, dextrisque amicitiae contradentes (54), se et suos ejus servitio spoponderunt. Nec multo post, ut divinæ lacerbatur voluntati impiorum subversio, et castrum et matrimonium incestu consanguinitatis fœdatum divortio amisit (55).

CAPUT VIII.

His et aliis virtutum proiectibus designatus dominus descendens, regni administrationi, et reipublicæ, sicut se rei opportunitas offerebat, sagaciter providere, recalcitrantes perdomare, castella infestantia quibuscumque modis aut occupare, aut incurvare strenue sategebatur. Unde cum Guido Truelius (56) filius Milonis de Monte Leherii viri tumultuosi et regni turbatoris, a via sancti sepulcri domum repedasset, fractus longi itineris anxietate, et diversarum pœnarum molestia, et quia extraordinarie Antiochiam timore Corboranni (57) per murum descendens, Deique exercitum intus obsessum relinquens, toto corpore destitutus defecit, timensque exhaeredari unicam quam habebat filiam (*Elisabeth*), domini regis Philippi et filii Ludovici voluntate et persuasione, (valde enim appetebant castrum) filio regis Philippo de superducta Andegavensi comitissa nuptui tradidit (an. 1104), et ut in amorem suum

(51) *Prohibeat*. In duobus codd. Reg. et San.-Germ. *prohibebat*.

(52) *Ruciaco*. Cum expugnatio Montis Acuti serius anno 1101, atque etiam haud citius anno 1104 contigerit, patet Anselmum errare, mortem Ebali Ruciaccensis in annum 1100 retrahentem.

(53) *Rameru*. Cod. S. Germ. et Reg. 5923, *Ramerii*.

(54) *Contradentes*. In duob. codd. et S. Germ. *contendentes*.

(55) *Amisit*. Tertio conjugio, post hoc divortitum

A frater major dominus Ludovicus firmissime consideraret, castrum Meduntense prece patris matrimonio confirmavit. Qua occasione castro custodiae suæ recepto, tanquam si oculo suo festucam eruisserint, aut circumsepti repagula dirupissent, exhilarescunt. Testabatur quippe pater filio Ludovico nobis audentibus, ejus desfatigatione acerbissime gravatum, Age, inquiens, *fili Ludovice, serva excubans turrim, cuius derexatione pene consenui, cuius dolo et fraudulenta nequitia nunquam pacem bonam et quietem habere potui*. Hujus infidelitas fideles infideles, infideles infidelissimos procreabat, perfidos minusque concupulabat, nec in toto regno quidquam mali absque consensu eorum aut opere fiebat. Cumque a fluvio Sequanae Curbolio [Corbolio, Corbeil], medio viæ Monte Leherii, dextra a Castello forti pagus Parisiacus circumcingeretur, inter Parisenses et Aurelianenses tantum confusionis chaos firmatum erat, ut neque hi ad illos, neque illi ad istos absque perfidorum arbitrio, nisi in manu forti valerent transmeare: Verum præfati causa matrimonii sepem rupit, accessum jucundum utriusque reparavit.

Hue accessit quod Guido de Rupeforti, vir peritus et miles emeritus, præfati Guidonis Truselli patruus, cum ab itinere Hierosolymitano famose copioseque redisset, regi Philippo gratanter adhæsit. Et quia antiqua familiaritate jam et alia vice ejus dapifer exstiterat, tam ipse quam filius ejus dominus Ludovicus agendis reipublice dapiferum præfecerunt, ut et castrum prænominatum Montis Leherii deinceps quiete possiderent, et de comitatu eorum collimante, videlicet Rupeforti et Castelloforti, et aliis proximis castellis, et pacem et servitium (quod insolitum fuerat) vindicarent. Quorum mutua eo usque processit familiaritas, ut patris persuasione filius dominus Ludovicus filiam ejusdem Guidonis neendum nubilem matrimonio solemnri recipere (An. 1104). Sed quam sponsam recepit uxorem non habuit, cum ante thorum titulus consanguinitatis oppositus matrimonium post aliquot annos dissolverit (58). Sic eorum per triennium continuata est amicitia, ut pater et filius se ei supreme crederent, et ipse comes Guido filiusque ejus, Hugo Creciacensis, regni defensioni et honori totis viribus inniterentur. Verum quia

*Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu,*

(*Horat. epist. 2, vers. 69*)

adhæsit Thomas Melisendi, Guidonis Creeiaci et Novigenti Toparchæ filiæ ac heredi.

(56) *Trusellus* in codd. S. Germ. et Regg. 6265.

(57) *Corboranni*. Duo. Codd. Reg. *Corborani*.

(58) *Dissolrerit*. Ludovici Grossi cum Luciana Guidonis Rubei de Rupe Forti filia, contracta sponsalia Paschalis II papa ann. 1107 in Trecensi concilio dissolvit, consanguinitatis quidem obtenuit, sed reipsa propter querelas procerum, quos nimia conjugum disparitas offendebat. Luciana vere postmodum Guischardo Bellioccensi nupsit.

viri de Monte Leherii consuetæ persidiæ æmuli dolose machinati sunt per Garlandenses fratres, qui tunc regis et filii incurrerant inimicitias, quo modo vicecomes Trecensis Milo minor frater Guidonis Truselli, cum matre vicecomitissa, et magna manu militum venit, castroque ab omnibus votivo receptus perjurio, beneficia patris sæpius lacrymando replicat, generosam et naturalem eorum industriam repræsentat, fidem mirabilem prædicat, revocationi suæ gratiarum actiones reportat, et ut bene cœpta bene perficiant, genibus eorum provolutus suppliciter exorat. Tali et tam lugubri genuflexione flexi currunt ad arma, festinant ad turrim, committunt contra defensores turris gladiis, lanceis, igne, sudibus, et saxis acerrime, ut et antemurale turris pluribus in locis perfoderent, et multos turrim defendantium ad mortem vulnerarent. Erat siquidem in eadem turri uxor præfati Guidonis, et filia domino Ludovico desponsata. Quod cum auribus dapsiferi Guidonis insonuisset, ut erat vir unanimis (39) expedite exsiliit, et cum quanta manu militum potuit, castello audacter appropinquavit; sed et ut se undecunque sequantur velociter, velocissimos nuntios misit. Qui autem turrim impugnabant, a monte eum videntes, quia nondum turrim vincere potuerant, adventum subitum domini Luvovici tanquam jugulum formidantes retrocesserunt, et anstantes, an fugam facerent, hærere cœperunt. Guido vero, ut erat strenuus et in arte providus, Garlandenses consulte a castro ascivit, pacem regis et domini Ludovici, et gratiam jurejurando firmavit, et eos, et eorum (40) taliter ab incepto removit, eorumque defectu et ipse Milo defecit, et celerem fugam infecta fauctione flens et ejulans arripuit. Quo auditu, dominus Ludovicus ad castrum celerrime acceleravit, compertaque veritate, quia nihil perdidérat, gaudebat, et qui factiosos non invenerat, ut eos patibulo assigeret, dolebat. Remanentibus vero, quia Guido jurejurando firmaverat, pacem dominus Ludovicus servavit. Sed ne quid simile deinceps molirentur, totam castri munitionem præter turrim dejecit

CAPUT. IX.

Id circa temporis illustrem Antiochenum principem Boamundum, cui specialiter illa potenti obsidione ipsa ejusdem urbis ob sui strenuitatem redditæ est munitio, contigit ad partes Gallorum descendisse (an. 1106), virum inter orientales egregium et famosum, cuius quoddam generosum, et quod nunquam sine diva manu fieri posset, factum, etiam inter ipsos prædicabatur Sarracenos. Cum

A enim cum patre suo Roberto Guischarto forte (41) transmarinum obsedisset castrum Durachium, nec Thessalonicenses gazæ, nec thesauri Constantino-politani, nec ipsa Græcia tota eos arcere valeret, subito post eos transfretantes domini papæ Alexandri legati, qui eos et charitate Dei et obligatione hominii adjurando submoneant assistunt, ut Ecclesiae Romanæ et domino papæ in turre Crescentiani incluso ab imperatore eripiant, devotissime supplicant. Naufragari urbem et Ecclesiam, imo ipsum dominum papam, si non cito subvenerint, jurejurando pronuntiant. Hærent principes, et quid eligant, an expeditionem tantam et tam sumptuosam irreuperabiliter omittant, an dominum papam, Urbem et Ecclesiam ancillari, imo naufragari sustineant.

B Cumque hac anxiarentur deliberatione, hoc excellentissimum eligunt (42) istud facere, et illud non omittere deliberant. Relicto siquidem obsidioni Boamundo, pater in Apuliam transfretando regressus, undecunque potuit de Sicilia, Apulia, et Calabria, atque Campania, viros et arma collegit et tam promptissime quam audacissime, Romam acceleravit. Unde divina voluntate, et quasi portentum mirabile contigit, ut cum iste Romam, et imperator Constantinopolitanus auditæ Roberti absentia, adunato Græcorum exercitu ad expugnandum Boamundum Durachium tam terra quam mari applicuissest, una et eadem die pater Guischartus Romæ cum imperatore congregiens, ille cum Græcorum imperatore strenue confligens, uterque princeps de utroque imperatore, mirabile dictu! triumphavit (43). Præfati igitur Boamundi ad partes istas adventus causa tuit, ut nobilissimam domini Ludovici designati sororem Constantiam, moribus facetam, persona elegantem, facie pulcherrimam, matrimonio sibi copulari quibuscumque modis quæ ritaret. Tanta etenim et regni Francorum, et domini Ludovici præconabatur strenuitas, ut ipsi etiam Sarraceni hujus terrore copulæ terrorentur. Vacabat domina, comitem Trecensem Hugonem procum aspernata (44), nec dedecentem (45) sponsum iterata copula appetebat. Callebat princeps Antiochenus, et tam donis quam promissis copiosus, dominam illam celeberrime sibi copulari Carnoti, præsente rege et domino Ludovico, multis astantibus archiepiscopis, episcopis, et regni proceribus; devote promeruit (an. 1106). Astitit etiam ibidem Romanæ sedis apostolicæ legatus dominus Bruno Signinus episcopus a domino Paschali papa ad invitandam et confortandam sancti sepulcri viam dominum Boamundum comitatus. Unde plenum et celebre

(39) *Unanimis.* In codd. omn. *magnanimus.*

(40) *Eorum complices* in cod. Reg. 5265.

(41) *Forte.* In duabus codd. Reg. et San-Germ., sere.

(42) *Eligunt* in quatuor codd. Deest in edit.

(43) *Triumphavit.* Hic memoria lapsus videtur Sugerius. Non enim Alexandrum II pontificem, sed Gregorium VII, ejus successorem, ab imperatore Henrico IV obsessum Guiscardus liberavit, idque

anno 1084, duobus videlicet annis post expugnatum ab ipso Guiscardo Durachium; contigit quippe hæc expugnatio 8 Februarii, anno 1082.

(44) *Aspernata.* Constantia, Philippi regis filia nupserat primo Hugoni Trecensi comiti, a quo deinde, anno 1104, consanguinitatis causa, fuerat separata.

(45) *Dedecentem.* Ita omnes codd. In edit. *decentem.*

Pictavis tenuit concilium, cui et nos interfuius (46), quia recenter a studio redieramus. Ubi de diversis synodalibus, et præcipue de Hierosolymitano itinere ne tepestat agens, tam ipse quam Boamundus multos ire animavit. Quorum freti comitatu multo multaque militia, tam ipse Boamundus quam domina Constantia, nec non et ipse legatus ad propria prospere et gloriose remearunt. Quæ domina Constantia domino Boamundo duos genuit filios, Joannem et Boamundum; sed Joannes ante annos militiae in Apulia obiit. Boamundus vero decorus juvenis, militiae aptus, princeps factus Antiochenus, cum Saracenos instanter armis urgeret, nec eorum zelantes impetus aliquid duceret, minus caute eos insecurus, insidiis eorum interceptus, cum centum militibus æquo animosior infauste decapitatus, Antiochiam et cum Apulia vitam amisit (47). Sequenti itaque præfati Boamundi repatriationis anno (an. 1107), venerandæ memorie universalis et summus pontifex Paschalis ad partes occidentales accessit (48) cum multis et sapientissimis viris episcopis, et cardinalibus, et Romanorum nobilium comitatu, ut regem Francorum et filium regem designatum Ludovicum, et Ecclesiam Gallicanam consuleret super quibusdam molestiis, et novis investituræ ecclesiasticæ querelis, quibus cum et infestabat, et magis infestare minabatur Henricus imperator, vir affectus paterni, et totius humanitatis expers, qui et genitorem Henricum crudelissime persecutus exhaeredavit et, ut ferebatur, nequissima captione tenens, inimicorum verberibus et injuriis ut insignia regalia, videlicet coronam, sceptrum, et lanceam

(46) *Interfuimus.* Habitum istud concilium anno 1106, vi Kal. Julii, seu 26 Junii die suisse testatur chronographus Malleacensis.

(47) *Amisit.* Boamundi Antiochiae principis, nomine et ordine secundi, necem sic narrat Sanutus ad annum 1130, pag. 162: « Postquam... Boamundus Antiochiam redit, Rodoans princeps Alapiæ cum multo exercitu intravit in terram Antiochiae; Boamundus vero cum in planicie quadam Cilicie nihil adversi suspicatus quiesceret, hostes ejus status certiores effecti, in Christianos subito irruunt, et principem cum cæteris qui fugere nequiverunt, trucidant. » Eadem refert Guillelmus Tyrius, pag. 850.

(48) *Accessit* ex cod. Reg. 6265 ad marg. Deest in Edit.

(49) *Suffragio.* Sic codd. omnes. In edit. *naufragio*.

(50) *Dedicationis imposuit.* Hæc dedicatio vi Idus, seu 9 Martii die peracta est ex Chronico Fisanensi.

(51) *Satisfecimus.* Alibus hieme asperrima superatis, advenit Paschalis anno 1106, paulo ante Natale Domini, quod ibidem, ut fert Chronicum Uspergense, celebravit. Hinc Lugdunum contendit, ubi iv Kalend. Februarii anni sequentis, novam dedicavit Athanacensis monasterii basilicam (*Gall. Chr. nov. iv, col. 256*). In villa S. Hippolyti versabatur vi Idus Februarii (*Bibl. Cluniac.*, p. 537). Belnae in Burgundia diploma edidit in gratiam mox dicti Athanacensis monasterii, datum apud Belnam, ii Idus Februarii, indict. xv, Incarnat. anno 1106, pontificatus autem domini Paschalis II papæ viii (*Gall. Christ. nov., IV, Inst., col. 43*); ubi more

A sancti Mauriti redderet, nec aliquid in toto regno proprium retineret, impiissime coegit. Equidem deliberatum est Romæ propter Romanorum conductitiam persidiam de præfatis, imo de omnibus quæstionibus tutius regis, et regis filii, et Ecclesiae Gallicanæ in Francia, quam in urbe disceptare suffragio (49). Venit itaque Cluniacum, a Cluniaco ad Charitatem, ubi celeberrimo archiepiscoporum, et episcoporum, et monastici ordinis conventu eidem nobili monasterio sacram dedicationis imposuit (50). Adfuerunt et nobiliores regni proceres, inter quos et dapifer regis Francie nobilis comes de Rupeforti domino papæ missus occurrit, ut ei tanquam patri spirituali per totum regnum ejus beneplacito deserviret. Cui consecrationi et nos ipsi interfuius, et contra dominum episopum Parisiensem Galonem multis querimoniis Ecclesiam beati Dionysii agitantem in conspectu domini papæ viriliter stando aperta ratione et canonico judicio satisfecimus (51). Cumque Turornis apud Sanctum Martinum, ut mos est Romanus, Frigium (52) ferens, *Lætare, Jerusalem* (53) celebrasset, ad venerabilem beati Dionysii locum, tanquam ad propriam B. Petri sedem, benevolus et devotus devenit. Qui gloriose et satis episcopaliter receptus, hoc unum memorabile, et Romanis insolitum, et posteris reliquit exemplum, quod nec aurum, nec argentum, nec pretiosas monasterii margaritas, quod multum timebatur, non tantum non affectabat, sed nec respicere dignabatur. Sanctorum pignoribus humillime prostratus, lacrymas compunctionis offerebat, holocaustum scipsum Domino et

Gallico Incarnationis annus notatur. Divonem Belna divertit pontifex, ibique xiv Kalend. Martii dedicavit ecclesiam S. Benigni (PÉRARD. pag. 210). Hinc Bezuam profectus, sermonem habuit ad fratres hujus monasterii, cuius altare majus xii Kalendas Martii consecravit (*Spicileg. in 4° t. I, p. 638*). Tribus eo loco diebus exactis, Lingonas adiit, exspectantibus illic adventum ejus Galdrico episcopo Laudunensi electo, atque Laudunensis Ecclesiae legatis. Ocurrerit illi etiam ibidem Altolinus S. Clementis Metensis abbas cuius monasterium sub suum patrocinium admisit, datis litteris vi Kalend. Martii apud Lingonas; qua ex urbe iter direxit Antissiodorum, ut discimus ex diplomate dato ibidem anno 1107, indict. xv, absque designatione mensis. (MABILL. *Annal. t. V*, page 500). Antissiodoro itaque profectus est ad cellam Charitatis, ubi Sugerius eum regis nomine convenit.

(52) *Frigium.* Regnum etiam a scriptoribus appellatum præcipuum capituli summi pontificis ornamentum, quod nunc triplici corona insigne est, tunc vero unica cingebatur. Quis autem unicam primus usurparit pontifex, quis duplaci, quis deum triplicem, historici certant, et adhuc sub iudice lis est. Certe Bonifacium VIII, quem secundam primæ coronam adjecisse plerique scriptores perhibent, unica decoratum exhibent sex ipsi statuae vel adhuc viventi, vel Paulo ante defuncto erectæ, teste Marengono in Chronol. Sammorum pontificum.

(53) *Lætare, Jerusalem.* Dominica IV Quadragesimæ quæ in diem Martii 22 hoc anno incidebat.

sanctis ejus to animo inferebat, et ut de vestimentis episcopilibus beati Dionysii sanguine madefactis ad patrocinandum aliqua ei daretur portiuncula suppliciter exoravit : « Ne displiceat, inquiens, si de vestimentis ejus nobis vel parum reddideritis, qui eum vobis apostolatu Galliae insignitum absque murmure (54) destinarimus. Occurrerit itaque ei ibidem rex Philippus et dominus Ludovicus filius ejus grataanter et votive (an. 1107), amore Dei majestatem regiam pedibus ejus incurvantes, quemadmodum consueverunt ad sepulcrum piscatoris Petri reges submisso diademate inclinari. Quos dominus papa manu erigens, tanquam devotissimos apostolorum filios ante se redire fecit. Cum quibus de statu Ecclesiae ut sapiens sapienter agens familiariter contulit, eosque blande demulcens beato Petro sibique ejus vicario supplicat opem ferre, Ecclesiam manu tenere, et sicut antecessorum regum Francorum Caroli Magni et aliorum mos inotavit, tyrannis et Ecclesiae hostibus, et potissimum Henrico imperatori audacter resistere. Qui amicitiae, auxilii, et consilii dextras dederunt, regnum exposuerunt (55), et qui cum eo Catalaunum imperatoris legatis occurrere festinent archiepiscopos, et episcopos, et abbatem Sancti Dionysii Adam, cum quo et nos fuimus, conjunxerunt. Ubi cum dominus papa aliquantis per demoraretur, ex condicto imperatoris Henrici legati non humiles, sed rigidi et contumaces, cum apud Sanctum Memmum (56) hospitia suscepissent, relieto inibi cancellario Alberto, C cuius oris et cordis unanimitate ipse imperator agebat, ceteri ad curiam multo agmine, multo fastu, summe phalerati devenerunt. Hui siquidem erant archiepiscopus Treverensis, episcopus Alvertatensis, episcopus Monasteriensis, comites quamplures, et cui gladius ubique præferebatur dux Wolfo, vir corpulentus, et tota superficie longi et lati admirabilis et clamosus, qui tumultuantes magis ad terrendum quam ad ratiocinandum missi viderentur. Singulariter et solus Trevirensis (57) archiepiscopus, vir elegans et jocundus, eloquentiae et sapientiae copiosus, Gallicano cothurno exercitus, facete peroravit, domino papae et curiae salutem et servitium ex parte domini imperatoris D

A deferens, salvo jure regni. Et prosequens de mandatis : *Talis est, inquit, domini nostri imperatoris pro qua mittimur causa. Temporibus antecessorum nostrorum sanctorum et apostolicorum virorum magni Gregorii et aliorum, hoc ad jus imperii pertinere dignoscitur, ut in omni electione hic ordo servetur, antequam electio in palam proferatur ad aures domini imperatoris perferre, et si personam deceat assensum ab eo ante factam electionem assumere, deinde in conventu secundum canones petitione populi, electione cleri, assensu honoratoris proferre, consecratum libere nec simoniace ad dominum imperatorem pro regalibus, ut annulo et virga investiatur redire, fidelitatem et hominium facere. Nec mirum etenim civitates et castella, marchias, thelonea, et quæque imperiorum dignitatis nullo modo aliter, debere occupare. Si haec dominus papa sustineat, prospere et bona pace regnum et Ecclesiam ad honorem Dei inhærere.* Super his igitur dominus papa consulte oratoris episcopi Placentini voce respondit : *Ecclesiam (57) pretioso Jesu Christi sanguine redemptam et liberam constitutam, nullo modo iterato ancillari oportere. Si Ecclesia eo inconsulto prælatum eligere non possit, cassata Christi morte ei serviliter subjecere, si virga et annulo investiatur, cum ad altaria ejusmodi pertineant contra Deum ipsum usurpare, si sacras Dominico corpori et sanguini manus laici manibus gladio sanguinolentis obligando supponant, ordini suo et sacræ unctioni derogare.* Cumque haec et his similia cervicosi audissent legati, Theutonico impetu frenentes tumultuabant, et si tuto audenter, convicia eructuarent, injurias inferrent. Non hic, inquiunt, sed Romæ gladiis determinabitur querela. Verum papa quamplures viros approbatos et peritos ad cancellarium misit, qui eum super his composite et placide convenirent, et audirentur et audirent, et ad pacem regni eum operam dare obnixe exorarent. Quibus recedentibus dominus papa Trecas venit (an. 1107) diu submontum universale consilium honorifice celebravit, et cum amore Francorum, quia multum servierant, et timore et odio Teutonicorum ad Sancti Petri sedem prospere remeavit (58). Imperator vero secundo fere recessionis ejus anno, collecto mirabil-

(54) *Murmure* sic codd. omnes. In edit. *movere.*

(55) *Exposuerunt* et... Hinc patet Philippum ecclesiasticæ communioni jam restitutum fuisse, cumque dispensationem, quam super matrimonio ejus deprecati fuerint Ivo Carnotensis aliisque praesules, a summo pontifice tandem obtinuisse.

(56) *Memmum. Codex Reg. Meminium.*

(57) *Trevirensis archiepiscopus*, Bruno in Gallia, ut Sugerius innuit, educatus atque anno 1101 ver gente, Trevirensis archiepiscopus ab imperatore Henrico IV renuntiatus, morum elegantia huic principi, ejusque filio ac successori æque acceptus fuit..

(57) *Ecclesiam.* Clerum hic pro universa Ecclesia, more sui temporis, usurpat orator, ludens in vocis æquivocatione ; quam si paulo acutiores diluisserint imperatoris legati, tota Placentini episcopi

ratiocinatio in fumos abiisset.

(58) *Remeavit.* Gallicanum iter, quod supra describere cœpimus. E cella Charitatis egressus tascalis sic prosecutus est. Nonis Aprilis eum in Majori Monasterio prope Turonos adhuc agentem exhibent litteræ eo loci ab ipso datæ pro Blesensi S. Launomari cœnobio (MAR. *ibid.*). Ex urbe Turonica Vindocinium processit, ubi, teste Goffrido, loci abbatे, dies xi subsistit (GOFFR. *Vindoc.* l. II, ep. 18); quibus exactis ad S. Dionysii monasterium profectus est, ibique ad finem usque Aprilis, ac forte paulo diutius commoratus est. Nam datis illie pridie Kal. Maii litteris, bona monasterii S. Martini a Campis, confirmavit (*Hist. S. Mart. a Camp.*, p. 154). Hospitabatur vero Latinaci v. Nonas Maii, quo die Crispaiacensis asceterii possessiones, dato ibidem diplome, asseruit (MABILL. *ibid.*, pag. 501). Inde Catalaunum proiectus, infe-

triginta millia (59) militum hoste, nullas nisi sanguine fuso gaudet habere vias. Romam tendit, ini-
re callens pacem simulat, querelam investiturarum deponit, multa et hæc et alia bona pollicetur, et, ut urbem ingrediatur, quia aliter non poterat, blanditur, nec fallere summum pontificem et totam Ecclesiam, imo ipsum Regem regum veretur. Unde quia audiebant tantam et tam perniciosa Ecclesiæ Dei sopitam quæstionem, æquo aut plus æquo Romani quirites (60) tripudiant, clerus supreme exultat, et quomodo eum honorificentius et elegantissime recipient exhilarati decertant (an. 1111). Cumque dominus papa episcoporum et cardinalium togata cum apertis (61) albis operturis equis constipatus turma subsequente populo Romano, occur-
rere acceleraret, præmissis, qui tactis sacrosan-
tis evangeliis ab eodem imperatore juramentum pacis, investiturarum depositionem susciperent, in eo qui dicitur Monsgaudii loco, ubi primum adventibus limina apostolorum beatorum visa occur-
runt, idipsum iteratur. In porticu vero mirabili, et universali Romanorum spectaculo manu propria imperatoris et optimatum triplicatur juramentum, exinde infinite nobilius quam si Africana victoria potito, arcus triumphalis arrideret, cum hymnis et laudum multiplici triumpho domini papæ manu sacratissima diademate coronatur more Augustorum, ad sacratissimum apostolorum altare præcientium clericorum odis et Alemannorum cantantium terribili clamore coelos penetrante, celebri-
ma et solemni devotione deducitur. Cum igitur dominus papa missas gratiarum agens, corpus et sanguinem Jesu Christi consecisset, partem eu-
charistiam in amoris impartibilis confederacione et pacti conservatione obsidem (62) mirabilem Ecclesiæ devovens suscipiendo imperator communicavit. Nec dum dominus papa post missam episcopalia deposuerat indumenta (63), cum inopinata nequitia ficta litis occasione furor Theutonicus frendens debacchatur : exertis gladiis velut pleni mania (64) discurrentes Romanos tali in loco jure inermes aggrediuntur, clamant jurejurando ut cleru Romanus, omnes tam episcopi quam cardinales ca-

cto cuius causa in hanc urbem venerat negotio, Trecas ad concilium, quod ibi indicaverat, se contulit. Datas in hac urbe a pontifice ix Kal. Junii pro Elnoneis monasterijs litteras laudat Mabillonius, nec ante penultima uia Maii diem inde recessisse Paschalem arbitratur. Verum hac in parte fallitur vir doctissimus. Exstat enim Paschalis diploma datum apud Luperciacam (*Lency-le-Bourg en Nivernais*), per manum Joannis S. Roman. Ecclesiæ card. ac bibl., ii Kal. Junii, *indict. v.*, *incarn. Dom. an. 1107* (*Nov. G. II. Christ.*, tom. IV, Inst., col. 85, 86). Silviniaci v et ix Idus Junii versatum fuisse pontificem rectius idem asserit Mab. Apud Celsinarias erat Paschalis in vigilia apostolorum Petri et Pauli; apud Valentiam vero mense Julio (*Ibid.*) Denique Aquabellæ (*Aiguebelle*) in Sabaudia pridie Nonas Augusti diversabatur, unde Parmam III Nonas Novembbris pervenerat. (59) *Millia*. Codd. omnes habent *millium*. In edit. *millia*.

A plantur aut trucidantur, et quod ulla non potest (65) attingere insanis, in dominum papam manus impias injicere non verentur. Luctu inexplicabili, et dolore præcordiali tam nobilitas Romana quam ipse populus luget faunctionem. Licet sero animadver-
tunt, alii ad arma currunt, alii sicut stupidi fugiunt, nec inopinato hostium bello, nisi cum trabes de porticu deponentes eorum ruinam suam facerent (66) defensionem. evadere potuerunt. Præfatus autem imperator pessimæ conscientiæ et facinorosi (67) facti perterritus cruciatu, urbem quantocius exi-
vit, prædam a Christiano Christianis inauditam, dominum videlicet papam, et cunctos quos potuit cardinales et episcopos adducens, civitate Castella-
na loco et natura et arte munitissimo se recepit. B Cardinales ipsos turpiter exuens, in honeste tracta-
vit, et quod dictu nefas est, ipsum etiam dominum papam tam pluviali quam mitra, cum quæcumque deferret (68) insignia apostolatus, non veritus in Christum Domini mittere manum, superbe spolia-
vit, multasque injurias inferens (69), nec eum nec suos multo dedecore affligens dimisit, donec ad præfati pacti solutionem, et exinde facti privilegii redditionem coegit. Aliud etiam de manu domini papæ ut deinceps investiret subreptitum privile-
gium extorsit, quod idem dominus papa in magno concilio trecentorum et eo amplius episcoporum judicio Ecclesiæ nobis audientibus conquassavit, et perenni anathemate (70) irritum reduxit. Verum
C si quærerit quis quare dominus ita tepide fecerit, noverit, quia Ecclesia, percusso pastore et collateralibus, languebat, et pene eam, tyrannus ancillans, quia non erat qui resisteret, tanquam propriam occupabat (an. 1112). Cui (71) certum facto dedit ex-
perimentum, quod [leg. quoniam] cum fratres Ecclesiæ columnas ad tuitionem et Ecclesiæ reparatio-
nem quomodocunque solvi fecisset, pacemque Ecclesiæ qualemcunque reformasset, ad erenum soli-
tudinis confugit, moramque ibidem perpetuam fe-
cisset, si universalis Ecclesiæ et Romanorum violentia coactum non reduxisset. Verum Dominus Jesus Christus redemptor et defensor Ecclesiæ suæ, nec eam diutius conculcari, nec imperatorem impune

D (60) *Quirites*. Cod. Reg. 6265, *equites*.
(61) *Opertis*. Sic codd. omnes. In edit. *apertis*.
(62) *Obsidem*. Ita codd. omnes. In editis, *ob fidem*.
(63) *Indumenta*. Ita codd. omn. In id., *vestimenta*.
(64) *Mania*. Sic codd. omnes. In edit., *insania*.
(65) *Quod ulla non potest. Quod ultra nulla potest* in trib. codd.
(66) *Facerent*. Codd. Reg. 5925, San-Dionys. et San-Germ. *fecerint*; Reg. 6225, *fecerunt*. In edit. *facere*.
(67) *Facinorosi*. Sic codd. Reg., San-Dion. cod. S. Germ. *Factinorosi*, sed mendose. In edit. *faci-
noris*.
(68) *Deserret* in 4 codd. In edit. *desert*.
(69) *Inferens* ex quatuor codd. Deest in editis.
(70) *In irritum*, ex codd. Reg. et S. Germani. In edit. deest in.
(71) *Cui*. Cod. reg. 5925, *etenim*.

ferre sustinuit. Qui etenim nec tenti nec fide obli-gati fuerant, causam Ecclesie fluctuantis suscipien-tes Domini designati Ludovici suffragio et consilio in Gallicana celebri concilio collecta Ecclesia impe-ratorem tyrannum anathemate innodantes muerone-beati Petri perfoderunt (72). Deinde regno Teuto-nico applicantes optimates, et partem regni maxi-mam adversus eum commoverunt fautores ejus, et Bucardum Rufum Monasteriensem episcopum depo-suerunt, nec ab infestatione aut haeredatione usque in condignam pessimae vitæ et tyrannici principatus defavillationem supersederunt (73). Cujus malo merito transplantatum est, Deo ulciscente, imperium : cum eo exterminato dux Saxonæ Lotharius suc-cessit, vir bellicosus, reipublicæ defensor invictus. Qui cum recalcitrantem Italianam, Campaniam, Apu-liam usque ad mare Adriaticum, præsente Sieulo rege (74) Rogerio, eo quod se regem creasset, de-populando, domino Innocentio papa (75) comitatus perdomuissest, cum nobilissimo triumpho repatrians victor sepulturæ succubuit. Hæc et alia hujuscemodi eorum scriptores depingant; nos quia proposuimus, gestis Francorum stylum replicemus.

CAPUT X.

Præfatus itaque comes Vuido de Rupeforti, quo-niam (76) æmolorum machinatione matrimonium, quod contrahebatur inter dominum designatum et filiam suam consanguinitate impeditum, divortio so-lutum in præsentia domini papæ fuerat (77) : ran-core animi concepto scintillam tenuem commotos pavit in ignes. Nec minus dominus designatus in eum zelabatur, cum subito Garlandenses se inter-miscentes amicitiam solvunt, fœdus defœderant, inimicitias exaggerant. Nactus itaque occasionem bellandi designatus dominus, eo quod Hugo de Pom-pona miles strenuus, castellanus de Gornaco castro super fluvium Matronæ sito, mercatorum in regia strata equos ex insperato (78) rapuit, et Gornacum adduxit. Ejus contumelia præsumptionis pene extra se positus Ludovicus exercitum colligit (79), ca-strum subita obsidione, ut victuali carerent opulen-tia, velocissime eingit. Hæret castello insula grata amœnitate pabulorum, equis et pecoribus opima, quæ se aliquantis per latam, sed plus longam pro-ducens, maximam oppidanis consert utilitatem; et (80) spatiantibus decurrentium aquarum clarifi-cam exhilarationem, et modo florentium, modo vi-rentium graminum obtutibus et formis exhilaratam offert clarificationem, amnis etiam circumclusione existentibus securitatem. Hanc igitur dominus Lu-

(72) In Viennensi nempe concilio, die 16 Septem-bris anni 1112 celebrato.

(73) Supersederunt in duob. Reg. et S. Germ. codd. In editis desuper sederunt.

(74) Rege. Sic in edit. In quatuor codd., comite.

(75) Papæ. Ita codd. omnes. In ed., papa.

(76) Quoniam. Ita codd. omnes per abbrev. Male n̄ edit. quem.

(77) Nempe in concilio Trecensi.

(78) Codd. S. Germ. equos insperatos mendose.

A dovicus classem præparans, aggredi maturat, quos-dam militum et multos peditum, ut expeditius in-eant, et si cadere contingat, citius resiliant, de-nudat. Alios vero natando, alios licet periculose aquarum profundo, utcunque equitando ipsem et flu-men ingrediens, audaciter insulam occupare impe-rat. Oppidani fortiter resistunt, et ripa ardua altiores, fluctibus et classe inferiores, saxis, lanceis, sed et sudibus dure repellunt. Verum repulsi animi me-tu, animositate resumpta, repellentes repellere in-sistunt, balistarios et sagittarios jacere compellunt, manualiter prout attingere possunt confligunt, lori-cati et galeati de classe piratarum more audacissime committunt, repellentes repellunt, et ut consuevit virtus dedecoris impatiens, occupatam armis insu-lam recipiunt, eosque se in castro coercitos reci-pere compellunt. Quos cum aliquantis per arcto ob-sessos, ad ditionem cogere non valeret, impatiens morarum, quadam die animositate rapitur, exerci-tum cogit, castrum munitissimum vallo arcto et ri-gido superius glande (81), inferius torrentis profun-ditate pene inexpugnabili aggreditur, per torrentem usque ad balteum fossatum descendens, ad glan-dem contendit, pugnare pugnando imperat, gravis-sime, sed amarissime cum hoste decebat. Viri econtra defensores audaciam vitæ præferentis ocius defensioni insistunt, nec etiam domino parcunt, arma movent, hostem rejiciunt superiorem, imo torrentis inferiorem præcipitando restituunt. Sic ea via (82) illi gloriam, isti repulsam, licet inviti, su-stinuerunt. Parantur deinceps castri eversioni bel-lica instrumenta, erigitur tristegas tres pugnantibus porrigens supereminens machina, quæ castro su-perlativa (83) propugnatorii primi sagittariis et ba-listariis, ire aut per castellum apparere prohiberet. Unde, quia incessanter die ac nocte his coarctati de-fensionibus suis assistere non valebant, terratis ca-veis defendantes se ipsos provide defensabant, suo-rumque ictibus sagittariorum insidiantes primi pro-pugnaculi superiores mortis periculo anticipabant. Haerebat machinæ eminenti pons ligneus, qui se excelsius porrigens, cum paulisper demitteretur su-per glandem, facilem descendantibus pararet in-gressum. Quod contra viri, super his callentes, li-gnea podia ex opposito separatim præferebant, et ut pons et qui per pontem ingredierentur, utri-que (84) corruentes in subterraneas foveas acutis sudibus armatas, ne animadverterentur ficte paleis opertas, vitæ periculum et mortis multam sustine-rent. Interea præfatus Guido, ut callens vir et stre-

(79) Hanc expeditionem perperam retrahit Daniel in annum 1100, cum sit Trecensi concilio, circa fe-stum Ascensionis anni 1107 celebrato posterior.

(80) Et codd. Reg. 6265 et San-Dion., cod. S. Germ. Et cum spatiantibus. In editis, cum se.

(81) Glande, pars castri superior.

(82) Ea vice in 4 codd. in edit. via.

(83) Superlativa. Sic legendum ex 3 codd.

(84) Cod. S. Germ., utrumque.

nuus, parentes et amicos exagitat, dominos suppli-
cando sollicitat, obsessis suffragia accelerat. Agens
igitur cum comite Palatino Theobaldo elegantissimæ
juventutis, et militantis disciplinæ industria exer-
citato viro, quatenus die certa (desiciebant enim
obsessis victualia), præsidia ferret, castrum exob-
sessum manu forti deliberaret: ipse interim rapinis,
incendio, ut obsidionem removeret, insudabat. De-
signata igitur die qua prædictus comes Theobaldus
et præsidia ferret et obsidionem manu militari re-
moveret, dominus designatus non eminus, sed comi-
nus quem potuit collegit exercitum, et regiae memor
excellentiæ mactæ virtutis, relictis tentoriis et eo-
rum defensoribus, lætabundus occurrit, et præmisso
qui eos venire, aut eos velle dimicare renuntiet,
ipse barones asciscit, acies ordinat, militarem et
pedestrem, sagittarios et lancearios suo loco seque-
strat. Ut ergo se conspicantur classica intonant,
equitum et equorum animositas incitatur, citissime
committitur. Verum Franci marte continuo exerci-
tati Brienses longa pace solutos aggressi cædunt,
lanceis et gladiis præcipitant, victoræ insistunt,
nec eos impugnare viriliter tam militari quam pe-
destri manu desistunt, donec terga vertentes fugæ
præsidium arripuerunt (85). Ipse vero comes ma-
liens primus quam extremus in fuga, ne caperetur,
reperiri, reliquo exercitu repatriare contendit. Qua
congregatione quidam interfecti, multi vulnerati, plu-
rimi (86) capti, famosam ubique terrarum celeber-
rimam fecere victoriam. Potitus itaque tanta et tam
opportuna dominus Ludovicus victoria, tentoria
repetit, oppidanos vana spe frustratos ejicit, castel-
lum sibi retinens Garlandensibus committit.

CAPUT XI.

Sicut ergo nobiles ignobiles, gloriosos inglo-
rios (87) reddens, pigritia desidiam comitata imo
deprimit, sic nobiles nobiliores, gloriosos glorio-
sores, virtus animi corporis exercitio agitata su-
peris attollit; et quibus oblectata strenuitas perfrua-
tur, præclara facinora undecunque terrarum viris
offerendo reponit. Assistunt equidem qui magnificis
exorent (88) suppliciis (89), multo etiam et sumptuoso
servitio ad partes Bituricensium dominum
Ludovicum transmeare, ea in parte qua confinia
Lemovicensium conterminant, ad castrum videlicet
Sanctæ Severæ nobilissimum, et hæreditaria militæ
possessione famosum, pedite multo populosum, do-
minumque illius virum nobilem Hunbaldum [*al. Hun-*
baudum], aut ad exsequendum justitiam cogere,
aut jure pro injuria castrum lege Salica amittere.
Rogatus vero non cum hoste, sed domesticorum
militari manu sines illos ingressus, cum ad castrum
festinaret, præfatus castellanus multa militia comi-

A tatus (erat enim generosi (90) sanguinis, bene li-
eralis et providus) ei occurrit, rivumque quedam
repagulis et palis præponens (nulla enim alia succe-
debat via) exercitui Francorum resistit. Cumque ibi-
dem mediante rivo utrique hærerent, dominus Lu-
dovicus unum eorum audacius cæteris indignatus
repagula exisse, equum calcaribus urget, et ut erat
vir præ cæteris cordatus, insiliens in eum lancea
percussum, nec eum solum, sed per eum (91) alium
uno ictu prosternit, et quod regem dedecet in eo-
dem rivo copiosum usque ad galeam balneum com-
ponit, successusque suos urgere non differens, quo
ille arcto exierat, iste intravit, et pugili congressione
hostes abigere non desistit. Quod Franci videntes,
mirabiliter animati repagula rumpunt, rivum trans-
iliunt, hostesque multa cæde persequentes ad ca-
strum usque coactos repellunt. Famæ volat, oppida-
nos totamque vicina percellit, quod dominus Ludo-
vicus et sui ut fortissimi milites, donec funditus
subverterit castrum, et nobiliores castri aut patibulo
affligat, aut oculos eruat, recedere dignetur. Ea
propter consulte agitur, ut et dominus castri se de-
dere regiae majestati non differat, castrumque et ter-
ram ejus ditioni subjiciat. Rediens itaque dominus
Ludovicus, prædam dominum castri fecit, et subito
triumpho eo Stampis relicto Parisius felici successu
remeavit.

CAPUT XII.

Deinceps in diem proficiente filio, pater ejus rex
Philippus in diem deficiebat. Neque enim post su-
perdictam Andegavensem comitissam quidquam
regia majestate dignum agebat, sed raptæ conjugis
raptus concupiscentia voluptati suæ satisfacere ope-
ram dabat. Unde nec reipublicæ providebat, nec pro-
ceri et elegantis corporis sanitati plus aequo remis-
sus parcebatur. Hoc unum supererat, quod timore et
amore successoris filii regni status vigebat. Cumque
fere sexagenarius esset, regem exuens apud Mili-
dunum castrum super fluvium Sequanæ præsente
domino Ludovico exterritum clausit diem (*an. 4408*).
Cujus nobilibus exsequiis interfuerunt viri venera-
biles, Walo [*al. Galo*] Parisiensis episcopus, Silvan-
ectensis, Aurlianensis, et bonæ memorie Adam
Beati Dionysii abbas, et viri religiosi quamplures.
Qui nobile regiae majestatis cadaver ad ecclesiam
beatae Mariæ perferentes, celebres ei exsequias per-
noctaverunt. Sequentे vero mane lecticam palliis
seu quoquaque funebri ornatu decenter ornatam,
cervicibus majorum suorum servorum (92) imposuit
filius, et filiali affectu, quemadmodum decebat,
modo pedes, modo eques, cum quos habebat baro-
nibus lecticam flendo adjutare studebat. Hic etiam
mirabile ostendens animi generositatem, cum tote

supplicium usurpant Varro, Sallustius, Tacitus ali-
que optimi Latinitatis auctores.

(85) Cod. S. Germ., *arripuerint*.

(86) In omnibus codd. *plures*.

(87) Cod. S. Germ., *ingloriosos*.

(88) *Exorent*. Sic cod. San-Germ., in reliquis
codd. *exorrent*. Edit., *exhorrent*.

(89) Id est, *supplicationibus*. Quo sensu vocem

(90) Cod. Reg. 6265, *genere*.

(91) *Per cum*. Ita codd. omnes. In edit., *prater*.

(92) *Servorum*. Sic in 4 cod. Deest in editis.

tempore vitæ suæ nec pro matris repudio, nec etiam pro superducta Andegavensi (95) ipsum in aliquo offendere, aut regni ejus dominationem defraudando in aliquo, sicut alii consueverunt juvenes, curaverit perturbare. Cum autem ad nobile monasterium Beati Benedicti super Ligerim fluvium multo comitatu deportassent, quoniam ibidem se devoverat, dicebant siquidem qui ab eo audierant, quod a sepultura patrum suorum regum, quæ in ecclesia Beati Dionysii quasi jure naturali habetur, se absentari desideraverat, eo quod minus bene erga Ecclesiam se habuerat, et quia inter tot nobiles reges non magni duceretur ejus sepultura (94) : in eodem monasterio ante altare positum, prout decentius potuerunt, hymnis et prece animam Domino commendantes, corpus solemnibus saxis excepérunt (95).

CAPUT XIII.

Præfatus autem Ludovicus, quoniam in adolescētia Ecclesiæ amicitiam liberali defensione promeruerat, pauperum et orphanorum causam sustentaverat tyrannos potenti virtute perdomuerat, Deo annuente ad regni fastigia, sicut bonorum voto asciscitur, sic malorum et impiorum votiva machinatione, si fieri posset, excluderetur. Consulte ergo agitur, et potissimum dictante venerabili et sapientissimo viro Ivone Carnotensi episcopo, ut ad refellendam impiorum machinationem citissime Aurelianis conveniat, ejusque exaltationi operam dare mature festinent. Senonensis igitur archiepiscopus Daimbertus invitatus cum co-provincialibus (96), videlicet Gallo Parisiensi episcopo, Manasse Meldensi, Joanne Aurelianensi, Ivone Carnotensi, Hugone Nivernensi, Humbaldo [al. Humbaldo] Autissiodorensi, accessit. Qui in die Inventionis sancti protomartyris Stephani sacratissimæ unctionis liquore delibutum, missas gratiarum agens, abjectoque sacerularis militiæ gladio, ecclesiastico ad vindictam malefactorum accingens, diadematè regni gratanter coronavit, nec non et sceptrum et virgam (97), et per hæc Ecclesiarum et pauperum defensionem, et quæcumque regni insignia

(95) Cod. Reg. 6265 addit *comitissa*.

(94) Paulo diversam prælatae ad sui corporis sepulturam ecclesiæ Floriacensis rationem Philippus, si credimus Orderico Vitali (lib. II, p. 325) proceribus amicisque reddebat. e Francorum regum, inquietabat, hoc teste chronographo, sepulturam apud S. Dionysium esse scio : sed quia me nimium esse peccatorum sentio, secus tanti martyris corpus sepeliri non audeo. Admodum vereor ne, peccatis meis exigentibus, tradar diabolo, et mihi contingat sicut Scriptura refert olim contigisse Martello Carolo. S. Benedictum diligo, pium Patrem monachorum suppliciter exposco, et in ecclesia ejus super Ligerim tumulari desidero. Ipse enim clemens est et benignus, omnesque suscipit peccatores propitijs, qui emendatiorem vitam appetunt, et secundum disciplinam Regule ipsius Deo conciliari satagunt. Porro hæc ultima perioche observatu digna, quippe quæ alludere videatur ad consilium Regulam Benedictinam profundi, quod olim Philippo suggesterat S. Hugo Cluniacensis abbas, ut discimus ex quadam ipsius Hugonis ad hunc regem epistola, quæ suo loco edita est.

(95) Al., *corpus honorifice sepelierunt*.

A approbante clero et populo devotissime contradidit. Nec dum post celebrationem divinorum festivas deposuerat exuvias, eum subito mali nuntii bajulatores a Remensi Ecclesia assistunt, litteras contradictorias deferentes, et auctoritate apostolica, si tempestive venissent, ne regia fieret unctio interminantes. Dicebant siquidem primæ regis coronæ primicias ad jus Ecclesiæ Remensis spectare, et a primo Francorum rege, quem baptizavit beatus Remigius, Clodoveo, hanc prærogativam illibatam et inconvulsam obtinere ; si quis eam temerario ausu violare tentaverit, anathemati perpetuo subjacere. Ea siquidem occasione archiepiscopo suo venerabili et emerito viro Viridi Rodulfo, qui domini regis, eo quod absque ejus assensu electus et inthronizatus B fuerat sede Remensi, gravissimas et periculosas incurrerat inimicitias, pacem impetrare, aut regem non coronari sperabant. Qui, quia intempestive venerunt, ibi muti ad propria loquaces redierunt : aut si quid dixerunt (98), nihil tamen utile retulerunt (99).

CAPUT XIV.

(Anno 1108.) Ludovicus igitur Dei gratia rex Francorum, quoniam in adolescentia idipsum consueverat, dissuescere non potuit, videlicet Ecclesiæ tueri, pauperes et egenos protegere, paci et regni defensioni insistere. Præfatus itaque Guido Rubeus, filiusque ejus Hugo Creciacensis juvenis idoneus, armis strenuus, tam rapinis quam incendiis aptus, totiusque regni turbator celerrimus, rancore animi cumulato pro amissi castri Gornaci erubescens, a regiæ excellentiæ derogatione non cessabant. Eapropter nec etiam fratri comiti Corbolinensi Odoni, quia ei nullam contra regem tulerat opem, parcere elegit ; sed ejus insidians simplicitati, cum quadam die venatum iri penes se secure decrevisset, quid rei, quid spei, corrupta invidia consanguinitas pariat insipiens, animadvertisit. Raptus equidem ab eodem fratre Hugone in castro qui dicitur Firmitas-Balduni, compedibus et catenis impeditur : nec si

(96) In 2 codd. Reg. et S. Germ., *provincialibus*.

(97) Virgam a sceptro distinguendam esse demonstrant nummi tertiae stirpis regum nostrorum, utrumque præferentes. At eam cum manu regia quam vocant, perperam confundunt nonnulli recentiores. Haec enim quæ simplici virgæ successit, in nummis Ludovici X primum appareat.

(98) Cod. R. 5925 *quidquid tamen dixerunt*. Cod. S. Germ., S. Dion. ac Reg. 6265 *dixerint*.

(99) Anno Domini 1106, Manasse Remorum archiepiscopo vita funeto, duas in partes scissi fuerant quibus in eligendo ipsius successore suffragijus competebat, electo ab aliis Rodulfo, cognomento *Viridi*, Ecclesiæ Remensis præposito ac thesaurario, ab aliis, regis voto faventibus, Gervasio Regitensis comitis filio ejusdemque Ecclesiæ archidiacono. Cum vero prior a Paschali papa confirmatus, non exspectato regis consensu, sedem occupasset, ab ipso ceu rebelli ac obrepto, iungì coronarique renuit Ludovicus. Atque hæc forte causa præcipua fuit, cur Aurelianis a Senonensi archiepiscopo tam præprospere fuerit consecratus. Rudolfus autem postea regis in gratiam rediit, atque in sede ab ipso constabilius fuit.

facultas suppeteret, nisi cum regem impeteret bello, expeditetur. Qua inusitata insania oppidani Corboilienses multi, (oppugnabat enim castellum veterana militum multorum nobilitas), ad regiae majestatis publicum confugiunt asylum; genibus ejus provoluti iacrymabili singulu captum comitem, et captionis causam denuntiant, et ut eum potenter eripiat, multiplici prece sollicitant. Spe autem erectionis eo spondente suscepta, iram mitigant, dolorem alleviant, et qua arte, quibus valeant viribus dominum recuperare decertant. Unde actum est ut quidam de Firmitate-Balduini (100), quae nec hereditario jure, sed occasione ejusdam matrimonii de comitissa Adelaide (101), quam retento castro spretam repudiavit, ad eum spectabat; cum quibusdam Corboiliensium [al. Corboilensium] conferentes jurejurando in castro, caute tamen, eos recipere firmaverunt. Quorum persuasione cum rex pauca curialium manu, ne publicaretur, accelerasset, sero cum adhuc (102) circa ignes confabularentur, qui præmissi fuerant, videlicet Ansellus de Garlanda dapifer (103), tanquam miles strenuus, porta qua determinatum erat pene cum quadraginta armatis receptus, viribus eam occupare contendit. Verum oppidani fremitum equorum, equitum murmur inopinatum admirantes, contra prosiliunt, et quia via ostiis oppositis arctabatur, et ingressus ad nutum aut ire aut redire prohibebat, indigenæ pro foribus audaciores expeditius eos cædebant. Qui et noctis tenebrarum (104) opacitate, et loci coaretati infortunio, cum sustinere diutius non valentes portam repetissent, Ansellus, ut erat animosus, retrocedens et cæsus, quia portam hoste anticipatus non potuit, interceptus turrim castri ejusdem non ut dominus, sed ut (105) captivus, cum comite Corboiliensi occupavit. Et pari dolore, dispari timore, cum aliis mortem, aliis exhaeretationem tantum timeret (106), versus ille eis aptari poterat:

. . . . . *Solatia fati*

Carthago Mariusque tulit.

Quod cum clamore refugorum accelerantis regis auribus insonuisset, deviando densæ noctis molestia se demoratum dedignans celerrimo insiliit equo, et innitens irrumpendo portam præsidia suis audacter deferre, porta serrata telorum, et lancearum, et saxorum grandine cessit repulsus. Quo consternari dolore fratres et consanguinei capti dapiferi, pedibus regis provoluti: *Miserere, inquiunt, gloriose rex, strenue agens, quoniam si nefandus ille Hugo*

(100) Quænam sit illius Firmitatis Balduini sedes rorsus latere se fatetur Joan. de la Barre Corboiliensis Historie scriptor. Illam eamdem esse cum Firmitate Adhelaidis (*la Ferté-Alais*) satis probabiliter Valesius existimat.

(101) Adeladem viduam uxorem Burchardi Corboiliensis, cui pepererat Odonem, matrimonio sibi conjunxerat Guido Rubeus de Rupeforti, hujusce nominis primus, ex qua Guidonem II suscepserat, Odonis proinde fratrem uterimum.

(102) *Adhuc*, sic corrigend. ex quatuor Cod. In edit. *Ad hanc.*

(103) Tres fuere Garlandenses fratres Guillelmi de

A Creciacensis, homo perditissimus, humani sanguinis sitibundus, vel huc veniens, vel illuc abducens fratrem nostrum, tangere quoquo modo potuerit, jugulo ejus citissime insistet (107), nec quæ eum pœna maneat, si ferocior ferocissimo subita morte eum interficiat, curabit. Hoc ergo timore rex citissime castrum cingit, portarum vias obtrudit, municipiis quatuor aut quinque castrum concludit, et ad captorum et castelli receptionem et regni et personæ operam impedit. Praefatus autem Hugo, quorum captione primo exhilaratus, horum erectione vel castri amissione valde perterritus, anxiatur, laborat, et quomodo castrum ingredi posset modo eques, modo pedes, multiformali joculatoris et meretricis mentito simulacro machinatur. Unde cum quadam die id

B circa tota ejus intentio (108) versaretur, de castris animadversus insilientium peremptorios impetus sustinere non valens, fugam apponit saluti, cum subito inter alios et ante alios animi et equi velocitate Guillelmus frater capti dapiferi, miles facetus et armis strenuus, eum gravissime insectans impedire conatur. Quem cum ipse Hugo ipsa sui velocitate singularem conspiceret, vibrato fraxino saepe in eum intendebat; sed quia timore consequentium moram facere non audebat, reciprocum fugam capiebat, hoc mire et egregie callens, quod si cum (109) solo solus mora aliqua inire posset, animi audaciam aut duelli tropæo (110) aut mortis periculo mirabilis fama declararet. Crebro etiam contigit ut villas (111)

C in via sitas, et occurrentium hostium indeclinabiles impetus nullo modo evadere valeret, nisi cum simulata fraude scipsum Garlandensem Guillelmum fallendo, Guillelmum autem Hugonem se sequentem conclamaret, et ex parte regis, ut eum tanquam hostem impedirent, invitaret. His et aliis hujusmodi tam linguae cantula, quam animi strenuitate fuga lapsus, multos unus derisit. Rex autem nec hac nee alia occasione ab incepto obsidionis desistens, castellum coaretat, oppidanos terebrat, nec eos impugnare desistit, donec expugnatis clam militibus, quorumdam tamen oppidanorum machinatione, potentis virtute ad dditionem coegit. Quo tumultu milites ad arcem fugientes, vitæ, non captioni consuluerunt. Nam ibidem inclusi, nec se plene protegere, nec arcem exire quoquo modo valuerunt, donec quidam cæsi, plures sauciati, regiae majestatis arbitrio succumbentes, tam se quam arcem non inconsulto domino suo exposuerunt. Sic uno facto pius et scele-

D Garlanda filii, Ansellus, Guillelmus et Stephanus, alter post alterum, Dapiferatus axiomate insigniti.

(104) *Tenebrarum*. Sic in quatuor codd. In edit. *tenebrati*.

(105) *Ut deest* in codd. omnibus.

(106) In quat. codd. *formidaret*.

(107) *Insistet*. Sic codd. omnes. In ed. *insistat*.

(108) *Intentio*. Sic codd. omnes. In ed., mendose, *inventio*.

(109) *Eo*. Sic codd. omnes. *Deest* in edit.

(110) *Tropæo*. Cod. Reg. 6265, *triumpho*.

(111) *Codo*. Reg., *vias*.

ratus eodem, dapiferum sibi, fratribus fratrem, Corboilensibus comitem, tam prudenter quam clementer restituit. De castello militum quosdam eorum bona depopulans exhæredavit, quosdam diurni carceris maceratione, ut terrorret consimiles, affligenas, durissime punire instituit. Talique victoria coronæ primitias contra æmularum opinionem egregie Deo donante nobilitavit.

CAPUT XV.

Ea tempestate (an. 1109) ad partes Northmannorum contigit devenisse regem Anglorum Henricum, virum fortissimum, pace et bello clarum. Cujus admirabilem et pene per universum orbem declaratam excellentiam, ille etiam agrestis vates, Anglorum sempiterni eventus mirabilis spectator et relator Merlinus (112), tam eleganter quam veraciter summo præconio commendat, ac in ejus laude voce prophetica erumpens ex abrupto, ut vatum mos inolevit : *Succedit, inquit, leo justitiae, ad cuius rugitum Gallicane turres et insulani dracones tremebunt. In diebus ejus aurum ex lilio et urtica extorquebitur, et argentum ex unguis mugientium manabit. Calamistrati varia vellera vestibunt, quia exterior habitus interiora signabit, pedes latrantum truncabuntur, pacem habebunt feræ, humanitas supplicium dolebit, finetur forma commercii, dimidium rotundum erit, peribit milvorum rapacitas, et dentes luporum hebetabuntur. Catuli leonis in aquoreos pisces transformabuntur, et aquila ejus super montes Aravium nidificabit.* Quæ rota tanti (113) et tam decrepiti vaticinii, que adeo et personæ strenuitati et regni administrationi adaptatur, ut nec unum iota, nec unum verbum ab ejus convenientia dissentire valeat, cum ex hoc etiam quod in fine de catulis ejus dicitur, manifeste appareat filios ejus et filiam naufragatos, et a maritimis piscibus devoratos, et convertibiliter physice transformatos, illius vaticinium pro certo verificasse. Præfatus itaque rex Henricus Guillelmus fratri feliciter succedens, cum consilio peritorum et proborum virorum regnum Angliæ lege (114) antiquorum regum gratanter disposuisset, ipsasque regni antiquas consuetudines ad captandam eorum benevolentiam jurejurando firmasset (115), applicuit ad portum ducatus Northmannici, fretusque domini regis Francorum auxilio terram componit, leges recollectas, pacem coactis imponit, nihil minus quam eruptionem oculorum, et celsitudinem furcarum, si rapiat, promittens. His igitur et hujusmodi promissionibus, et crebris promissionum redditionibus percussis, quia pollicitis dives quilibet esse potest, silent terra in conspectu ejus, pacem servant inviti, feroci Danorum propagatione pacis expertes Northmanni, et in hoc ipso vatis agrestis oracula verificantur.

(112) Ambrosius Merlinus, quem tradunt ætatis mediæ scriptores Angli sub finem saeculi v floruisse, et cui multa ineptiarum plena tribuuntur vaticinia, apud Anglos atque etiam Gallos diu celebratus.

(113) In quat. codd., tota.

(114) Lege. Sic corrigend. ex tribus codd. In edit. regno. In Regio 6265 legitur bonorum loco vrobo-

A tes. Perit enim milvorum rapacitas, et dentes luporum hebetantur (116), cum nec nobiles nec innobiles deprædari aut rapere quacunque audacia præsumunt. Quod autem dicit : *Ad rugitum leonis justitiae Gallicanæ turres et insulani dracones tremebunt, hue accedit, quod fere omnes turres et quæcunque fortissima castra Northmanniæ, quæ pars est Galliæ, aut eversum iri fecit, aut suos intrudens, et de proprio ærario procurans, aut si dirutaæ essent, propria voluntati subjugavit. Insulani dracones tremuerunt, cum quicunque Angliæ proceres, nec etiam mutire tota ejus administratione præsumpserunt. In diebus ejus aurum ex lilio, quod est ex religiosis boni odo-ris, et ex urtica, quod est ex sæcularibus pungentibus, ab eo extorquebatur, hoc intendens, ut sicut B omnibus proficiebat, ab omnibus ei serviretur. Tu-tius est enim unum ut omnes defendat ab omnibus habere, quam non habendo per unum omnes deperiire. Argentum ex unguis mugientium manabit, cum ruris (117) securitas horreorum plenitudinem, horreorum plenitudo argenti copiam, plenis scriniis ministrabat. Qua occasione et castrum Gisortium tam blanditiis quam minis a Pagano de Gisortio cum extorquere contigit, castrum munitissimum, situ loci compendiosum, quod ad utrumque terminum Francorum et Northmannorum fluvio gratae piscium feconditatis, qui dicitur Etta, interfluente, antiquo fune geometricali Francorum et Danorum concorditer metito collimitat, ad irruendum in Franciam gratum Northmannis præbens accessum, Francis prohibens. Quod si facultas habendi suppeteret, nec minus rex Francorum rege Anglorum ipsa loci et immunitatis opportunitate jure regni appetere debuisset. Hujus itaque repetitio castri inter utrumque regem subitu odii somitem ministravit. Unde rex Francorum cum ad eum pro redditione aut pro castris subversione misisset, nec profecisset, notam rupti fœderis opponeus diem agendi statuit, locum assignat. Accumulantur interim, ut in talibus fieri solet, æmularum maledictis excitata odia regum, nec dum licet pacantur, quomodo ad colloquium superbe et exose sibi occurrant, vires militares exagge-rant. Collectis igitur magna ex parte Francorum regni proceribus, videlicet Roberto Flandrensi comite cum quatuor ferme millibus militum, comite Theobaldo Palatino, comite Nivernense, duce Burgundionum, cum aliis quamplurimis ; multis etiam archie-piscopis et episcopis, per terram Melluntensis comitis, quia adhærebat regi Angliæ, transeundo, depopulans, et incendiis exponens, talibus beneficiis fu-turo adulabatur colloquio. At ubi utrobique maximo collecto exercitu, ventum est ad locum vulgo nomi-natum Planas Ninfeoli [Nymphaeoli, Neaufle], ad ca-*

rum.

(115) Firmasset. Cod. San-Germ. In edit. firma-ret.

(116) Hebetantes. Sic Codd. omnes. In edit. hebe-tabuntur.

(117) Ruris Sic codd. omnes. In edit., turris.

stulum loco infortunatum, cui perhibet accolaram antiquitas, aut vix aut nunquam convenientes pacificari (118), super ripam intercurrentis et communem transitum prohibentis amnis consedit exercitus. Consulte vero nobiliores et sapientiores electi Franci, per pontem tremulum et singulis et pluribus subitum minantem præcipitum ipsa sui vetustate transeuntes, Anglico regi diriguntur. Quorum qui referendam suscepserat actionis causam, peritus orator, insalutato (119) rege, ore comitum sic peroravit : *Cum gloriosa domini regis Francorum liberalitate ducatum Northmannie tanquam proprium feodum ab ejusdem munifica dextra vestra recepisset industria, inter alia et præter alia hoc specialiter jurejurando firmatum constat de Gisortio et Braio, ut quocunque contractu uter vestrum obtinere posset, neuter haberet, cum infra quadraginta receptionis dies possessor pacti obnoxius ipsa castella funditus subverteret. Quod quia non fecisti, præcepit rex et ut adhuc facialis, et non factum lege competenti emendetis. Dedeget enim regem transgredi legem, cum et rex et lex eamdem imperandi excipiant majestatem. Quod si quid horum restrates aut dedixerint (120), aut dicere dissimulando noluerint, pleno duorum aut trium testimonio baronum lege duelli parati sumus approbare.* Nec dum his expletis ad regem Franciae redierant, cum Northmanni eos insequentes (121) regi assistunt, quidquid causam laedere poterat inverecunde diffitentes, judiciario ordine querelam agitare postulantes, cum nihil aliud præcipue attenderent, quam quod infecto paratae (122) actionis negotio quacunque dilatione tantorum regni optimatum discretioni rei veritas non pateret. Remittuntur cum eis primis potiores, qui etiam per comitem Flandrensem Robertum, Hierosolymitanum palestritam egregium, rem verificare audacter offerrant, et lege duelli verborum exaggerationem refutando, cui justitia cedere debeat confligendo aperiant. Quod cum nec approbassent, nec convenienter reprobassent, rex Ludovicus, ut erat magnanimus, et animo et corpore procerus, citissime dirigit qui regi hoc disjungant aut castrum subvertere, aut de fratre fidei perfidia contra se personaliter defendere : *Age, inquiens, ejus debet congressionis esse pæna, cuius veri et victoriæ debet esse et gloria. Arbitratus etiam de loco quidquid decentius potuit : Succedat (123), inquit, eorum exercitus a ripa fluminis, dum transvadari possimus, ut tutior eis (124) locus majorem offerat securitatem, vel si magis placet, nobiliores totius exercitus habeat singulariter concertandi (125) obsides, dummodo ad nos, remoto agmine nostro, transire con-*

(118) Quatuor codd. Laudati, *pascisci*.

(119) *Insalutato*. Sic quat. Forte *salutato*. Vix enim credibile est adeo incomptos suis mores illorum temporum, ut regem orator nulla prævia salutatione, ausus fuerit alloqui.

(120) Cod. S. Germ. *dederint*. Reg. et codd. et S. Dion. *dediticerint*.

(121) In codd. omnibus *consequentes*.

(122) Quatuor codd., *imparatae*.

(123) Codd. S. Germ. *secedat*, id est *secedat*.

(124) In quatuor codd. *ei*.

A *cedat*. Neque enim aliter transvadari poterit. Quidam vero ridiculosa jactantia super præfatum tremulum pontem, cum statim corrueret, reges dimicare acclamabant. Quod rex Ludovicus tam levitate quam audacia appetebat. Rex vero Anglorum inquit : *Non est mihi tibia tanti (126), ut pro his et hujusmodi famosum et perutile mihi castrum supervacanee amittam.* Et haec et alia invectiva refutans : *Cum video, inquit, dominum regem, ubi me defendere debeam non vitabo, cum quod offerebat loci impotentia abnegaret.* Quo ridiculo responso moti Franci, tanquam fortuna locorum bella gerat, currunt ad arma, similiter et Northmanni. Et dum utrique ad flumen accelerant, maximæ stragis et calamitatis detrimentum sola accessus removit impossibilitas. Quia vero sermone B diem detinuerant, nocte instantे illi Gisortium, nostri Calvum Montem remearunt. At ubi primo polo stellas aurora fugavit, Franci hesternæ memores injuriæ, militiæ insuper fervore matutini, velocissimis equis viam præripiendo prope Gisortium congregati, irruentes, miro fastu, mira concertant audacia, et quantum præsent multo marte exercitati longa pace solutis, cum Northmannos per portam fatigatos intrudunt, edocere laborant. His et hujusmodi primordiis initia guerra, per biennium pene continuata, gravius regem Anglie lædebat, cum universam pene Northmanniæ marchiam, sicut se ducatus extendit, multa militia, et sumptuosis stipendiis ad terræ defensionem circumciebat. Rex vero Francorum antiquis et naturalibus castris et municipiis, gratuita Flandrensum, Pontivorum, Vilcassinorum et aliorum collimitantium strenua impugnatione, terram incendiis, depopulatione agitare non desinebat. Cum autem Guillelmus regis Angli filius regi Ludovico hominum suum fecisset, gratia peculiari et peculium (127) ejus præfato castro augmentavit ; et hac cum occasione in pristinam gratiam reduxit. Quod antequam fieret, mirabilis (128) ejusdem contentionis occasione, et exsecrabilis hominum perditio mirabili punta est ultione.

CAPUT XVI.

D Supersistit promontorio ardui littoris magni fluminis Sequanæ horridum et ignobile (129) castrum, quod dicitur Rupes Guidonis, in superficie sui invisibile, rupe sublimi incaveatum, cui manus æmula artificis in devexo montis raro et misero ostio, maximæ domus amplitudinem rupe cæsa extendit, antrum, ut putatur, fatidicum, in quo Apollinis oracula sumantur, aut de quo dicit Lucanus :

(125) *Concertandi*, in quat. Codd. In edit. *concertando*.

(126) Cod. S. Germ. *Non est, inquit, mihi tabia tanti*.

(127) Cod. Reg. 5925, "gratia peculiari et peculii præfato castro et feodum ejus augmentavit. Cod. Reg. 6265, *gratia peculiari et peculii, præfato castro feodum*, etc.; Codd. S. Germ. et San-Dion. *gratia peculiari et peculii*, etc.

(128) Duo codices Regn. *mirabili*.

(129) *Ignobile*. Codd. Reg. in edit. *innobile*.

.... Nam quamvis Thessala vates

Vim faciat satis, dubium est quid traxerit illuc,
Aspiciat Stygias an quod descenderit umbras.

Hinc forsitan itur ad Manes. Cujus fautiosi (150) diis et hominibus exosi oppidi possessor Guido bona indolis adolescens, antecessorum nequitiae propagine rupta alienus, cum honeste et absque miseræ rapacitatis ingluvie vitam degere instituisse, infausti loci interceptus calamitate, soceri sui nequioris nequissimi proditione detruncatus, et locum et personam morte inopinata amisit. Guillelmus siquidem gener [leg. socer] ejus genere Northmannus, proditor incomparabilis, ut putabatur familiaris et amicissimus ejus, cum concepisset dolorem et peperisset iniquitatem, crepusculo cujusdam Dominici diei nactus proditionis opportunitatem cum his qui de- B votiores primi ad ecclesiam domui (151) Guidonis partita rupe contiguam conveniebant, et ipse sed dissimiliter loricatus, sed cappatus cum proditorum manipulo convenit, et dum alii orationi, ipse aliquando orare singens, quo intraret ad Guidonem ingressu speculatus, eo quo Guido ostio intrare ecclesiam maturabat irruptus, exertoque gladio cum nequissimis sociis propria iniquitate debacchatas furit, imprudentem etsi non sentiret gladium, arriperi tem percutit, mactat et perdit. Quod notilis ipsius conjux videns, stupida genas et capillos muliebri ultiōne dilacerans ad maritum currit, mortem non curans, seipsa super eum corruens operit: *Me, inquiens, me miseram, et sic mori meritam, potius, vilissimi carnifices, detruncate.* Ictusque ac vulnera gladiatorum marito superposita excipiens: *Quid in istos, ait (152) charissime, deliquisti, sponge? Nonne et gener et socer amici indissolubiles eratis? Quanam est insania? pleni estis mania.* Quam cum per capillos retorquentes digladiatam, punctam (153), et pene toto corpore cæsam avulsissent, virum morte turpissima peremerunt, infantes quos invenerunt Herodiana nequitia rupe allisos extinxerunt. Cumque hac et illac frendentes debaccharentur, supina mulier levans miserum caput, truncum maritum recognoscit, amore rapta qua potuit impotentia serpens more serpentis, se totam sanguineam contrectans (154), ad cadaver exanime devenit, et quaecunque poterat ac si vivo (155) oscula gratissima porrigebat, et lugubri erumpens cantilena, qua poterat lugubres persolvens inferias, clamat: *Quid reliqui mihi facis, charissime sponge? Nunquid hoc meruit juxta me tua*

A prædicabilis continentia? Nunquid hoc comparavit patris, avi, et atavi deposita nequitia? Nunquid vicanorum et pauperum domi penuriam reponens neglecta rapacitas? Hæc ait, et lasso jacuit deserta fure. Nec erat qui totum mortuum et semivivam uno sanguine involutos (156) sequestraret. Tandem vero, cum secleratus Guillelmus (157) eos sicut porcos exposuisset, saturatus humano sanguine more belluino subsedit, rupis fortitudinem plus solito admiratus approbat, quomodo potenter circumquaque rapiat, quomodo Francis et Northmannis pro velle (158) timorem incautus, sero tamen deliberat. Deinde caput insanum per fenestram exponens, vocat nativos terræ accolias, expers boni bona promittit, si ei adhaereant, quorum nec unus extravit. Mane vero tanti et tam seclerati facti fama volans (159) non solum viciniam, sed et remotos sollicitat. Quo Vilcassinienses viri strenui et armis fortissimi gravissime exciti, circumquaque et militum et peditum singuli pro toto posse vires colligentes, quoniam timebant potentissimum regem Anglorum Henricum, præsidia proditoribus ferre, ad rupem festinant, declivo rupis multos militum et peditum, ne quis intret aut exeat, opponunt, viam ex parte Northmannorum locando exercitum, ne ferant præsidia, obtrudunt. Interim ad regem mittunt Ludovicum, faunctionem significant, et quid super his præcipiat consulunt. Qui regiae majestatis imperio morte exquisita et (140) turpissima præcipit puniri (141), mandat (142) si oporteat suffragari. Cumque per aliquet dies exercitus consedisset, nefandus ille, augmentato de die in diem exercitu, timere coepit. Cumque quid suadente diabolo fecisset, eo docente animadverteret, accitis quibusdam Vilcassini nobilioribus, quomodo pace in rupe remaneat, eis confoederetur, regi Francorum optime serviat, præmissionibus multis elaborat. Qui rejicientes, et proditionis ultiōnem impropertantes, in hoc jam ipsum (143) remissum impulerunt; ut si terram quamdam sibi adiurari facerent, et securitatem eundi darent, occupatam dimitteret eis munitionem. Quo jurejurando firmato, Francorum plures recepti sunt (144). Procrastinato autem eorum exitu, occasione præfata (145), cum in mane præter juratos aliqui intrarent, et alii alias sequerentur, invaluit clamor exteriorum, et ut proditores exponant, horribiliter vociferantur, aut faciant, aut similem proditorum pœnam, tanquam consentientes, sortiantur. Qua audacia et timore renitentibus juratoribus, qui

(150) Codd. Reg. sauciosi.

(151) Domui. Sic corrug. ex quat. codd. In edit. *comini.*

(152) Ait, cod. Reg. 6265; deest in edit.

(153) Punctam. Sic legend. ex codice. S. Germ. et Reg. 5265. Hoc verbum omittitur in Reg. 5925. In edit. *punitam.*

(154) Contrectans, in quatuor. codd. In edit. *contorquens.*

(155) Vivo. Sic legitur in quatuor codd. In edit. *vivo.*

(156) Involutos. Sic in quat. codd. In edit. *involutans.*

(157) Cod. San-Dionys. *Guido.*

(158) Prorelle. Ita correndum ex quat. codd. In edit. *procellæ.*

(159) Volans, in quat. codd. Deest in edit.

(140) Et, in cod. Reg. 6265. Deest in edit.

(141) Puniri. Sic corrug. ex quat. codd. In edit. *muniri.*

(142) Cod. San-Germ. *mandato.*

(143) Ipsum deest in codd. Reg. et S. Germ.

(144) Francorum pauci, plures recepti sunt, in quat. codd.

(145) Leg. in 4 codd. occasione præfata terræ.

non juraverant in eos prævalendo, insilentes gladiis A ticipatione, cervicem gratantissime erigeret. Cum igitur præfatus Philippus, crebro submonitus, auditinem et judicium curiae superbe refutasset, deprædationibus pauperum, contritione ecclesiarum, totius etiam pagi dissolutione rex lacessitus, illuc, licet invitus, properavit, ut cum saepius tam frater quam sui fortissima militum manu multa jactantia repulsam promisissent, seipsos etiam a castro timidi absentaverunt. Quo rex expedite irruens, loricatus per medium castri ad turrim festinans, obsidione cinctus; dumque machinas impugnatorias mangunella et fundibalaria inchoat instrumenta, non statim, sed post multos dies, cum de vita desperarent, eos ad dditionem coegit. Interim vero mater et avunculus Amalricus de Monteforti, alterius honeris, videlicet Montis Leherii, formidantes amissionem, eundem honorem Hugonii Creciacensi filiam Amalrici matrimonio copulantes contulerunt. Hoc regi (146) unum peremptorium impedimentum opponere sperantes, ut (147) tam ipsius honoris Castris quam Guidonis de Rupeforti fratris sui, ipsius quoque Amalrici usque in Northmanniam potestate, sine interpolatione extensa, via impediretur; et præter (148) alias quas possent omni die inferre usque Parisium injurias, etiam Ducas ire ei nullo modo permitteretur, Cum enim Hugo inito matrimonio illuc velociter curreret, velocius eum rex subsecutus (149) est, cum eadem hora, eodem momento, ut comperit (150), Castras præfati honoris oppidum audacissime acceleravit. Unde meliores terræ spe liberalitatis suæ et approbatæ mansuetudinis sibi alliciens, nota (151) tyrannidis et crudelitatis formidine eripit. Cumque ibi per aliquot dies alternatum Hugo ut haberet, rex ut non haberet, concertantes demorarentur, quoniam alia fallacia aliam trudit, hac Hugo deluditur cautela; quoniam consulte assistit Milo de Braio filius Magni Milonis, qui jure hæreditario honorem repetens, provolutus regis genibus. (152) flens et ejulans multis precibus pulsat regem, pulsat consiliarios, rogat suppliciter, ut regia munificentia honorem reddat, paternam hæreditatem restituat, tanquam servum aut inquilinum deinceps habeat, pro voluntate utatur. Cujus lugubri postulationi rex condescendens, accitis oppidanis, jam etiam Milonem dominum offrens, ita eos ab omni illata retro molestia pacatos exhilarat (153), ac si lunam et stellas eis cœlitus demisisset. Nec mora, cum subito Hugonem exire præcipiunt, si non citissime excat, citissimum exitium

C Raritas fidei facit ut saepius mala pro bonis quam bona reddantur pro malis. Alterum divinum, alterum nec divinum, nec humanum: sit tamen. Qua nequitiae nota cum regis Ludovici Philippus frater de superdicta Andegavense, tam patris persuasione, cui nunquam restitit, quam blandis nobilissimæ et bene morigeratæ novere illecebris, honorem Montis Leherii (150) et Meduntensis castri in ipsis regni visceribus ab eodem obtinuisse, Philippus tantis ingratus beneficiis, recalcitrare nobilissimi generis fiducia præsumpsit. Erat enim Amalricus de Monteforti egregius miles, baro potentissimus, avunculus ejus, Fulco comes Andegavensis, postea rex Hierosolymitanus, frater ejus. Mater etiam his omnibus potentior, viragoque faceta, et eruditissima illius admirandi muliebris artificii, quo consueverunt audaces suis etiam lacessitos in juriis maritos suppeditare (151): Andegavensem priorem maritum, licet toro omnino repudiatum, ita mollificaverat, ut eam tanquam dominam veneraretur, et scabello pedum ejus saepius residens, ac si præstigio fieret voluntati ejus omnino obsequeretur. Hoc etiam unum et matrem et filios et totam efferebat progeniem, ut si de regis ruina quacunque occasione contingere, alter fratum succederet, et sic (152) tota consanguinitatis linea ad solium regni, honoris et dominii par-

(146) Mendose cod. San-Dionys. *dulcissime*.

(147) Est additur in quat. codd. Deest in edit.

(148) *Inusitatam*. Sic leg. in codd. In edit. *inusitate*.

(149) *Virus*. Ita corrigend. ex quat. codd. In edit. *unius*.

(150) *Honorem Montis Leherii*, ducta in uxorem Elizabetha, Guidonis Truselli Castri ipsius demini filia, consecutus est anno 1104 Philippus, regis Philippi ac Bertradæ filius, Ludovico fratre, patris horatu, matrimonium hoc proeurrante.

(151) *Suppeditare*, id est, sub pedes ponere, oppri-

B ticipatione, cervicem gratantissime erigeret. Cum igitur præfatus Philipps, crebro submonitus, auditinem et judicium curiae superbe refutasset, de prædationibus pauperum, contritione ecclesiarum, totius etiam pagi dissolutione rex lacessitus, illuc, licet invitus, properavit, ut cum saepius tam frater quam sui fortissima militum manu multa jactantia repulsam promisissent, seipsos etiam a castro timidi absentaverunt. Quo rex expedite irruens, loricatus per medium castri ad turrim festinans, obsidione cinctus; dumque machinas impugnatorias mangunella et fundibalaria inchoat instrumenta, non statim, sed post multos dies, cum de vita desperarent, eos ad dditionem coegit. Interim vero mater et avunculus Amalricus de Monteforti, alterius honeris, videlicet Montis Leherii, formidantes amissionem, eundem honorem Hugonii Creciacensi filiam Amalrici matrimonio copulantes contulerunt. Hoc regi (153) unum peremptorium impedimentum opponere sperantes, ut (154) tam ipsius honoris Castris quam Guidonis de Rupeforti fratris sui, ipsius quoque Amalrici usque in Northmanniam potestate, sine interpolatione extensa, via impediretur; et præter (155) alias quas possent omni die inferre usque Parisium injurias, etiam Ducas ire ei nullo modo permitteretur, Cum enim Hugo inito matrimonio illuc velociter curreret, velocius eum rex subsecutus (156) est, cum eadem hora, eodem momento, ut comperit (157), Castras præfati honoris oppidum audacissime acceleravit. Unde meliores terræ spe liberalitatis suæ et approbatæ mansuetudinis sibi alliciens, nota (158) tyrannidis et crudelitatis formidine eripit. Cumque ibi per aliquot dies alternatum Hugo ut haberet, rex ut non haberet, concertantes demorarentur, quoniam alia fallacia aliam trudit, hac Hugo deluditur cautela; quoniam consulte assistit Milo de Braio filius Magni Milonis, qui jure hæreditario honorem repetens, provolutus regis genibus. (159) flens et ejulans multis precibus pulsat regem, pulsat consiliarios, rogat suppliciter, ut regia munificentia honorem reddat, paternam hæreditatem restituat, tanquam servum aut inquilinum deinceps habeat, pro voluntate utatur. Cujus lugubri postulationi rex condescendens, accitis oppidanis, jam etiam Milonem dominum offrens, ita eos ab omni illata retro molestia pacatos exhilarat (150), ac si lunam et stellas eis cœlitus demisisset. Nec mora, cum subito Hugonem exire præcipiunt, si non citissime excat, citissimum exitium

D mere, superare.

(152) *Sic*, in quatuor codd. Deest in edit.

(153) *Regi*, in 2 codd. Reg. et S. Dion. In edit. et.

(154) *Ut*. Sic leg. ex 4 codd. In edit. a.

(155) *Præter*, ita corrig. ex 4 codd. In edit. per.

(156) *Subsecutus*. Sic in 4 codd. In ed. *secutus*.

(157) *Comperit*, legitur sine abbreviatione, in cod. Reg. 6265. In edit. *competit*.

(158) *Nota*. Sic codd. omnes. In ed. *vota*.

(159) *Provolutus regis pedibus*, in quat. codd. In edit. *provolutus genibus*.

(160) In 4 cod. *exhilaravit*

promittunt, contra naturalem dominum nec fidem, A multo servitio ejus open meruisse representat. Hunc sacramentum, sed potentiam aut impotentiam valere minantur. Quo stupefactus (161) Hugo fugam rapit, et se (162) evasisse, non sua amisisse reputans pro momentaneo gaudio conjugii, longum repudii dedecus, nec sine magno incommodo equorum et supellectilis amissione asportavit, et quid cum hostibus contra dominum inire conferat, turpiter expulsus animadvertis.

CAPUT XVIII.

Sicut bene fructificantis arboris gratissimus fructus aut stipitis transplantatione aut ramorum insertione odoriferum saporem restaurat, sic et iniqutatis et nequitiae extirpanda propagatio de tradiue multorum nequam, in uno conglutinata tanquam anguis angui, inter anguillas stimulans, nativa amaritudine tanquam absinthio potat. Cujus instar Hugo Puteolensis, vir nequam, et propria et antecessorum tyrannide sola opulentus, cum successisset in honore Puteoli (*Le Puiset*) avunculo Guidoni (pater enim ejus mirae superbiæ in primordio Hierosolymitanæ viæ arma assumpserat), omni malitia patrissare semen nequam non desistebat; sed quos pater flagellis, patre nequier scorpionibus cædebat. Intumescens quippe, quod impune pauores ecclesias, monasteria crudelissime oppresserat, eo usque pedem movit, unde ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulti sunt, nec potuerunt stare. Cum ergo nec Regem omnium, nec regem Francorum magni duceret, nobilissimam Carnotensem comitissam, cum filio Theobaldo palcherrimo juvete et armis strenuo aggressus, terram eorum usque Carnotum depopulans, rapinis et incendiis exponebat. Nobilis vero comitissa cum filio aliquando, licet tarde et insufficenter, prout poterat, ulcisci nitebatur, nunquam tamen aut vix Puteolo a milliibus octo seu decem appropinquabant. Tanta erat Hugonis audacia, tanta potestativæ superbiæ suspetebat facultas, ut cum pauci diligenter, multi servirent, cum multi ad defensionem, quamplures ipsi etiam ad destructionem anhelarent. Magis enim timebatur, cum amabatur. Cum autem comes præfatus Theobaldus, per se parum, per regem multum proficeret in Hugonem perpendere, cum nobilissima matre, quæ semper nobiliter regi servire consueverat, ad eum accelerat, ut opituletur multis precibus pulsat,

A multo servitio ejus open meruisse representat. Hugonis quedam, patris, avi et atavorum opprobria reportat. *Memorare, inquiens, domine rex, sicut decet regiam majestatem, opprobrii et dedecoris, quod avus Hugonis patri tuo Philippo fædus perjurio intulit, cum eum multas illatas injurias ulcisci innitentem a Puteolo turpiter reputat, fastu nequissimæ consanguinitatis, factiosæ (163) conspirationis exercitum ejus usque Aurelianum sugarit, captum comitem Nivernensem, Lancelinum Baugenciacensem, milites pene centum, et quod hactenus inauditum erat, episopos quosdam carcere suo dehonestavit.* Addebat etiam improperando qua causa, qua origine in medio terræ sanctorum constructum ad tuitionem ejus a venerabili regina Constantia castrum non ab antiquo fuerat, quomodo etiam post totum sibi, nihil regi reliquum præter injurias fecerat. Modo, si placeret, quia Carnotensis, Blesensis et Dunensis exercitus copia, qua fretus resistere consuererat, non solum deficeret, sed et ei officeret, castri subversione et Hugonis exhaeredatione, et paternas et suas ulcisci posset facile injurias. Quod si nec bene suas, nec meritorum punire vellet injurias, Ecclesiarum oppressiones, pauperum depravationes, viduarum et pupillorum impiissimas vexationes, quibus et terram sanctorum, et terræ accolas dilapidabat, aut suas faceret, aut removeret. Cum igitur talibus et pluribus pulsatus rex, his consulendis diem dedisset, Milidunum convenimus. Ubi multi archiepiscopi, episopii, clerici et monachi confluentes, quia eorum terras lupo rapacior devorabat, clamabant, pedibus ejus etiam nolentis accubabant, ut rapacissimum prædonem Hugonem compesceret, præbendas suas munificentia regum in Belsa, quæ ferax est frumenti, servitoribus Dei constitutas, de fauce draconis eripiat, terras sacerdotum non minus sub sævitia Pharaonis solas emancipatas emancipare satagat, partem Dei, cujus ad vivificandum portat rex imaginem, vicarius ejus liberam restituat, suppliciter implorant. Quorum prece bono animo suscepta, nihil inconvenienter suscipiens, recedentibus prælatis Ecclesiæ, archiepiscopo Senonensi, episopco Aurelianensi, Carnotensi venerabili Ivone, qui tentus fuerat carcere, quem coactus fecerat pingi (164) in codem castello multis diebus (165), consensu bonæ memoriae abbatis Adæ antecessoris nostri re-

(161) *Stupefactus*. Sic codd. omnes. In edit. *stupatus*.

(162) *Se* in 4 codd. Deest. in edit.

(163) Cod. S. Germ. *Factione*.

(164) *Pingi*, id est compingi.

(165) *Multis diebus*. Ivonem illicitas Philippi regis et Bertradæ nuptias voce et scriptis damnantem Hugo Puteacensis, vicecomes Carnotensis, ut regi velificaretur, animumque frangeret pontificis, inclinante anno 1092, captum, in castro suo Puteaco vel Puteolo incluserat, regiis satellibus interea Carnotensis Ecclesiæ prædia diripientibus. Porro Ivonis constantiam, mansuetudinem ac prudentiam demirare. Cum accepisset in carcere clerum populique Carnotensem deliberatione sua armorum

vi extorquenda cogitare, gravissimam scripsit ad eos epistolam, ut ab hoc ipsos consilio deterreret. « Nec enim, inquit, incendiis domorum, deprædationibus pauperum potestis Deum placare, sed vehementer exasperare: sine cuius bene placito neque vos, neque aliquis poterit me liberare. Nolo ergo ut adversum me implere faciatis aures Dei clamoribus pauperum, lamentis viduarum. Nec enim decens est, ut qui armis bellicis ad episcopatum non veni, armis bellicis recuperem, quod non est pastoris, sed invasoris. Si manus Domini tetigit me, et adhuc extrema est super me, permittite mihi solum cibere miseriam meam, et sustinete iram Dei, donec justificet causam meam: et nolite tribulationem meam aliena cumulare miseria. Decre-

misit me in Tauriacum, cui praeeram in Belsa, vil-
lana Beati Dionysii utilem et (166) fertilem, sed
nullo modo munitam: præcipiens ut, dum ipse eum
adhuc ad causam super his vocaret, villæ provide-
rem, hominum suorum et nostrorum manu militari
pro posse fulcitam, ne eam incendio dissolveret
operam darent. Eam enim muniret, et sicut pater
fecerat, castrum inde impugnaret. Quod cum nos,
Deo auxiliante, militum et peditum copia bene ali-
quantisper temporis compleremus, consummato Hu-
gonis per absentationem sui judicio, rex ad nos
Tauriacum magno cum exercitu devenit, castrum
abjudicatum ab illo Hugone repetiit (167). Nec mora,
cum exire recusaret, rex maturat aggredi castrum,
tam militarem quam pedestrem ei applicat exerci-
tum, balistam multiplicem, arcum, scutum, et gla-
dium, et bellum, ut videres et valeres mirari vi-
eissim sagittarum imbre, galearum fulgurant-
ium superius scintillare multis ictibus ignem,
scutorum subitam et mirabilem confractionem
et perforationem, et ut impulsi sunt per portam
in castrum, ab intus super nostros (168) de pro-
pugnaculis et glande mirabilem et pene intolerabi-
le, etiam audacissimis dejici grandinem, tra-
bium depositione, et sudium immisione incipe-
re, non perficere repulsionem. Regales econtra
fortissimo animi et corporis robore acerrime dimi-
cantes, scutis conftractis, ascellas, ostia, et quæque
ligneal sibi præponentes portæ insistunt, carros
etiam quos multa congerie siccorum lignorum adi-
pis et sanguinis cito fomento flammis accendendis
onerari feceramus (erant enim excommunicati, et
omnino diabolici), portæ in manu forti opponunt,
ut et ipsis carris incendium inextinguibile propi-
nent, et scipsos opposito lignorum aggere tueantur.
Cumque alii accedere, alii extinguere periculose
concertant (169) comes Theobaldus aliunde, ea (170)

tum est enim mihi non solum includi, vel ecclesiasti-
stico honore privari, sed etiam magis mori, quam
per me stragem hominum fieri. Moneo igitur vos
per supereminenter (scientię) Christi charitatem,
ut neque hoc faciatis, neque fieri permittatis. Quod
tamen si feceritis, certum est quia nihil providerit
vobis, cum detentor meus multos habeat adjutores,
et nihil habeat quod ei auferre possitis. Recorda-
mini quod legitur, quia Petrus servabatur in car-
cere, oratio autem sine intermissione siebat ab Ec-
clesia ad Deum pro eo (Act. XII, 5). Orationibus
ergo et severitate ecclesiastica contenti estote;
quam si transgressi fueritis, scio quia me ulterius
episcopum habere non vultis. In eo enim quod se-
mnel recessistis, sicut exitus approbat, non bene
mihi et vobis consoluitis. De cætero ergo contenti
estote terminis, quos posuerunt patres vestri. »
Haec ille ep. 20. Ixonem in vinculis jacentem per
litteras consolatus est Guillelmus abbas Fiscanen-
sis, cui gratias retulit piissimus antistes ep. 19. Libera-
tionem tandem ejus procuravit Hoelius Genoma-
nensis episcopus, datus ad Urbanum II pontificem
maximum litteris; quibus ille permotus, scripsit ad
Rainoldum Remensem archiepiscopum et suffraga-
neos ejus, ut instantent pro erectione Carnotensis
episcopi. Quod si monitis vestris, ait (Concil. t. X,
col. 465), qui eum crepit, obtemperare contempse-
rit, vos et ipsum excommunicationi subjicite, et

A scilicet parte qua respicit Carnotum, magno et mili-
tari et pedestri exercitu castrum assiliens, invadere
memor injuriarum festinat, et dum suos arduo (171)
valli declivo ascendere concitat, citus descendere, imo
corruere dolet, quos caute quasi per nos serpere sur-
sum cogit, deorsum supinos incaute præcipitari respi-
cit: et utrum in sequentibus molis spiritum exhalent,
cognoscere satagit. Qui enim milites velocissimiis
equis castri defensionem circuibant, manualiter
glandi innitentes, inopinate dum supervenirent,
cædebant, detruncabant, et ab alto fossati imo gra-
viter (172) dejiciebant. Jamque manus dissolutæ et
debilitata genua assultum sopitum pene fecerant,
cum valida, imo omnipotens omnipotentis Dei manus
tantæ et tam justæ (173) ultionis causam sibi om-
nino ascribi volens, cum communitates patriæ paro-
chiarum adessent, cujusdam calvi (174) presbyteri
suscitavit fortitudinis robustum spiritum, cui contra
opinionem humanam datum est possibile, quod
armato comiti et suis contingebat impossibile. Ve-
lociter siquidem vilissimam ascellam (175) sibi præ-
ferens, fronte nudo ascendens ad sepem usque per-
venit, et latendo sub his quæ sepi erant aptatae,
operturis, eas paulatim deponebat. Quod cum libere
se facere gauderet, innuit hæsitantibus et vacanti-
bus in campo ut opem ferrent. Qui videntes pre-
sbyterum inernum fortiter clausuram dejicere, ar-
mati insiliunt, secures et quæque instrumenta ferrea
clausuris apponentes secant, disrumpunt, et quod
mirabile cœlestis arbitrii signum fuit, ac si alterius
muri Jericho cecidissent, eadem hora et regis et
comitis exercitus ruptis claustris intraverunt. Unde
quamplures eorum, cum in neutram partem ineur-
sus hostium hinc et inde convolantium vitare non
possent, interceptos citissime graviter affligi con-
tigit (176). Reliqui vero, nec non et ipse Hugo, cum
intus castellum muro cinctum tuto non sufficeret

C castellis in quibuscumque eum retinuerit et terræ
ejus divinum officium interdicte: ne similia deinceps in viris hujus ordinis præsumantur. » Harum
vigore litterarum, in libertatem assertus Ivo, adeo
nihil de constantia remisit, ut omnibus consiliis,
in quibus de Philippi et Bertradæ actum est nuptiis,
interfuerit, damnationemque illarum et suis ratio-
ciniis promoverit et calculo firmarit. Verum enim
vero meliorem tandem factum fuisse, rege contin-
nuo ipsum infestante dispensationemque aliquam
super matrimonio illius apud Paschalem II rogi-
tasse, discimus ex ejus litteris.

D (166) *Annonæ* in quat. codd.; deest in edit.
(167) ... *repetiit...* De hac expeditione multa Su-
gerius, libro *De rebus in administratione sua gestis*.

(168) *Nostras*, in 3 codd. In edd. *nostras*.
(169) Cod. Reg. 6265, *concertarent*.
(170) *Ea*, cod. Reg. et S. Dion. In cod. S. Germ.
Scilicet parte. In edit. *eam*.

(171) Cod. Reg. 6265, *sub arduo*.
(172) Cod. S. Germ. *graviter ledos*, f. *laeos*.
(173) Cod. S. Germ., *tam injustæ*.
(174) *Calvi* ex quat. Codd. In edit. *casu*.
(175) *Ascellam*. Cod. S. Germ., *Asellam*, men-
dose, *ascella*, *asserculus*, *nostris aiscelle*.
(176) *Affligi contigit*, sic in quat. codd. Desunt in
edit.

præsidio, in mota (177) scilicet turre lignea superiori A bat. Nec mora, cum se insequentis exercitus pila minantia abhorreret, percussus ditioni cessit, et captivatus in propria domo cum suis, quantum (178) superbia pariat ruinam miserrime compeditus animadvertisit. Cum vero rex potitus victoria nobiles captos prædam regiae majestati idoneam eduxisset, cunctam castri supellectilem, et omnes divitias publicari, castrumque incendio conflari imperavit. Turrim tantum incendere paucis diebus distulit (179), ea de causa, quod comes Theobaldus immemor beneficii tanti facti, quod nunquam per se adipisci valeret, machinabatur marchiam suam amplificare, castrum erigendo in potestate Puteoli, quod de feudo regis fuerat, apud villam quæ dicitur Alona. Quod, cum rex omniō recusaret, comes pactum hoc offerebat per Andream de Baldamento terræ suæ procuratorem ratiocinare. Rex vero ratione et lege duelli nunquam se pepigisse, per Ansellum dapiferum suum ubique secure vellent defendere. Qui viri strenui multas huic prælio postulantes curias, nullam invenerunt Subverso ergo omnino præfato castro, nec non et Hugone in turre Castri-Landulsi inclusō (180), Theobaldus comes fatus avunculi sibi regis Anglii incliti Henrici auxilio, regi Ludovico cum complicibus suis guerram movet, terram turbat, barones suos pollicitis et donis subtrahit, et quidquid deterius reipublicæ invitus machinatur (181). Rex autem, ut erat vir militiæ aptus, ulcisci in eum frequentabat, et cum multis aliis baronibus, tum avunculo suo comite Flandrense Roberto accito, viro mirabili, Christianis et Sarracenis a primordio Hierosolymitanæ viæ armis famosissimo, terram ejus exponet-

B crebris affectare cogit colaphis. Qui cum pontis proximi artum (185) formidarent (186) introitum, alii se influctuare gravissimo mortis periculo, timide consulentes vitæ non timuerunt. Alii seipsos pontem præripiendo calcantes arma rejiciunt, et hostibus sibi hostiliores, dum insimul omnes volunt, vix unus pontem ingreditur Dumque tumultuosus (187) eos confundit impetus, quanto festinant, tanto plures demorantur, et fit exinde ut novissimi primi, et primi fiant novissimi (188). Quia tamen pontis ingressus fossato cingebatur, præsidio eis erat quia regii quirites nisi unus post alium eos insequi non valebant, nec sic etiam sine magno sui dispendio, cum multi niterentur, pauci pontem prendere poterant Qui autem quoque modo intrabant, saepius aut (189) suorum aut nostrorum turba turbata inviti genū luctebant, et resilientes alios idem facere cogebant. Insecutus autem eos rex cum suis multa strage urgebat, quos offendebat

C non tantum labore nostro, verum etiam solius Dei auxilio, sanctorumque martyrum, quorum beneficia devastabat, intercessione patenter operante, capto domino cum multis, castellum illud in perpetuum a nobis dirutum est et destructum. Superatis denique Domino Deo resistantibus universarum consuetudinum exhibitiones, quas perditionis filii B. Dionysii terris modis omnibus imposuerant, Deo et S. Dionysio libere et quiete in perpetuum condonavimus, condonantes nostri nominis charactere et sigillo signari et corroborari præcipimus, litterarum memorie commendantes. Actum Aurelianis in palatio publice, anno Incarnationis Verbi 1111, anno vero consecrationis nostræ IV, præsentibus ac veritati testimonium perhibentibus quorum nomina subtitulata sunt et signa. » (DOUBLET, *Antiq. de Saint-Denis*, p. 845.)

D (181) Cod. S. Germ. *Machinabatur*.

(182) Cum. Ex 4. codd. Deest in edit.

(183) Al., *sponte occidentes*, sed male.

(184) *Periculoso*, ex quat. codd. In edit. *periculo*.

(185) *Artum*, id est, *arcum* ex 4. codd. In edit. *arcuum*.

(186) Cod. Reg. 6265 *formidantes*.

(187) *Tumultuosus*. Ex 4. codd. In edit. *tumultuosos*.

(188) *Quatuor codd.*, *ut te primi novissini*, et *novissimi fiant primi*.

(189) In edit. se. Deest in trib. codd.

(177) *In mota*. Sic Codd. omnes. Edit. *immota*.

(178) *Quantam*. Cod. Reg. 6265. In edit. et reliq. Codd. *quanta*.

(179) *Incendere paucis diebus distulit*. Ex quat. codd. In edit. debuit pro *diebus distulit*.

(180) *Incluso*. Quoniam fuerit anno captum cum domino dirutumque Puteolense castrum, atque exinde restituta San-Dionysianæ Ecclesiæ securitas, discimus ex Ludovici Grossi diplomate, cuius præcipuam hic tantum partem, brevitatis causa subjicimus. « In nomine sanctissimæ et individuæ Trinitatis... Ego... Ludovicus... Francorum rex... universis... sanctæ matris Ecclesiæ cultoribus..... Certum haberi volumus quod sanctissimi et beatissimi Dionysii martyris abbas Adam, cum fratribus ejusdem cœnobii monachis lacrymosis singultibus, multoties adiit serenitatis nostræ præsentiam, cogente maxima necessitate, humiliiter et frequentissime, nimirum obsecrans, quatenus... quasdam prævæ consuetudinis et tyrannidis inquietudines et pro voluntate redhibitiones impositas, quas cujusdam oppidi, Carnotensi in territorio constituti, nomine Puteoli possessores terris præfati S. Dionysii eidem oppido subjacentibus antecessorie usque ad tempus nostri regiminis imposuerant, nos potenti dextera relaxantes Ecclesiæ Dei et nostræ, subtractas reformare satageremus. Cujus sanæ petitioni... condescendentes, providentes etiam quia quod tamdiu prænominatum tanquam proprium tenuerat oppidum, nisi potenti virtute, sibi valeret auferri: militibus ex regno nostro vocatis, in unum illud aggressi sumus

conterebat: quos conterebat, tam gladii impressione quam fortissimi equi impulsione Maternæ fluvio ingurgitabat. Verum sicut inermes levitate fluctuabant sui, sic et loricati pondere suo graves semel mersi ante trimam demersionem comitum suffragio retrahuntur, rebaptizatorum opprobrium, si talis esset occasio, referentes (190). His autem et hujusmodi rex comitem angarians molestiis, terras ejus, ubi (191) tam in Briensi quam in Carnotensi pago demolitur, nec ejus præsentiam plus absentia, nec absentiam plus præsentia appretiatur. Cumque comes insufficientiam et inertiam suorum formidaret, regi barones suos subripere callet, donis et promissis eos alliciens, et diversarum querimoniarum spem restitutionis antequam cum rege faciat pacem repromittens. Inter quos Lancelinum Bulensem Donnimartini dominum, paganum de Monte-Gaio, quorum terra quasi in bivio posita securum agitandi Parisium porrigeret accessum, obligavit (192). Hac eadem causa Radulfum (193) de Balgenciaco, cum conjugem germanam cognatam regis Hugonis Magai filiam (*Mathildem*) haberet, illexit: et utile præponens honesto, ut proverbialiter dici solet, stimulus anum accelerat, multa stimulatus anxietate nobilium (194) sororem incestuoso matrimonio Miloni de Monte-Leherii, cui supra memo-

(190) *Referentes.* Satis diversam prælia Meldenensis narrationem texit Ordericus Vitalis, I. xi, p. 857, his verbis: « Quondam in pagum Meldensem rex super Thedbaldum irruit, et Robertum Flandrensem satrapam cum aliis nobilibus secum habuit. Tunc ibidem a consulari familia forte impetus est, et majori virorum copia prævalente, in fugam versus est. Rege nimirum cum suis fugiente, Flandrensis marchis in areto tramite cecidit, et ferratis equorum ungulis conculeatus, resurgere nequivit; sed membris male confractis, difficulter sublatus post paucos dies exspiravit. » Meierus autem, Sugerio partim concinens, hæc habet: « Victis fugatisque Anglis, in Meldorum fines qui tum in Anglorum erant fide [Ludovicus] Crassus rex exercitum duxit. Hic cum erumpentes Meldos in urbem compellere Robertus conatur, pro porta suffosso equo, lapsus oppressusque, tertio die decessit, pridie nonas Decembris, seu, ut alii tradunt, tertio nonas Octobris. »

(191) *Ubi, ubi,* sic cod. Reg. 6265 ac S. Dion., edit. *ubi.*

(192) *Obligavit.* In quart. cod. in edit. *alligavit.*

(193) Cod. S. Germ. *Rodulfum.*

(194) Duo cod. Reg. ac San-Dion. addunt, sed male, *Rodulfi comitis Viromandensis.*

(195) *Copularit.* De hoc matrimonio scribebat ad Paschalem PP. his verbis Ivo Carnotensis epis., epist. 238: « De cætero, si causa Milonis et filie comitis Stephani ad aures vestras pervenerit, sciat vestra paternitas quia Milo priorem uxorem canonice non dimisit, et filiam comitis Stephani, sicut judicio episcoporum probatum est, canonice non accepit. » Adelaidis porro nomen erat huic filiae Stephani; qui vero eam duxerat Milo filius erat natu secundus vel tertius Milonis magni Toparchæ Montis-Leherii, dominus Braii ad Sequanam, ac post patrem vicecomes Trecensis.

(196) *Pecoralem.* Quid contumeliosius hac censura possit excogitari vix invenias. Forte ex animi rancore, ob illatas ab Odone San-Dionysianis monachis in prioratu B. Marie prope Exoniam recens

A ravimus regem casírum reddidisse, irreverenter copulavit (195). Quo facto et commeantium interruptum opportunatatem, et tanquam in ipso medio Franciæ conclavi procellarum et guerrarum locavit antiquam importunitatem. Et dum cum eo cognatos Hugonem de Castelloforti, Creciacensem, et Guidonem de Rupeforti subripit, pagum Parisiensem et Stampensem, si militia non prohibeatur, guerris exponit. Et dum comiti Theobaldo et Briensibus, et Trecensi patruo Hugoni et Trecensibus contra Parisienses et Silvanectenses citra Sequanam, Miloni ultra, patulus aperitur accessus, subripitur patriæ ab alio aliis suffragari. Similiter et Aurelianensibus, cum Carnotenses, Dunenses, et Brienses suffragio Radulfi Balgenciacensis nullo opposito arcebantur. Rex B vero saepius supra dorsum eorum fabricabat, cui nec Angliae, nec Nortmanniæ opum profusio parcerbat, cum inclytus rex Henricus toto nisu, tota opera terram ejus impugnabat, qui tantum his percellebatur, quantum si flumina cuncta minentur pelago subducere fontes.

CAPUT XIX.

Interea contigit decedere Corboilensem comitem Odonem, hominem non hominem, quia non rationalem, sed pecoralem (196), filium Buchardi superbissimi comitis. Qui tumultuosus, miræ magnani-

constitutis injuriis, hoc in eum Sugerius telum intorsit. Quippe ergo hanc calumniam, ut eam exturbaret, adeo inique se gesserat Odo, ut eum abbas conventusque San-Dionysianus, cum aliter coercere nequirent, lata sententia, a fidelium communione removerent. Neque vero id frustra. Odo enim paulo post, gravi infirmitate correptus, veniam deprecatus est, importataque a se monachis damna abunde resarcienda curavit. Id ipsemet, charta sequenti a Dubleto (*Antiq. de Saint-Denis*, p. 845,) transcripta testatum facit: « Ego Odo comes Corboliensis notum fieri volo fidelium universitati, quod illectus cupiditate humane fragilitatis, et quorumdam inimicorum instinetu et consiliis, celiam Beati Dionysii juxta Corboilum sitam, in honore Sanctæ Mariæ semper virginis noviter constructam, injuste appetierim, atrium et dormitorium monachorum introierim, ibique S. Dionysii censem in area positum violenter acceperim, ac proinde ab abbe et monachis primum vocatus, et post excommunicatus fuerim. Nec multo post gravis infirmitas mihi accidit, in qua recognoscens et timens Dei judicium, pro fratribus quos offendideram misi, et per eos Deo et sanctis ejus rectum faciens, absolutionem petivi et impetravi. Denique pro salute animæ meæ et corporis mei, et pro censu quem abstuleram, consilio cum meis inito, decrevi et concessi, et in perpetuum dimisi S. Mariæ sanctoque Dionysio ac fratribus in eadem cella morantibus et moraturis, dimisi inquam, quasdam consuetudines quas ibi acceperam, scilicet frescengagium et fenatores. Actum Incarnationis Verbi anno 1111, indictione v, epacta 20, concurrente ii, anno regis Francorum Ludovici VI. Hanc rem concessit uxor comitis Odonis, filia Andreæ de Baldemento, et ejus rei testes sunt, etc. Ubi nota consuetudinem de friskingis, tributum esse de quodam vehicularum genere; *fenatores* vero idem esse quod *farnices*, gallice *faneurs* (CANGIUS).

Neque porro mireris abbatem cum suo conventu excommunicandi jus, in comitem ab ipsorum dominatione prorsus liberum, sibi vindicasse. Hanc

nitatis, caput sceleratorum, cum ad regnum aspirans quadam die arma contra regem assumeret, gladium de manu porrigentis recipere refutavit, astanti conjugi comitissae inventive sic dicens : *Præbe, nobilis comitissa, nobili comiti splendidum ensim latabunda; quia qui comes a te recipit, rex hodie tibi reddet.* Verum econtrario, Deo disponente, contigit, ut nec quod erat, nec quod esse volebat, diem excederet ; cum eadem die lancea percussus comitis Stephani ex parte regis dimicantis, regno pacem firmaverit, et se et suam guerram ad inferni novissima infinite debellando transstulerit (197). Mortuo itaque filio Odone comite, comes Theobaldus cum matre, et per Milonem, et per Hugonem, quibusunque poterant donis et datis, et pollicitis, omnimodam dabant operam, ut si hoc cum collateralibus castrum obtinere possent, regem omnino eviscerarent. Econtra rex et sui eos repellendo, cum multo et sumptuoso labore ad obtinendum insudasset, absque præfati Hugonis deliberatione, quia comitis nepos erat, minime potuit. Data igitur his explendis die et loco patenter malorum præsago, scilicet apud villam episcopi Parisiensis Moussiacum (198) cum convenissemus, et in parte nociva, et in parte juvativa foret ejus deliberatio, quia non potuimus quod voluimus, volumus (199) quod potuimus. Abjurato siquidem ab eo Curboilo castro, cuius se hæredem jactabat, abjuravit nobis omnibus omnes angarias, omnes tallias, omnes vexationes omnium ecclesiarum et monasteriorum possessionum, et datis obsidibus pro his omnibus, et quod Puteolum nunquam absque domini regis firmaret voluntate, persidia, non arte delusi redivimus.

CAPUT XX.

Nec mora, cum nec dum congelatum, sed liquidum et recens adhuc sacramentum floccisferet, Hugo longa exasperatus captione instar canis diu catenati, qui concepta et retenta (200) longo tempore in vinculis insania, solitus intolerabiliter desævit ; excatenatus mordet, et discerpit ; haud secus Hugo congelatam liquefaciens nequitiam, stimulat, movet, ad fraudem accelerat. Confederatus igitur regni defœderatis, videlicet Palatino comiti Theobaldo, et egregio regi Anglorum Henrico, cum dominum

enim a pontifice Romano vel ab ipsius legato potestatem ipsos accepisse probabile est. Quod si in hominem laicum, sibi quovis modo subditum, id juris exercuisserint, etiam inconsulto pontifice, alienum nihil ab istius aetatis more fecissent. Plurimum enim ecclesiarum capitula sic proprias in subditos injurias ulcisci solita esse, docet nos Iyonis Carnotensis ad decanum et clerum Ecclesiae Parisiensis epistola inter editas 412.

(197) *Transtulerit.* Locus hic, non nihil obscurus, junioribus fraudi fuit, ut inde colligerent non Burchardum Odonis patrem, sed ipsum Odonem a Stephano comite imperfectum suis. Verum prælio de quo hic agitur, diu superstitem suis Odonem charta probat ejusdem mox relata. Quamvis enim annus quo datum est, neque a Sugerio, neque ab alio notetur, serius tamen illud non contigit anno

A regem Ludovicum in Flandriam pro regni negotiis profectum accepisset, collecto quantocunque equum et peditum potuit exercitu, Puteolum castrum restituere deliberat, adjacentem pagum aut eversum iri, aut sibi subjicere maturat. Transiens igitur quodam Sabbato per eversum castrum, ubi tamen publicum regis permissione patchat forum, mirabili fraude hic securitatem præcone vociferante jure-jurando spondebat, ibidem quos ditiores addiscere (201) poterat inopinato carceri detruudebat, et ut bellua frendens, et quidquid occurrebat discerpens. Tauriacum villam beati Dionysii munitam cum comite Theobaldo evertere (202) funditus festinat. Qui pridie nos conveniens, doli et nequitiae gnarus, multa prece ut pro eo ad dominum regem intercedere eadem die transiremus, obtinuerat, absentia nostri villam absque difficultate arbitratus ingredi, aut si ei resistitur, omnino delere. Verum qui in parte Dei et beati Dionysii munitionem intrabant, et Dei auxilio (203) et loci præsidio munitis propugnaculis tam viriliter quam audacissime resistebant. Nos autem citra Curboilum venientes, cum domino regi, qui jam rei veritatem a Nortmannia acceperat, occurreremus citissime inquisita adventus nostri causa, simplicitatem nostram derisit, et cum multa indignatione Hugonis fraudem aperiens ad suffragandum villæ velocissime remisit. Et dum ipse Stampensi via exercitum colligens, nos rectiori et breviori Tauriacum dirigimur (204) : hoc unum multo et frequenti intuitu a longe assumentes, nec dum occupatæ munitionis argumentum, quod tristega turris in eadem munitione longa planicie supereminens apparebat, quæ capta munitione illico igne hoste solveretur. Et quia hostes totam viciniam rapiendo, devastando, occupabant, neminem occurrentium donis etiam aut promissis nobiscumducere poteramus. Unde quanto pauciores, tanto securiores, jam sole in vesperum declinante, cum quia hostes nostros tota die impugnantes expugnare non valerent (205), fatigati parum substitissent, nos ac si essemus de eorum consortio, speculata opportunitate, non sine magno periculo per medium villæ irruentes ; quia quibus innueramus (206) in propugnaculis nostrates portam (207), D citissime Domino annuente intravimus. Qui nostra

1101, quo nimirum Stephanus in Palæstinam adiit, ubi anno sequenti occisus est. Odo igitur decem et minimum annis post Stephani interitum, adhuc invivis agebat.

(198) *Moussiacum.* In quart. cod. edit., *Mosaicum.*

(199) *Volumus.* In tert. cod. In edit. *noluimus.*

(200) *Retenta.* Cod. Reg. 5925, S. Germ. ac San Dion; cod Reg. 5265, *recepta.* In edit. *tenta.*

(201) Cod. S. Germ., *addicere.*

(202) *Subvertere* in 4 cod. Edit., *evertere.*

(203) Cod Reg. 6265, *cum Dei auxilio.*

(204) *Dirigimus.* Codd. Reg. In edit. *dirigimus.*

(205) *Non valerent.* Itaquat. codd. in edit. *valentes.*

(206) *Innuieramus.* Sic in quat. codd. edit., *invieramus.*

(207) Cod. Reg. 6265, *aperuerant.*

exhilarati præsentia Sabbata hostium deridebant, multisque conviciis et opprobriis lacescentes, ad reciprocum assultum me invito et prohibente revoabant. Verum ut me absente, sic et præsente, et defensores et defensionem divina manus protexit. Cumque nostrorum pauci de paucis, eorum multi de multis vulnerati deficerent, alii multiplici suorum lectica deportantur, alii raro vilissimo terræ aggere retrusi, eras aut post eras morsibus luporum exponendi reponuntur. Nec dum Puteolum repulsi redierant, cum Guillelmus Garlandensis, et de familia regis quamplures promptiores et validiores armati, villæ suffragari accelerant; eos circa invenire ad ostentandam (208) regiæ militiae audaciam toto animo præoptant. Quos ipse dominus rex statim in aurora subsecutus, cum eos per burgum hospitatos audisset, votivam in hostes parabat ultionem, tanto hilaris, tanto letabundus, quanto eos subita strage, inopinata ultiōne inopinatam injuriā strenue ulcisci contingeret. Verum hostes cognito ejus adventu mirabantur factionem adeo celatam ei innotuisse, iter Flandrense subito postposuisse, ad suffragandum non tam celeriter venisse, quam evolasse. Cumque nihil aliud audentes (209) castri restitutioni insistunt, rex propinquum pro facultate colligit exercitum; multis enim eum in locis guerra urgebat. Cumque instantie die Martis exercitum eduxisset, acies componit, duces præponit, sagittarios et balistarios loco suo opponit, et pedetentim castro adhuc imperfecto appropinquans, quoniam audierant (210) comitem Theobaldum se jactitasse contra eum in campo dimicare, consueta magnanimitate pedes armatus inter armatos descendit, equos removeri jubet, quos descendere secum fecerat ad audaciam invitat, ne flectantur sollicitat, ut fortissime dimicent clamat. Quem cum adeo strenue venientem hostes et viderent et formidarent: veriti castri procinctum exire, timide, sed caute, elegerunt infra quemdam fossatum antiquum diruti castri acies componere, ibique exspectare, in hoc cailentes, ut cum regis exercitus fossatum inniteretur concendere, illic resistere, acies ordinatae (211) exordinarentur, exordinatae vacillarent. Quod magna de parte contingere contigit. Primo enim congressionis impetu cum regii quirites multa cæde, mira audacia, a fossato eos sicut victos propulsent, exordinatis aciebus eos indifferenter insequentes agitabant. Interea Radulfus Baugenciacensis, vir magnæ (212) sagacitatis et strenuitatis, id ipsum quod contigit prius formidans, exercitum celaverat in parte castri, altitudine cujusdam eccl-

(208) *Ad ostentandam.* Sic codd. omnes. Edit., *ostendendam.*

(209) *Audentes,* ex quat. codd. in edit., *audentes.*

(210) Codd. Regii ac San-Dionysiani, *audierat;* cod. S. Germani, *audiebat.* In edit. *audierant.*

(211) *Ilic resistere, acies ordinatae.* Sic quat. codd. *Forte resisterent.*

(212) Cod. S. Germ. *miræ.*

A siæ, et opacitate vicinarum domorum incogitam: qui cum fugitivos suos jam per portam exire videbat, pausatū exercitum lassatis regiis militibus opponit, gravissime impedit. Qui autem gregatim fugabant, loricarum et armorum gravitate pedes gravati, ordinatam equitum (215) aciem vix sustinere valentes, per occupatum fossatum cum pedite rege post innumeros ictus, post longam alternatim dimicationem retrocesserunt: quantum sapientia præstet audaciæ, licet sero ad animadvertentes, cum si eos ordinati in campo exspectarent, voluntati suæ eos omnino subjugarent. Verum, cum acierum confusione soluti, nec equos suos reperirent (214), nec quid facerent deliberarent, rex non suo, sed alieno insidens equo, animosus resistebat, clamorosus revocabat, nominatim audaciores, ne fugerent sollicitabat. Ipse autem inter hostiles cuneos exerto gladio, quibus poterat præsidio erat, fugaces refugabat, et ultra quam deceret majestatem miles emeritus militis officio, non regis, singulariter decertabat. Cum autem corruere exercitum equo lassato solus prohibere non valeret, adest armiger, qui proprium (215) reducit dextrarium, cui citissime insiliens vexillum præferens cum paucis in hostes regreditur, plures suorum captos mira strenuitate eripit, quosdam hostium validissimo impetu intercipit, et ne ulterius laedant exercitum, ac si Gades Herculis offendant, aut magno Oceano arceantur, refugos repellit, quibus priusquam Puteolum regrediantur, quingentorum militum Nortmannorum, aut amplior occurrit exercitus: qui si maturius venissent, exercitu corruente, majus damnum inferre fortassis potuissent. Cumque regis exercitus circumquaque dispersus, alii Aurelianum, alii Stampas, alii Piverim tetendissent, rex Tauricum fatigatus deveniens, pulsus ut armentis (216) primo certamine taurus explorat cornua truncis, et fortissimo pectore robur recolligens in hostem per ferrum magni securus vulneris exit: haud secus rex exercitum revocans strenuitati reformat, audaciam reparat, exercitus ruinam stultiæ, non imprudentiæ reputat. Inevitabiliter his aliquando militem subjacere reportat, tanto ferocius et audacius, si opportunitas condonet dimicare, injuriam illatam punire, tam blanditiis quam minis excitare laborat. Et dum tam Franci, quam Nortmanni castri restitutioni insistunt (aderat enim cum Theobaldo comite et exercitu Nortmannorum, et Milo de Monte-Leherii, et tam Hugo Greciacensis, quam frater ejus (217) Guido comes de Rupeforti, qui mille trecenti milites obsidionem Tauriaco mina-

(213) *Equitum.* Sic codd. omnes. Edit., *peditum.*

(214) *In quat. codd. reperire.*

(215) *Proprium.* Sic codd. omnes. Edit., *primum.*

(216) *Pulsus ut armentis,* sic codd. omni. (VIRGIL.).

(217) *Frater ejus.* Deest in cod. Reg. 6265.

bantur) : rex nullo timore flectebatur, quibus poterat nocte et die lacesere injuriis nitebatur, ne victualia longe queritarent refragabatur. Restituto itaque castro continua septimana, cum recedentibus quibusdam Nortmannorum comes Theobaldus cum exercitu multo remansisset, recollecto robore rex bellicum movet apparatum, in manu forti Puteolum regreditur, hostem obviantem conterit, per portam dimicando, et illatam injuriam ulciscendo, castro recludit, militum praesidia ne exeant reponit, antiquam antecessorum suorum destitutam motam (218) Castro jactu lapidis propinquam occupat, castrum supererigit, miro labore, mira anxietate, si trabes juncti (219) clausuris non erigentur contra, fundibalariorum (220), balistariorum, sagittariorum emissis pericula sustinentes, gravissime quidem, cum qui [eos] angebant infra septa castri securi extra jaculantes, nullam meriti mali hostium horrent vicissitudinem. Flagrat æmula victoriae interiorum et exteriorum periculosa concertatio, et qui læsi fuerant regii quirites acerrime lædere injuriarum memores contendunt, nec ab incepto desistunt, donec subitam, ac si factatam (221) munitionem multo milite, multa armatura munierunt: certi mox ut recesserit rex, aut loci proximi importunitate se audacissime defendere, aut hostium saevissimo gladio miserrime interire. Rediens itaque Tauriacum, viresque recolligenus alendo exercitui in præfata mota modo clam cum paucis, modo palam cum multis, per medias hostium acies, victualia tam periculose quam audacter deferebat; donec quia Puteolenses, propinquitatis importunitate eos intolerabiliter urgentes obsidionem (222) minabantur, rex quominus castra movit, Yonis-villam fere uno millario Puteolo propinquam occupat, inopinate palo et vimine curiam interiorem cingit. Dumque exercitus extra tentoria figit, Palatinus comes Theobaldus collecto quantocunque potuit et suorum et Nortmannorum exercitus robore, impetu validissimo in eos irruit imparatos, neandum munitos tam repellere, quam prosternere animatur. Cui cum rex armatus extra obviasset, vicissim in campo

(218) *Mota*. Collis seu tumulus, cui inaedificatum est castellum. Olim castella nunquam nisi in eminentibus locis exstruebantur. In Flandria vero humili videlicet ac planissima regione, congestis undequaque terrarum molibus fieri solebant *motæ*, quibus arces imponerentur. Qua de re audiendus Joannes de Collemedio, in Vita S. Joannis Morinorum episcopi, apud Bollandum Januarii t. II, p. 799, col. 2: « Mos est, inquit, ditionibus quibusque regionis hujus hominibus et nobilioribus, et quod maxime inimiciis vacare soleant exercendis et cædibus, ut ab hostibus eo modo maneant tutiores, et potentia majore vel vincant pares, vel premant inferiores, terræ aggerem quantæ prævalent celsitudinis congerere, eique fossam quam late patentem, multamque profunditatis altitudinem habentem, circumfodere, et supremam ejusdem aggeris crepidinem, vallo ex lignis tabulatis firmissime compacto, undique vice muri circummunire, turribusque secundum quod possibile fuerit, per gyrum dispositis, intra vallum domum vel quæ omnia di-

A gravissime dimicatur, indifferenter tam lanceis, quam gladiis, potius de victoria, quam de vita agitur, de tropæo quam de morte consulitur. Ubi (223) mirabilis audaciæ videres experimentum, quoniam cum exercitus comitis ter tantum exercitu regis numerosior milites regis in villam retrusissent, rex ipse cum paucis, videlicet nobilissimo comite Viromandensi Radulfo consanguineo suo, Drogone Montiacensi, duabus aut tribus aliis, deditus villam timore regredi, memor pristinæ virtutis, elegit hostium impetus armatorum gravissimos; et pene innumerabiles ictus sustinere (224), quam si coactus villam intrare cogatur, propriæ strenuitati, et regis excellentiæ derogare. Cumque comes Theobaldus, jam se victorem arbitratus, tentoria B præfati Viromandensis comitis detruncare multa audacia inniteretur, assistit ei comes mira velocitate, qui ei improperans nunquam hactenus Briennes contra Viromandenses talia præsumpsisse, irruit in eum, multoque conatu illatæ injuriæ vicem rependens, fortissime repellit. Cujus tam virtute quam clamore regii exhilarati quirites in eos insidunt, toto animo eorum sanguinem sitientes aggrediuntur, cædunt, dehonestant, et usque Puteolum, etiamsi porta sorderet, multis corum retentis, pluribus interemptis, coactos retruserunt; et, ut se habeat belli dubius eventus, qui prius se victores arbitrabantur, erubescunt victos, dolent captos, deplorant interemptos. Cumque rex deinceps in eos prævaleret, comes autem tanquam de summo rotæ exorbitans declinando desiceret post (225) longam sui et suorum defatigationem, post intolerabilem et consumptivam sui suorumque depressionem, quoniam quotidie regis et suorum invalescebat fortitudo, et regni optimatum in comitem indignantium frequentatio, præfatus comes nactus recedendi occasionem, hesterni vulneris susceptione regi nuntios delegat, intercessores mittit, ut cum dominus rex secure Carnotum redire concedat suppliciter efflagitat. Cujus petitioni rex, ut erat dulcis, et ultra humanam opinionem mansuetus, condescendens (226), cuin multi dissuaderent, ne hostem

D spiciat arcem, in medio aedicare. Ita videlicet ut porta introitus ipsius villa non nisi per pontem valeat abiri, qui ab exteriori labro fossæ primum exoriens, et in processu paulatim elevatus, columnisque binis et binis, vel etiam trinis altrinsecus, per congrua spatia suffixis innixus, eo ascendendi moderamine, per transversum fossæ consurgit, ut supremam aggeris superficiem coæquando, oram extremi marginis ejus, et in ea parte limen prima, fronte contingat. »

(219) *Juncti*. Sic codd. omn. in edit. *vincti*.

(220) Codd. *Reg.*, *fundibalariorum*.

(221) *Factatam*. Sic 4 codd. Edit., *fatalem*,

(222) *Obsidionem*. Sic quat. codd. Ed., *ob seditionem*.

(223) *Ubi*. Ita codd. omnes. Edit., *viri*.

(224) *Sustinere*. In quat. codd. Deest in edit.

(225) *Post*. Sic quat. codd. Edit., *per*.

(226) *Condescendens*, quat. codd. Ed., *concedens*.

illaqueatum victualibus deficientibus dimitteret, ne deinceps repetitas injurias sustineret, relicto tam castro Puteolo, quam Hugone arbitrio regis, comes Carnotum spe vana frustratus recessit, et quod felici principio incœpit, infausto fine terminavit. Rex vero non tantum Hugonem Puteolensem exhaeredavit, quam etiam castrum Puteoli, dirutis mœniis et effossis puteis, tanquam locum divinæ maledictioni patrum subvertens deplanavit.

CAPUT XXI.

Sed et alia vice longo post tempore, cum in gratiam regis multis obsidibus, multis sacramentis reductus esset, iterata fraude recalcitrans, et docilis Scillam scelerum vicesse magistrum: iterato a rege obsecus, iterato exhaeredatus, cum dapiferum ejus ejus Ansellum Garlandensem baronem strenuum propria lancea perforasset, nativam et assuetam deditio[n]e p[ro]ditionem non valuit, donec via Hierosolymitana, sicut et multorum nequam aliorum, ejus omni veneno inflammatam nequitiam vitæ erexitio[n]e extinxit (227).

Cum igitur ad pacis confœderationem inter regem Angliæ et regem Galliæ et comitem Theobaldum, tam regni optimates quam religiosi viri operam commodarent, justo eorum arbitrio (228), qui contra regnum conspirantes ad propriorum (229) recuperationem querelarum, tam regem Angliæ, quam comitem Theobaldum obligaverant, guerra consumpti, pace nihil lucrantes, quid fecerint, digna tandem sententia animadvertisunt. Cum Lancelinus comes Domini Martini querelam Belvacensis conductus (230) sine spe recuperandi amiserit, paganus de Monte-Gaio, querela castri Livriaci (231) deceptus, cum uno mense idem castrum clausura dirutum, sequente vero multo fortius pecunia regis

(227) *Extinxit.* Anselmi dapiferi necem anno 1115 consignat Guillelmus Nangius, cuius auctoritate sequentes Ludovicus VI litteras apponimus, ex tabulario S. Martini a Campis descriptas: « In Christi nomine, ego Ludovicus, Dei gratia rex Francorum, notum fieri volo... quod nostram adiere præsentiam dominus Matthæus S. Martini prior, totusque ejusdem ecclesiæ conventus, rogantes... quartus... quemdam servum nostrum nomine Ansoldum ecclesiæ B. Martini donaremus: quorum petitionem misericorditer amplexus, cum eidem ecclesiæ... in perpetuum donavimus. Verum ut hoc ratum ac firmum permaneat in sempiternum, præsentem chartam, nostri auctoritate sigilli firmatam et corroboratam fieri disposuimus... Actum Parisiis anno Incarn. Verbi 1117, regni nostri VIII; Adelaidis reginæ III; astantibus in palatio nostro quorum nomina subtitulata sunt et signa, S. Anselmi dapiferi, S. Gisleberti buticularii, S. Hugonis constabularii, S. Widonis camerarii. Data per manum Stephani cancellarii. » Anselmus igitur anno 1117 in vivis adhuc agebat. Ceterum Hugonem statim aut brevi temporis intervallo post interfectum Ansellum, iter Jerosolymitanum arripuisse, haud existimandum est. Narrat enim Sugerius L. de administratione sua p. 337 se jam abbatem, quam dignitatem anno 1123 adeptus est, id quod sequitur evenisse. « Mihi, inquit, aliquando contigit, quod cum Aurelianum cum militari manu post dominum

A Anglii restitutum præcordialiter doluerit; Milo vero de Monte-Leherii gratissimum de sorore comitis conjugium occasione parentele dolens et gemebundus amisit, nec tantum honoris et gaudii in receptione, quantum in divortio de honestationis et tristitiae suscepit. Quod quidem egregie factum virorum judicio ex ea canonum auctoritate assumptum est, ubi hæc habetur sententia: obligationes contra pacem in irritum omnino reducantur (232).

Quia fortissima regum dextera officii jure votivo reprimitur tyrannorum audacia, quoties eos guerris lassiri vident infinite, gratulanter (233) rapere, pauperes confundere, ecclesias destruere, interpolata licentia, qua si liceret semper insanus inflammantur, malignorum instar spirituum, qui quos timent perdere magis trucidant, quos sperant retinere omnino fovent, fomenta flammis apponunt, ut infinite crudelius devorent. Thomas siquidem de Marna homo perditissimus, Ludovico rege supradictis et multis aliis guerris attendente, pagum Laudensem, Remensem, Ambianensem, diabolo ei prosperante, quia stultorum prosperitas eos perdere consuevit, usque adeo dilapidaverat, furore lupino devoraverat, ut nec clero ecclesiastice ultionis timore, nec populo aliqua humanitate pepercit, omnia trucidans, omnia perdens etiam, Sancti Joannis Laudensis monasterio sanctimonialium duas villas per optimas eripuerit, fortissima castella Creciacum et Novigentum, vallo mirabili, altis etiam turribus tanquam proprias munierit et sicut draconum cubile, et speluncam latronum adaptans, totam fere terram tam rapinis, quam incendiis immisericorditer exposuerit. Cujus intolerabili fatigata molestia, cum sederet Belvaci (234) generali convetu Gallicana Ecclesia, ut in hostes veri Sponsi

regem festinarem et præpositum Puteoli priora mala reciprocantem reperissem, turpiter captura temui, et ad S. Dionysium cum dedecore transmis. » Cum vero Puteolus, post Hugonis discessum, in potestatem regis concesserit, prorsus verisimile est illum adhuc in Galliis versatum fuisse, cum præpositus ejus priora mala reciprocans, a Sugerio captus est.

(228) In duob. codd. Reg. et S. Dion. *justo iudicio.*

D (229) *Propriorum.* Codd. S. Germ. S. Dion. ac Reg. 6265. Edit. *propriam.*

(230) *Conductus.* Conductum Belvacensem hic interpretatur Loisellus communias Bellvacenses ad prælia conducendi jus, quod quidem absque emolumento non erat. Quædam enim ob id nominatim præfecto suo tributa solvebant communia. Forte conductus nomine; nihil aliud hoc loci intelligendum est, quam jus *gisti*, quæ vulgatior est vocis hujus significatio.

(231) *Livriaci.* Sic codd. Reg. et San-Dion. Cod. S. Germ., *Livrici.* Edit., *Livraci.*

(232) *Reducantur.* Ita codd. omn. Ed., *deducantur.*

(233) *Gratulanter.* Sic Reg. codd. Edit., *gratulantur.*

(234) *Belvaci.* — Anno 1114 die 6 Decembris habitum est hoc Belvacense concilium.

Jesu Christi hic etiam judicij primordia, et damnationem promulgare incipiat sententiam, venerabilis sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus Cono Prænestinus episcopus innumerarum pulsatus molestia querelarum, ecclesiarum, pauperum, et orphanorum devexationum ejus (255) tyrannidem muerone beati Petri, anathemate scilicet generali detruncans, cingulum militarem ei licet absenti decingit, ab omni honore tanquam sceleratum, infamatum, Christiani nominis inimicum omnium judicio deponit. Tanti itaque concilii rex exoratus deploratione, citissime in eum movet exercitum, et clero cui semper humillime hærebat comitatus, Creciacum munitissimum castrum divertit, armatorum potentissima manu, quin potius divina, inopinate castrum occupat: turrim fortissimam, ac si rusticum tugurium expugnat, sceleratos confundit, impios pie trucidat, et quos quia immisericordes offendit, immisericorditer detruncat. Videres castrum ac si igne conflagrari (256) infernali, ut fateri non differres, *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (*Sap. v, 21*). Hac igitur potitus victoria, successus urgere suos promptus cum ad aliud castrum nomine Novigentum tetendisset, adest qui ei reserat: *Noverit serenitas tua, domine mi rex, in hoc scelerato castro sceleratissimos illos demorari, qui solo inferorum loco digni erant, illi, inquam, qui occasione jussu vestro amissæ Communiæ non solum civitatem Laudunensem, sed et nobilem matris Domini cum multis aliis ecclesiam igne succenderunt; C nobiles civitates fere omnes, eo quod vera fide suffragari domino suo innitebantur episcopo, tam causa quam pœna martyrizaverunt, ipsum episcopum Galdricum venerabilem Ecclesiæ defensorem* (257), non veritatem manum mittere in christum Domini, crudelissime interfecerunt, bestiis nudum et avibus in platea exposuerunt, digitum cum annulo pontificali truncaverunt, et cum ipso suo nequissimo persuasore Thoma turrim vestram ad vestri exhæredationem (258) occupare concertaverunt. Dupliciter ergo rex animatus sceleratum aggreditur castrum (*an. 1115*), disrumpit instar inferorum pœnalia et sacrilega loca, innocentes dimitens, et noxios gravissime puniens. Unus multorum injurias ulciscitur, quoscunque homicidarum nequissimorum offendit, justitiae sitibundus, milvorum, corvorum, et vulturem rapacitati pastum generatem exhibens, et patibulo affligi præcipiens, quid mereantur, qui in christum Domini manum mittere

(255) *Ejus*. Sic codd. omnes. Deest in edit.

(256) *Conflagrari*. Cod. Reg. 6265. Ed., sicut et reliqui codd., *confari*.

(257) *Defensorem*. In Galdrico nihil venerabile præter characterem cæteri agnoscent historici. Morum illius effigiem suis omnibus vestitam umbris et coloribus, expressit Guibertus Novigenti abbas, lib. *De Vita sua*.

(258) *Exhæredationem*. Sic codd. omnes. Edit., *hæredationem*.

(259) *Variam-Vaccam*. Sic cognominatus Haimo ex vario capillorum colore.

(260) *In jus*. Sic codd. omnes. Ed., *unus*.

A non verentur, edocuit. Subversis ergo adulteriniis castellis, easdem villas Sancto Joanni restituens, civitatem Ambianensem regressus turrim ejusdem civitatis Adæ cujusdam tyranni ecclesias et totam viciniam dilapidantem [*lege dilapidantis*] obsedit, quam fere biennali coarctans obsidione ad dedicationem defensores cogens expugnavit, expugnatam funditus subvertit, ejusque subversione pacem patriæ regis fungens officio, qui non sine causa gladium portat, gratantissime reformavit, et tam ipsum præfatum Thomam nequissimum, quam suos, domino ejusdem civitatis perpetualiter exhaeredavit.

(An. 1117.) Ne igitur quacunque terrarum parte locorum angustiis virtus regia coaretari videatur (scitur enim longas regibus esse manus), accelerat ad eum de finibus Bituricensium vir peritus linguæque venalis, Alardus Guilebaldi, qui satis rhetorice privigni sui querelam deponens, domino regi humillime supplicat, rogans quatenus nobilem baronem Haimonem nomine, *Variam-vaccam* (259) cognomine, Burbonensem dominum, justitiam recusantem, imperialiter in jus (260) traheret: nepotem majoris fratris, Erchembaldi scilicet filium, exhaeredantem tam præsumptuosa audacia compesceret (261), et Francorum judicio, eorum quis quid habere debeat determinaret. Rex itaque tam amore justitiae, quam ecclesiarum et pauperum miseratione, ne hac occasione guerrarum malitia pullulante pauperes devexati alienæ superbiæ luerent pœnam, cum præfatum Haimonem frustra in causam vocari fecisset (recusabat enim de justitia diffidens) nulla remissus voluptate, aut pigritia, ad partes Bituricensium cum exercitu multo tetendit. Germiniacum (262) (*Germigny*) ejusdem Haimonis munitissimum castrum divertens, multo conflictu impugnare contendit. Videns autem præfatus Haimo nullo modo se posse resistere, jam et personæ et castri spe sublata, hanc solam salutis suæ reperiens viam, pedibus domini regis prostratus, et multorum admiratione saepius revolutus, ut in eum misericorditer ageret efflagitans, castrum reddit, scipsum regiæ majestatis arbitrio totum exponit, et quanto superbius se subduxerat, tanto humilius his edoctus justitiae se reduxit. Rex vero retento castro, et eodem Haimone in Francia causæ (263) reducto, Francorum judicio aut concordia avunculi [al. patrui] et nepotis litem tam justissime quam piissime diremit, multorumque oppressiones et labores sump-

(261) *Compesceret* — Erchembaldus V, Borbonii dominus, anno circiter 1115 extintus, cognominem reliquerat filium impuberem, cuius mater paulo post secundis nuptiis Alardo Guillebardo conjuncta est. Haimo vero, demortui Erchembaldi frater, hujus filium hæreditate paterna spoliaverat. Qua de re conquestus est apud Ludovicum regem Alardus, eum ad hanc ulciscendam injuriam excitavit.

(262) *Germiniacum*. Sic in codd. S. germ. et Reg. 5925, red in Reg. 6265 et san-Dion *Germaniacum*. Edit., *Germanicum*.

(263) Apud Freher., *litis causa*,

tuoso sudore consumpsit. Hæc et his similia in partibus illis crebro clementissime pro quiete ecclesiastarum et pauperum patrare consuevit, quæ quia si stylo traderentur, tedium generarent, supersedere dignum duximus.

Habet effrenis elatio hoc amplius superbia, ut cum hæc superioritatem, illa nihilominus deditur paritatem: cui illud convenit poeticum:

*Nec quemquam sufferre potest Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem..... (LUCANUS.)*

Et quoniam omnis potestas impatiens consortis erit, rex Francorum Ludovicus, ea qua supereminebat regi Anglorum ducique Nortmannorum Henrico sublimitate, in eum semper tanquam in scodatum suum efferebatur. Rex vero Anglorum, et regni nobilitate, et divitiarum opulentia mirabili, inferioritatis impatiens, suffragio nepotis Theobaldi Palatini comitis, et multorum regni æmolorum ut ejus dominio derogaret, regnum cominovere, regem turbare nitebatur. Reciprocatur ergo inter eos antiquarum guerrarum recidiva malitia, dum rex Angliæ cum comite Theobaldo, quoniam eos Nortmannici et Carnotensis pagi concopulabat affinitas; proximam regis marchiam impugnare concertant; comitem Moritoliensem Stephanum, alterius fratrem, alterius nepotem, ad alias partes; videlicet Briensum, cum exercitu transmittunt, formidantes ne absentia eomilis terram illam subito rex occuparet. Qui nec Nortmannis, nec Carnotensibus; nec etiam Briensibus parcere sustinebat, cum in utrorumque medio tanquam in circino positus, modo in istos; modo in illos terrarum dissipatione, crebro etiam conflictu regiae majestatis animositatem declaraverit (244). Verum quia Nortmannorum marchia, tam regum Anglorum, quam Nortmannorum ducum nobili providentia, et novorum positione castrorum, et invadabilem fluminum decursu extra alias cingebatur, rex quia his callebat transitum in Nortmanniam sibi affectans, cum pauca militum manu; ut secretius agendis provideat, ad eamdem marchiam contendens, viros caute præmittit, qui tanquam viatores loricati sub cappis et gladiis cincti (an. 1118), publica via descendentes ad villam quæ dicitur Vadum-Nigasii, villam antiquam, patulum et gratum Francis præbere paratam ad Nortmannos accessum; quæ Ettæ fluvio circumfluente cum in medio sui tum præbeat, extra inferius et superius longe prohibet transitum, subito cappas deponunt, gladios exponunt, accolas animadvententes et armis gravissime insistentes fortissime resistendo repellunt, cum subito rex jam pene lassatis per declivum montis periculose accelerans opem opportunam ferre præcipitat, tam villa atrium quam munitam turre ecclesiam non sine suorum damno occupat. Cumque regem Angliæ prope cum exercitu

(244) *Declaraverit.* Sic codd. omnes. Edit., *declaraverat.*

(245) *Munitum.* In quat. codd. Edit., *nuntium.*

(246) *Cenomanorum.* Sic codd. Reg. et Sau-Dion. Edit., et *Normannorum.*

A multo, ut semper consuevit, comperisset, barones suos asciscit, adjurando ut se sequantur invitati. Adventare festinant comes Flandriæ Balduinus apposite militaris, elegans juvenis et facetus, comes Andegavensis Fulco, multique regni optimates, qui rupta Nortmanniæ clausura, dum alii villam muniunt, alii terram longa pace opimam tam rapinis quam incendiis exponunt, et quod insolitum fuerat, praesente rege Anglorum circumquaque devastantes intolerabiliter confundunt. Interea idem rex Angliæ castelli apparatum multa instantia præparat, operosos sollicitat, et dum rex suum præsidio militum munitum (245) relinquit, ipse suum proximo monte erigit castrum, ut exinde militari copia balistiariorum et sagittariorum repulsione et cibaria terræ eis excuteret, pro his terram suam jugi necessitate confundere coarctaret. Cui rex Francorum jaculata retorquens, absque mora vicem reddit, cum subito collecto exercitu, sicut qui tesseris ludit in aurora remeans, novum illud castrum q'iod vulgo nominabatur Malesessum, virtuose aggreditur, multo conatu, multa gravissimorum ictuum donatione et receptione (tali enim foro tale vulgo solvitur teloneum) viriliter suppeditat, diripit, et pessundat, et ad regni excellentiam, et oppositi contumeliam, quidquid machinatum inde fuerat vera virtute dissolvit. Et quoniam nulli fortuna aliquando parcit potestativa, cum dicatur:

*Si fortuna volet, fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.*

C (An. 1118) Rex Angliæ post longos et mirabiles placidissimæ prosperitatis successus, quasi de summi rotæ descendens, mirabili et infausto rerum angariatur eventu: cum ex hac parte rex Franciæ, ex parte Pontivorum Flandriæ affinitate comes Flandrensis, ex parte Cenomanorum (246) comes Fulco Andegavensis, omnino eum turbare, omnino eum aggredi, tota virtute contenderunt. Qui nec exteriorum tantum, sed interiorum hominum suorum, Hungonis videlicet Gornacensis, comitis Oensis (*Henrici I*), comitis Albemarlensis (*Stephani*), et multorum etiam aliorum lacessiebatur guerrarum injuriis. Qui ad cumulum mali intestino malitiae devexabatur dispensio, cum et camerariorum et cubiculariorum (247), privata factione perterritus, saepè lectum mutaret, saepè nocturno timori vigiles armatos multiplicaret, ante se dormientem scutum et gladium omni nocte constitui imperaret; horum vero unus Henricus (248) nomine familiarium intimus, regis liberalitate ditatus, potens et famosus, famosior proditor, tam horribili factione deprehensus, oculorum et genitalium amissione, cum laqueum suffocantem meruisse, misericorditer est damnatus. His et talibus rex nusquam securus, nativæ magnanimitatis strenuitate conspicuus, in arcto providus, etiam

(247) *Et cubiculariorum,* ex quat. codd. desunt in edit.

(248) *Henricus.* cod. Reg. 6963. In aliis codd., sicut in edit., II.

in ostio gladio cingebatur, nec quos diores habebat, extra domos gladiis se cingi (249) quacunque multa tanquam ludo impunitos sustinebat. Qua tempestate quidam etiam Engerrannus de Calvomonte, vir strenuus et cordatus, audacter militari manu progrediviens castellum, cui nomen Andeliacum, quorumdam factione clam munitis propugnaculis strenue occupavit; fatusque regis praesidio occupatum audacissime munivit, quo terram usque ad fluvium qui dicitur Andella, a fluvio Ettae usque etiam ad pontem Sancti Petri omnino subjacere cogebat. Qui multorum se etiam superiorum fatus comitatu, ipsi etiam regi (*Angliae*) in plano (250) occurrebat, redeuntem irreverenter (251) insequebatur, ejusque terra a termino supradicto (252) pro sua utebatur. Ex parte etiam Cenomanorum cum idem rex obsessis in turre Alenciaci castri praesidia ferre cum comite Theobaldo multa mora decrevisset, a comite Fulcone repulsam referens, et multos suorum, et cum castello eo inglorius facto, turrim amisit. Cumque his et talibus multo tempore anxiatus pene in imum (253) declinasset; cum jam divina propitiatio dure flagellato, et aliquantis per castigato, (erat enim Ecclesiarum liberalis ditator, et eleemosynarum dapsilis dispensator, sed lascivus parcere) et a tanta eum depressione misericorditer sublevare decrevisset, ex insperato inferioritatis ejus adversitas in eum mam rotæ prosperitatem subito reducitur, cum et altiores turbatores potius manu divina, quam sua, aut supreme declinant, aut omnino deficiunt, sicut ipsa divinitas consuevit jam pene desperatis et humano auxilio destitutis misericordiae dexteram misericorditer extendere. Comes siquidem Flandrensis Balduinus, cuius gravissima infestatione graviter idem rex infestabatur, saepius in Notmanniam irruens, cum ad debellandum Oense castellum, et maritimam viciniam, animo effrenis militiae vacaret, subito, sed raro ictu in facie lancea percussus, deditus tantilla sibi providere plaga, mori non deditus (254), non tantum regi Angliae, sed omnibus deinceps finem faciens parcere elegit. Praefatus itaque Engerrannus de Calvomonte, vir audacissimus, ejusdem regis infestator presumptuosus, cum beatæ Mariæ matris Domini Rothomagensis Archiepiscopatus terram destructum iri non obhorret, gravissimo tactus morbo post longam sui exagitationem, post longam et intolerabilem proprii corporis meritam molestiam, quid reginæ cœlorum debeat, licet sero addiscens, vita decessit. Comes etiam Andega-

(249) *Se cingi.* Ita codd. omnes. *Edit., ex cingi.*

(250) Cod. Reg. 6265, *in palatio.*

(251) *Irreverenter.* Sic codd. omnes. *Edit., reverenter.*

(252) Tres codd. S. Germ., S. Dion. et Reg. 3325, *terram termino supradicto.* Cod. Reg. 6365, *terra in termino supradicto sicut sua utebatur.*

(253) *Imum.* Sic codd. omnes. *Edit., unum*

(254) Balduinus VII, Flandriæ comes, prælio prope Oum sive Augam (*Eu*) adversus Britones partibus Henrici faventes commisso, mense septembri anni 1118, in facie graviter vulneratus est; quo ex

A vensis Fulco, cum et proprio hominio et multis sacramentis, obsidum etiam multiplicitate regi Ludovico confederatus esset, avaritiam fidelitati præponens, inconsulto rege, perfidia infamatus (255-509), filiam suam (*Mathildem*) regis Anglii filio Guillermo nuptui tradidit, et compactas sacramento inimicities tali cum eo amicitiae conjunctus copula fraudulentus dissolvit. (An. 1119.) Rex itaque Ludovicus cum terram Nortmanniæ ea de parte in conspectu suo silere coegisset, modo multa, modo pauca manu indifferenter rapinis eam exponebat, tam regem quam suos longa devexationis consuetudine omnino floccifaciens vilipendebat, cum subito quadam die rex Angliae collectis multorum viribus, speculatus regis Francorum improvidam audaciam, ordinatas militum acies occulte in eum dirigit, incendia [*i. e. incentivæ*] ut in eum extraordinarie (310) insiliant, ponit milites armatos ut fortius committant, pedites deponit, quacunque belli cautela sibi providere potest sagaciter satagit. Rex autem cum suis nullum prælii constituere dignatus apparatum, in eos indiscrete, sed audacissime evolat, cum priores, qui dextras applicuerunt, Vilcassinenses, cum Buchardo Mommoriacensi, et Guidone Claromontensi, primam Nortmannorum aciem fortissima manu cædentes a campo marte mirabili fugaverunt, et priores equitum acies super armatos pedites validissima manu repulerunt. Verum qui eos sequi proposuerant, Franci incompositi extraordinarie ordinatis et compositis aciebus inconsistentes, sicut se res in talibus habet, eorum compositam instantiam ferre non valentes cesserunt. Rex autem lapsum admiratus exercitum, ut consueverat in adversis constantiam sui suorumque præsidio armis consulens quam decentius potest, non tamen sine magno erratici exercitus detrimento, Andeliacum remeavit (311). Quo subiti eventus infortunio aliquantis per levitatem propria læsus, ne diutius hostes insultent, tanquam si ulterius Nortmanniam intrare non audeat; solito multo animosior in adversis, et quod tantum viorum est, constantior, exercitum revocat, absentes adsciscit, optimates regni invitat, die certa et terram intrare et certamen celeberrimum inire regi D Anglorum significat, et quod ei promittit tanquam jurejurando, pactum persolvere festinat. Irruens siquidem in Nortmanniam mirabili exercitu eam depopulando, cum castrum munitissimum, quod dicitur Juriacum, multo congressu expugnatum, in-

vulnere neglecto, imo per intemperantiam exasperato, interiit anno sequenti, die 17 junii.

(255-509) *Infamatus.* Codd. S. Germ. S. Dion. ac Reg. 5925. *Edit. et Reg. alter, inflammatus.*

(310) *Extraordinarie.* Cod. Reg. 6265. *In edit. et reliq. codd. exordinarie; f. exordinate.*

(311) *Remeavit.* Ita codd. omnes. *Edit., prope ravit.*—Brennevillese prælium de quo hic sermo, illudque secutos eventus itidem describit Ordericus Vitalis; at quam dissimili calamo! Videtur Sugerius Gallæ regi plus æquo favere, alter in Angliae regem immoderatius propendere

cendio conflagrari (512) effecisset, Britolum usque A pervenit. Qui aliquantis per in terra demoratus, nec regem Anglorum videre, nec in quem sufficiat illatam vindicare reperiens injuriam, ut etiam in comitem Theobaldum redundaret, Carnotum regressus, impetu validissimo urbem aggrediens, igne conflagrare concertabat, cum subito tam cleri [leg. clerici], quam cives beatæ Dei Genitricis Camisiæ præferentes, ut pro ejus amore tanquam Ecclesiæ tutor principalis misericorditer parcat, devotissime supplicant, in suos alienam ne uleiscatur injuriam implorant. Quorum rex supplicationibus regiae majestatis inclinans celsitudinem, ne nobilis beatæ Mariæ cum civitate igne solveretur ecclesia (513), comiti Flandrensi Carolo mandat ut exercitum revet, et Ecclesiæ amore et timore civitati parcat. Qui cum repatriassent, momentaneum infortunium longa, continua, et gravissima ultione punire non desistebant.

Ea tempestate (an. 1118) venerandæ memoriæ summum pontificem Romanum Paschalem ab hac ad lucem perpetuam contigit demigrare. Cui cum de Joanne Gaitano cancellario electione canonica constitutus papa Gelasius successisset, et cujusdam Burdini depositi Bracarensis archiepiscopi, imperatoris Henrici violentia in sedem apostolicam intrusi, et populi Romani conductitia infestatione intolerabiliter fatigaretur, et a sancta sede eorum tyrannide arceretur, ad tutelam et protectionem serenissimi regis Ludovici, et Gallicanæ Ecclesiæ compassionem, sicut antiquitus consueverunt, confugit (514). Qui cum navalí subsidio (pauperie quippe multa angebatur), applicuisset Magalonam arctam in pelago insulam, qui superest solo epi-

(512) *Conflagrari*. Cod. Reg. 6265. Ed. et alii tres codd. *conflari*.

(513) *Igne solveretur Ecclesia*. Partem tamen urbis a rege (nimirum antequam clerici ad ipsum accederent), concrematam fuisse testatur Mauriniense chronicum L. II, his verbis: « Cum regem Ludovicum de Nortmannia cum exercitu venientem Carnotum adventasse, urbisque partem papa (Calixtus) cognovisset concremisse, » etc.

(514) *Confugit*. Gelasius Roma discedere coactus, anno 1118, mari 2 Septembri die se commisit, Pisasque post aliquot dies appulit, atque illic aliquandiu commoratus est. Navi rursus conscensa, Galliam expetens, primum ad Genuæ, ubi cathedralē ecclesiam vi Idus Octobris dedicavit, tum ad Massiliae portum applicuit; qua in urbe agebat 25 Octobris, ut rescriptum declarat quo possessiones et ecclesias confirmat monasterii Nobiliensis apud Pictones, *datum Massiliæ, X Kalendas Novembris, indict. XII, anno Dom. Incarn. 1119, pontificatus autem domini Gelasii pape II anno I.* (MABIL. Annal. t. VI, p. 46, 47.) Ubi observare est Gelasium in diplomatis more Pisano novem mensibus septemque diebas annum vulgarem antevertere, atque inductionem a Septembri auspicari solitum fuisse (PAGI ad an. 1118, n. 45). Massilia solvit paulo post, velisque datis ad S. Egidii portum devectus est. Mox illuc convenienti episcopi, abbates et primæ nobilitatis illarum regionum viri: quos inter adfuit Pontius Cluniacensis abbas qui papæ xxx equos paratos cum munusculis obtulit; decem vero abbas S. Concordii, sive S. Petri Bisuldini in

A scopo, clericis et rara familia contempta, singularis et privata, muro (515) tamen propter mare commenium Saracenorum impetus, munitissima ciuitas, a domino rege, quia jam adventum ejus audierat, destinati mandata deposuimus, diem certam locumque Viziliaci mutui colloquii cum ejus benedictione, quia regni primitias obtuleramus, gratariter reportavimus. Cui cum dominus rex occurrere maturaret, nuntiatum est eumdem sumnum pontificem podagrico morbo diu laborantem, tam Romanis quam Francis vitæ depositione pepercisse (an. 1119). Cujus Apostolicis exsequiis cum multi religiosorum virorum, et Ecclesiæ prælatorum interesse festinasset, astitit virorum venerabilis Guido Viennensis archiepiscopus, imperialis et regiae celsitudinis derivativa consanguinitate generosus (516), multo generosior moribus, qui cum in somnis proxima nocte apto satis, licet ignoto præsagio, vidisset sibi a persona præpotente lunam sub chlamyde repositam committi, ne causa Ecclesiæ apostolici transitu periclitaretur, ab ea, quæ aderat, Romana Ecclesia in sumnum pontificem electus, visionis veritatem enucleatius animadvertisit. Sublimatus itaque tantæ celsitudinis dignitate, gloriose, humiliter, sed strenue Ecclesiæ jura disponens, amore et servitio domini Ludovici regis, et nobilis Adelaidis (517) regiae neptis, aptius ecclesiasticis providebat negotiis. Remis itaque celeberrimum celebrans concilium; cum legatis imperatoris Henrici pro pace Ecclesiæ sedere differens, in marchiam versus Mosomum (*Mousson*) occurrisset, nec profecisset, quemadmodum et antecessores fecerant, anathematis vinculo pleno Francorum et Lotharingorum concilio innodavit (518). Cum au-

C diocesi Gerundensi; amboque papam per illam provinciam comitati sunt. Apud S. Egidium pontifex VII Idus Novembris agebat, Magalonæ paucis post diebus, Alerti, notante Mabillonio (*ibid.*) tv Idus Decembris. Avenione versantem xvii Kalend. Januarii nobis exhibent litteræ a Baronio ad hunc annum relatae. Hinc Arausicam eum advenisse docet nos bulla ipsius pro monasterio S. Andreæ Avignonensis, *data Arausicæ XIII Kal. Januarii, inductione XII, anno 1119, pontificatus anno I* (*ibid.*). Vienae ante finem ejusdem anni celebratum ab eo concilium fuisse testantur anonymous Chronicæ Saxonici auctor, nec non abbas Uspergensis, Lugdunum inde profectus, cum illic agrotare ceperisset, Matiscone Cluniacum delatus, ibi 29 Januarii vitam cum morte commutavit.

(515) *Muro*. Sic codd. omnes. Edit., *imo*.

(516) *Consanguinitate generosus*. Erat Guido filius Guillielmi Magni, dicti etiam *Tête-hardie*, Burgundia comitis, nepos Rainaldi, ac prænepos Ottonis Guillielmi, cuius uxor Ermentrudis parentes habebat Reginaldum comitem Ruciensem, Alberadamque filiam Gisleberti Lotharingiæ superioris ducis ac Gerbergæ, cuius pater Henricus Aueps, Germaniæ rex.

(517) Adelais ex Humberto II Moriennæ comite ac Gisela Calixti sorore nata erat.

(518) *Innodavit*. Post electionem suam Kalendis februarii anno 1119 in monasterio Cluniacensi satam, Calixtus II, Guillielmi Magni, ut diximus, comitis Burgundia filius, Viennam ad urbem suam archiepiscopalem reversus, illic quinquagesimæ

tem Ecclesiarum votivis ditatus beneficiis gloriose Romiam pervenisset, gloria tam cleri, quam populi Romani susceptus receptione, multis antecedentibus superiorum [f. superior] Ecclesiae curam feliciter administrabat. Nec multam adhuc in sede sancta fecerat moram, cum Romani ejus tam nobilitati quam liberalitati faventes, intrusum ab imperatore schismaticum Burdinum, apud Sutram sedentem, et ad limina apostolorum transeuntes clericos genu flectere compellentem, expugnatum tenuerunt, tortuoso animali camelō, tortuosum antipapam, imo Antichristum, crudis et sanguinolentis pellibus capricis amictum, transversum superposuerunt, et ignominiam Ecclesiae Dei ulciseentes, per medium civitatis via regia, ut magis publicaretur, eduentes, imperante domino papa Calixto perpetuo carcere in montanis Campaniae prope S. Benedictum captivatum damnaverunt, et ad tantæ ultionis memorie conservationem in camera palatii sub pedibus domini papæ conculeatum depinxerunt. Domino itaque Calixto gloriose præsidente, et raptore Italiae et Apuliae

Dominica, quæ hoc anno in diem 9 Februarii incidebat, coronatus est (PAGI ad an. 1119, n. 6, MABIL. Annal. Ben., t. VI, p. 56). Dispositis illius Ecclesiae rebus, Arvernorum regionem peragravit. Inde Tolosam profectus concilium habuit in ea urbe VII Idus, non quidem Junii (ut mendose in actis edit. legitur), sed Julii, sive octavo mensis hujusce die (*Hist. de Lang.* t. II, p. 584 et 585). Tolosa dicensus 17 Julii, papa ad villam quæ vocatur Froniton, tribus leucis Tolosa distantem versus septentrionem, inde ad villam S. Audardi in pago Caturcensi (hodie Montauban) perrexit, tum ad Caturcorum caput Divonam, ubi altare majus cathedrali ecclesiae die 27 Julii consecravit (*ibid.*). Apud Pictavos versabatur VI Kal. Sept., quo die Elisabeth monasterii SS. Trinitatis ejusdem urbis abbatissæ, litteras apostolice tutelæ indulxit. Ex urbe Pictavorum pontifex Julianum Andegavorum profectus, altare Dominicum Parthenonis B. Marie de Roncereio die 7 Septembribus idem consecravit (MAB. *ibid.*). Nec ante nonum hujus mensis illinc discessit, ut testatar diploma ab ipso in gratiam Savigniacensis monasterii datum *Andegavis v Idus Septembbris* (MART. Ampl. coll., t. I, col. 659). Exinde progressus recto itinere ad Glanofosliense monasterium, ecclesiam hujus loci dedicavit (MAB. *ibid.*, p. 57). At priusquam illuc accederet, videtur Parthenonem Fontis-Ebraldi invisisse. In litteris enim xvii Kal. Octobris in Majori Monasterio prope Turones datis in gratiam Fontis-Ebraldi sanctimonialium, asserit se eorum ecclesiam dedicasse; quod tamen præstare potuit cum Viennensi Ecclesiae præcesset, ac legati apostolici munere fungeretur. Ut cunque est, Glanofolio Turonos venit, ubi nocte a furibus nudatus est. Quod cum accepisset Goffridus Vindocinensis abbas, grisiam pelliceam atque varius pelles pontifici ostulit, testante eodem Goffrido in epistola ad Calixtum (l. I, ep. 12). Necdum Turonibus discesserat viii Kalend. Octobris, quo die fratribus Majoris Monasterii in ipsis eorum aedibus duo privilegia concessit (MABILL. *ibid.*). Turonibus relictis, Carnotas versus iter direxit; et cum in via rescesset urbis hujus partem a Ludovico rege, odio scilicet comitis Theobaldi, concrematam fuisse, consilio mutato, Aurelianos inopinato advenit. Stampas inde progressus, atque in palatio susceptus, ecclesiam Mauriniacensem in suburbio hujus urbis praesente cum Adelaide uxore Ludovico rege, v Nonas

A perdomante, pontificalis cathedrae lucerna non submodio, sed superposita monti clare eluebat beati Petri Ecclesia, et reliquæ urbis et extra amissa recuperantes tanti domini gratissimo fruebantur patrecinio. Cui cum in Apulia apud civitatem Botontum [*leg. Bitontum*] missus a domino rege Ludovico pro quibusdam regni negotiis occurrissem, vir apostolicus tam pre domini regis quam pro monasterii nostri reverentia honorifice nos recepit, et diutius retinere vellet, si Ecclesie nostræ amore, et sociorum Abbatis S. Germani (319) socii et connutriti, et aliorum persuasione non revocaremur. Peractis itaque regni quæ suscepseramus negotiis, cum prospere redire maturaremus, ut peregrinorum mos est, hospitio suscepti quadam villa, cum finitis matutinis (520) auroram exspectando vestitum in lecto me reddidissem, semivigilans videor videre me alto maris spatio exiguo lembo solum omni remigo destitutum vagari, frequenti fluctuam motu, modo ascendendo, modo descendendo periculose fluctuare, percussum horrido naufragii timore divinitatis aures multo clamore sollicitare, cum su-

B Octobris dedicavit. Hæc dedicatio, inquit Mabillonius, male in editis consignatur anno sequenti, quo Calixtus amplius in Gallia non erat. Stampas egressus pontifex Lutetiam Parisiorum contendit, deinde Remos adiit, ubi concilium ab Octobris 19 usque ad 30 diem celebravit. Quarto post illud inchoatum die nempe 25, feria iv, inquit Ordericus, cum insigni comitatu Mosonem proiectus est, et Dominico sequenti præ labore et metu lapsus et æger Remis versus est. Inde Gizortium ad regis Anglorum colloquium venit; mox ad S. Dionysii monasterium, ubi S. Martini Campensis omnes possessiones v. Kalend. Decembris confirmavit. Dein Parisios prætergressus, Burgundiam ingressurus, primo Corbolium, tum Melodunum progressus est, comitantibus ipsum rege ac regina, qui una pontificiem Ferrarias, quæ regalis abbatia est, prosecuti sunt. Apud Senonas erat, teste Clario monacho, Nonis Decembris, inde Antissiodori natale Domini celebravit. Sedeloci in Aduis postmodum exceptus, chartam Charitatis Cisterciensium ibi sub finem hujus anni (1119) confirmavit (MABIL. *ibid.*). Illinc Cluniacense monasterium iterum adiit, ubi Brunoni Trevirensi archiepiscopo ejus Ecclesiae privilegia renovavit, diplomate dato III Nonas Januarii an. 1120 (*ibid.* p. 45, 46). Trenorchii pridie Idus Januarii versatum fuisse discimus ex bulla ibidem data in gratiam monasterii Vizeliacensis (*ibid.*). Viennæ deinde consilium habuit pontifex, ab ipso

C D indictum ad festum B. Marie quod vocatur Hypapante (*Concil.* t. X, p. 862). Valentiae ad Rhodanum erat viii Kal. Martii, quo die Pontio Cluniacensi abbati novum privilegium indulxit. Ibidem adhuc morabatur v. Kal. Martii, cum Viennensi Ecclesiae privilegium amplissimum concessit a Baronio relatum. Post hæc ad Montempessulanum, per urbem Vivarias, cuius cathedralem III Kal. Martii dedicavit ecclesiam (*Hist. de Lang.* t. II, p. 386) processit, indeque ad S. Aejodium: tum peragrata Provincia, transiensque Alpibus, ad S. Ambrosium, id est, si bene capio, inquit Mabillonius, Mediolanum perrexit. Hæc callistini compendiosa series itineris in Gallia.

(319) Hugonis IX, San Dionysiani monachi.

(520) Nota priscum hunc monachorum nocturnas vigilias horis competentibus, etiam in itinere, celebrandi morem.

bito divina propitiatione lenis et placida aura, tanquam sudo aere suscitata tremulam et jam (521) periclitantem miseræ naviculæ proram in directum retrorsus, opinione citius applicans portum placidum apprehendit. Excitatus autem crepusculo, iter cœptum aggrediens, cum visionem et visionis interpretationem, et memorare et assignare cundo multa meditatione laborarem (timebam enim fluctuum infestatione aliquod grave infortunium mihi significari) occurrit subito puer familiaris, qui meos meque recognoscens, latus et tristis singularem [s. singulum] educit, domini nostri bonæ memoriae Abbatis Adæ antecessoris decessum denuntiat (an. 1123), communem de persona nostra pleno conventu factam electionem. Sed quia inconsulto rege factum fuerat, meliores et religiosiores fratrum, milites etiam nobiliores cum obtulissent dominum regi electionem ut assensum preberet, multis affectos convitiis, Aurelianis castello inclusos reportat. Obortis itaque lacrymis patri spiritali, et nutritori meo humanitatis et pietatis affectu compatiens, de morte temporali graviter dolens, a perpetua eum erui devotissime divinam implorabam propitiationem. Cum autem et multorum consolatione comitum, et ipsa mei discretione ad meipsum rediisse, triplici angebar dispendio, utrum contra domini regis voluntatem electionem suscipiens, Ecclesiae Romanæ rigore, et domini papæ Calixti, qui me diligebat, auctoritate matrem Ecclesiam, quæ a mamilla gratissimo liberalitatis suæ agremio dulcissime fovere non destiterat, dilapidare et emungere utroque dissipatore, occasione mei, cum nunquam tale quid affectassent, sustinerem, utrum fratres et amicos pro amore nostro deturpari et dehonestari regio carcere permitterem, utrum etiam pro his et hujusmodi eam postponens tantæ improprium repulsæ incurrerem. Cumque de meis aliquem domino papæ, ut super his consuleret, remittere deliberarem; subito occurrit nobis clericus Romanus nobilis et familiaris, qui quod sumptuoso labore per nostros volebamus, per seipsum facere votive suscepit. Præmisimus etiam de nostris cum eo qui venerat ad regem unum, ut quem finem turbati negotii confusio reperisset, nobis referrent. Neque enim incaute regiis molestiis nos exponeremus. Subsequentes itaque sicut si mari magno absque remige fluctuaremus, turbati, incerti rei eventus, cum gravissime anxiamur, Dei omnipotentis larga propitiatione, placida aura naufragantem navem applicante, inopinate redeunt qui domini regis pacem, captorum solutionem, electionis confirmationem reportant. Nos autem ex hoc ipso voluntatis Dei argumentum assumentes (voluntas enim Dei fuit, ut cito occurreret quod volebamus) cum ad matrem Ecclesiam, Deo

A opitulante, pervenissetsemus, tam dulciter, tam filialiter, tam nobiliter filium prodigum suscepit, ut et dominum regem prius severo, modo sereno vultu occurrentem, archiepiscopum Bituricensem, episcopum Silvanectensem, et ecclesiasticas plures personas ibidem nos exspectantes gratulanter invenierimus. Qui cum multa veneratione celerrime cum laetabundo fratrum conventu nos suscepissent, sequente die, Sabbato scilicet Medianæ, me indignum ordinavit presbyterum. Sequentे autem Dominica, *Isti sunt dies*, ibidem ante sacratissimum corpus beati Dionysii abbatem, licet immeritum, consecravit. Quo consueto Dei omnipotentiae facto, quanto ab imo ad summum de stercore erigens pauperem, ut sedere cum principibus ficeret, sublimavit, tanto B humiliorem, et si fragilitas humana non impedit, in omnibus devotionem (522) manus tam dulcissima quam potentissima comparavit. Quæ cum in omnibus clementer parviti nostraræ prosperata fuerit (novit enim insufficientia nostri tam generis quam scientiæ), inter antiquorum prædiorum Ecclesiæ recuperationem, et novorum acquisitionem, et Ecclesiæ circumquaque augmentationem, et ædificiorum restitutionem, sive institutionem, hoc petissimum et gratissimum, imo summam præstitit miseratus prærogativam, quod sanctæ Ecclesiæ suæ ad sanctorum, imo sui honorem, ordinem sanctum ibidem plene reformavit, sanctæ religionis propositum quod (523) ad Deo fruendum pervenitur, absque scandalo et perturbatione fratrum, licet non consueverint, C pacifice constituit. Cujus voluntatis divinæ efficaciam tantæ libertatis bonæ famæ et terrenæ opulentia subsecuta est affluentia, ut etiam impræsentiarum, quo magis nostra excitetur pusillanimitas, quodammodo cognoscatur, nos ipsos remuneratione etiam temporali remunerare, cum et apostolici reges et principes, felicitatibus Ecclesiæ congratulari delectet, gemmarum pretiosarum, auri et argenti, palliorum et aliorum ecclesiasticorum ornamentorum affluentia exinde exuberet, ut recte dicere valeamus: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* (*Sap. vii.*). Quod experimento gloriæ futuræ Dei fratres successores nostros obtestando per Dei misericordiam, et terrible ejus judicium sollicitamus, ne sanctam religionem, quæ et homines et Deum conciliat, confracta consolidat, perdita restaurat, paupertatem optimat, tepercere permittant; quia sicut timentibus Dominum nihil deest, non timentibus etiam regibus omnia, ipsi quoque sibi deficiunt.

Sequentē itaque ordinationis nostræ anno (1123), ne ingratitudine argueremur (sancta quippe Romana Ecclesia ante nostram promotionem tam Romæ, quam alibi, multis et diversis conciliis tam pro Ecclesia nostra quam pro aliis agentem, benigne suscepserat, gratanter disserentem audierat, negotia

(521) *Et jam, ex quatuor codd. Ed., irritam.*

(522) *Devotiorem. Cod. S. Germ. et Reg. 6265. Duo alii Codd. cum Ed., devotionem.*

(523) *Quo. Cod. Reg. 6265 et S. Dion. Edit., quod.*

nostra me altius (324) creixerat) ad eam visitandam properantes, a domino papa Calixto et tota curia honorifice valde recepti per sex menses, cum apud eum demorando magno concilio trecentorum aut amplius episcoporum Lateranis compositioni pacis de querela investiturarum astitissemus, orationis causa frequentatis diversis sanctorum locis, videlicet S. Benedicti Cassini, S. Bartholomaei Beneventi, S. Matthæi Salerni, S. Nicolai Bari, sanctorum angelorum Gargani, Deo opitulante, cum gratia et domini papæ amore, et formatis epistolis prospere remeavimus. Cum autem et alia vice post aliquot annos nos dulcissime ut magis honoraret, et sicut in litteris suis continebatur libenter exaltaret, ad curiam revocasset apud Lucam Tusciae civitatem, dececessus ejus veritatem cognoscentes, Romanorum novam et veterem avaritiam devitando, retrocessimus. Cui successit de Ostiensi episcopo approbata persona assumptus papa Honorius vir gravis et severus. Qui cum justitiam nostram de monasterio Argentoratiensi puellarum miserrima conversatione infamato, tum legati sui Mathæi Albanensis episcopi, tum domini Carnotensis, Parisiensis, Suessionensis, domini etiam archiepiscopi Remensis Rainaldi, et multorum virorum testimonio cognovisset, precepta regum antiquorum, Pipini, Caroli Magni, Ludovici Pii et aliorum, de jure loci præfati, a nuntiis nostris oblata perlegisset, curiae totius persuasione, tam pro nostra justitia, quam pro earum fetida enormitate, beato Dionysio et restituit et confirmavit (325). Ut autem ad propositum recolendæ regis

A historiæ revertamur, ante domini papæ Calixti decessum (an. 1124), imperator Henricus collecto longo animi rancore contra dominum regem Ludovicum, eo quod in regno ejus Remis in concilio domini Calixti anathemate innodatus fuerat, exercitum quantumcunque potest Lotharingorum, Alemannorum, Bajoariorum, Suevorum et Saxonum, licet eis infestaretur, colligit, alioque tendere simulans consilio regis Anglici Henrici, cuius filiam reginam duxerat, qui etiam regi guerram inferebat, Remis civitatem inopinate aggredi machinatur, proponens aut eam subito destruere. aut tanta de honestatione et oppressione civitatem obsidere, quanta dominus papa ibidem (326) in eum agens sed sit sessione. Quod cum domino regi Ludovico intimorum relatione innotuisset, tam strenue, quam audacter delictum quem non exspectat cogit, nobiles asciscit, causam exponit. Et quoniam beatum Dionysium specialem patronum, et singularem post Deum regni protectorem, et multorum relatione et crebro cognoverat experimento, ad eum festinans, tam precibus quam beneficiis præcordialiter pulsat, ut regnum defendat, personam conservet, hostibus more solito resistat. Et quoniam hanc ab eo habent prærogativam, ut si regnum aliud regnum Francorum invadere audeat, ipse beatus et admirabilis defensor cum sociis suis, tanquam ad defendendum altari suo superponatur, eo præsente fit tam gloriose, quam devote. Rex autem vexillum ab altari suscipiens, quod de comitatu Vulcassini, quo ad Ecclesiæ scodatus est, spectat (327), votive tanquam a

C accelerans, ut ait Sugerius L. de rebus in administratione suæ gestis, contra imperatorem insurgen tem in regnum Francorum, in pleno capitulo B. Dionysii professus est, se ab eo habere (Vulcassini) et jure signiferi, si rex non esset, hominum ei debere. Imo diplonia regis ejusdem habemus editum hac de re in quo se clientem ecclesiæ San-Dionysianæ testatur, gratumque ac munificum exhibet erga sanctissimos illius patronos. **D** Cum ad au res, inquit, nostras pervenisset Alemannorum regem, ad ingrediendum et opprimendum regnum nostrum, exercitum præparare, communicato cum palatinis nostris consilio, ad ipsam sanctissimam martyrum basilicam more antecessorum nostrorum festinavimus, ibique præsentibus regni nostri optimatibus, pro regni defensione eosdem patronos nostros super altare eorumdem elevari pio affectu et amore efficiimus. Unde nobis, ut par erat, placuit gloriosissimorum martyrum basilicam, antiquorum regum liberalitate et munificentia amplificatam et decoratam, nostris temporibus omni dilectione amplexari et sublimare. Præsente itaque venerabili abbate præfectæ ecclesiæ Sugerio, quem fidem et familiarem in consiliis nostris habebamus, in præsentia optimatum nostrorum, vexillum de altari beatorum martyrum, ad quod comitatus Vulcassini, quem nos ab ipsis in feodium habemus, spectare dignoscitur, morem antiquum antecessorum nostrorum servantes et imitantes, signiferi jure, sicut comites Vulcassini soliti erant, suscepimus. Vicariam quoque et omnimodam justitiam, plenariamque libertatem, quam juxta villam B. Dionysii versus Parisium, retroactis temporibus, multorumque regum Franciæ et nostra occupaverat potestas, sicut certa metarum distinctione terminavimus, a fluvio Sequanæ, vide-

(324) *Altius.* Ita codd. omnes. Ed., *alternis*, sed male. Sensus itaque est: Romana Ecclesia altius quam ego ipse negotia nostra, id est ecclesiæ S. Dionysii, creixerat.

(325) *Confirmavit.* Al. *reformavit.* De Argentoratiensi monasterii recuperatione fusius tractat auctor noster L. De rebus in administratione sua gestis.

(326) *Ibidem.* Cod. S. Germ.; deest in edd.

(327) *Spectat.* Ab ecclesia San-Dionysianæ, clientelæ jure pendebant olim Vulcassini comites, ac propterea partes illius, tanquam advocati, cum ab adversariis impeteretur, suspicere, ejusque copias, quoties armis decernenda lis esset, sub illius vexillo in aciem educere tenebantur. Quorum in locum et officium successit Philippus rex, Vulcassinum adeptus, idque ante annum 1087; quandoquidem, teste Willelmo Gemmeticensi (*Hist. Norm.*, l. vii, cap. 41), Guillelmus Magnus, Angliæ rex ac Normanniæ dux, partem hujusce comitatus, nempe oppidum quoddam Medanta nomine, proprium Philippi regis Francorum, ita furens hoc ipso anno concremavit. Ob haec igitur adoptionem, cum ecclesiæ San-Dionysianæ signiferi Francorum reges evasissent; vexillum ejus solemniter de manibus abbatii susceptum, in gravioribus plerisque bellis, quæ adversus regni hostes gessere, ad usque Caroli VII tempora, præferendum curaverunt, confectisque, ad eundem locum reportarunt. Signum istud, porro, quod Latine Auriflammam, Gallice *loriflamme*, vocant historici, serico panno ignei coloris, inferius tres in partes, totidem apicibus viridis coloris terminatas, diviso, hastæque deauratae appenso, constabat. Neque vero solam tutelam, sed etiam hominum ecclesiæ San-Dionysianæ debebant Vulcassini comites; id quod ipsem recognovit Ludovicus Grossus, quippe qui

Domino suo suscipiens, paucā manū contra hostes, ut sibi provideat, evolat, ut eum tota Francia sequatur potenter invitat. Indignata igitur hostium inusitatam audaciam usitata Franciæ animositas, circumquaque movens militarem delectum, vires et viros pristine virtutis et antiquarum memores victoriarum delegat. Qui eum Remis undecunque potenter convenissemus, tantæ militaris et pedestris exercitus copiae apparebant, ut viderentur superficiem terræ, more locustarum, non tantum secus cursus aquarum, sed etiam montanis et planicie devorare. Ubi cum rex continuata septimana Teutonicorum præstolaretur incursum, tali inter regni proceres deliberatione res disponebatur: « Transeamus, inquit, audacter ad eos, ne redeentes impune ferant, quod in terrarum dominam Franciam superbe præsumpserunt. Sentiant contumacie suæ meritum, non in nostra sed in terra sua, que jure regio Francorum Francis sæpe perdomita subjacet, ut quod ipsi furtim in nos machinabantur attentre, nos in eos coram retorqueamus. » Aliorum autem petita severitas persuadebat eos diutius exspectare, ingressos marchiæ fines, cum jam fugere intercepti nequirent, expugnatos prosternere, tanquam Saracenos immisericorditer trucidare, inhumata barbarorum corpora lupis et corvis ad eorum perennem ignominiam exponere, tantorum homicidiorum et crudelitatis causam terræ suæ defensione justificare. Ordinantes autem regni processus in palatio bellatorum acies coram rege, quæ quibus regni suffragio jungerentur, Remensium et Catalaunensium ultra sexaginta millia, tam equitum quam peditum unam componunt; Laudoniensium et Suessionensium, nec minori numero, secundam; Aurelianensium, Stampensium, et Parisiensium et beati Dionysii copioso exercitu, et coronæ devote, tertiam; cui etiam seipsum interesse spe suffragii protectoris sui disponens: « Hac, inquit, acie tam secure quam strenue dimicabo, cum præter sanctorum dominorum suorum

licet a molendino quod vulgo appellatur *Bayard*, usque ad supremum caput villæ quæ vocatur Halbervillare, ipsis sanctis martyribus ducibus et protectoribus nostris, tam pro salute animæ nostræ, quam pro regni administratione ac defensione, conjugis et liberorum conservatione, devote in perpetuum possidendum contalimus. Praeterea omnitudinem potestatem, omnemque justitiam, atque universas consuetudines mundinarum Indicti, quoniam præfatum Indictum, honore et reverentia sanctorum reliquiarum, clavi scilicet, et corone Domini, apostolica auctoritate, archiepiscoporum et episcoporum confirmatione, antecessorum nostrorum regum Francie constitutione, constitutum est, in perpetuum condonavimus.... Actum Parisiis publice, anno Incarnationis Verbi 1124, regni nostri xviii Adelaidis x. » (FELIBIEN, *Hist. de l'abbaye de Saint-Denis*, Pr., p. 95, n. cxxiv.)

(328) *Abjuratione* Ed. sic. Cod. Reg. 5995 ac San-Dion., *ajuratione*, Reg. 6965, *adjuratione*.

(329) Glossator recens in cod. S. Dion. addit: *cum octo millibus*. Hæc autem non a se ipso dicit, sed ex alio chronicō mutuatur, uti premonet his verbis: *Nota. Ceci est d'augmentation tiré d'une chronique à*

A protectionem, etiam qui me compatriotæ familiarius educaverunt, aut vivum juvabunt, aut mortuum conservantes reportabunt. » Comes etiam Palatinus Theobaldus cum avunculo nobili Trecensi comite Hugone, cum ex abjuratione (328) Franciæ (guerram enim regi cum avunculo rege Anglo inferebat) adventasset (329), quartam efficiens, quintam Burgundiorum ducis (*Hugonis II*) (330) et Nivernensis comitis (*Guillelmi II*) præviam fecit. Comes vero egregius Viromandensis Radulfus germana regis consanguinitate conspicuus, optima fretus militia, multoque S. Quintini et totius terræ armato tam loricis quam galeis exercitu, cornu dextrum conservare destinatus (331) Pontivos et Ambianenses et Belvacenses in sinistro constitui approbavit. Nobilissimus etiam comes Flandrensis (*Carolus*) cum decem millibus militum (332) pugnatissimorum triplicasset exercitum, si tempestive scisset extrema acie ad peragendum ordinabatur. His autem locorum affinitate propinquus dux Aquitaniæ Guillelmus, comes egregius Britanniæ (*Conanus III*), comes bellicosus Fulco Andegavensis, summe æmulabantur, eo quod vires exaggerare, et Francorum injuriam gravissime punire, et viæ prolixitas et temporis brevitas prohiberet. Provisum est etiam ut ulicunque exercitus, apto tamen loco, certamen inirent (333), et carri et carretæ aquam et vinum fessis et sauciatis deferentes instar castellorum in corona locarentur, ut a labore bellico et a vulneribus deficienes, inibi potando ac ligaturas restringendo, fortiores indurati ad palmam obtinendam concertarent. Publicata igitur tanti et tam tremendi facti delibratione, tantique delectus fortissimi apparitione (334), cum hoc ipsum auribus imperatoris innotuisset (335), simulans et dissimulans, palliata occasione subterfugiens (336), alias tendit, magis eligens ignominiam defectus sustinere, quam et imperium et personam ruina periclitantem Francorum gravissimæ ultioni suppeditare (337). Quo (338) Franci comperto, sola archiepiscoperum et episcoporum

ce sujet.

(330) Glossator mox: *quintam, quæ decem milia hominum strenuorum continebat.*

(331) Glossator: *Cum septem millibus.*

(332) Glossator: *In tanto numero, id est, cum septem millibus.*

(333) *Inirent*. Sic tres codd. Reg. 6265, S. Germ. ac San-Dion. In cod. Reg. 5925, sicut in Edit., *invenirent*.

(334) Apparitione. Forte pro *apparatu*. Glossator addit: « Quæ jam cum rege ultra regnum pedem fixerant, et turmatim, incompositosque Alemanno accedentes, jam usque ad duo millia occiderant. »

(335) Glossator, *intonuisse*.

(336) Glossator addit: *et retrocedens, illico, etc.*

(337) Robertus de Monte ad ann. 1124 rem summam narrat, his verbis: « Henricus imperator, congregata exercitus infinita multitudine, fines regni Francorum irrumperem disponit. Sed Ludovico Francorum rege cum infinito nihilominus exercitu in occursum ejus properante, consilio principum et episcoporum, ab inutili proposito desistit, et hoc factum

(338) Glossator, *quo rex et Franci.*

et religiosorum prece virorum, ab illius regni (339) devastatione, et pauperum depressione vix se continere valebant (*an. 1124*). Tanta igitur et tam celebri potitus victoria (340) (idem enim aut (341) superius fuit, quam si campo triumphassent Franci repatriantibus) rex exhilaratus, nec ingratus ad protectores suos sanctissimos martyres humillime devenit, eisque, post Deum, gratias magnas referens, coronam patris sui, quam injuste retinuerat (342) (jure enim ad eos omnes (345) pertinent), devotissime restituit (344), Indictum (345) exterius in platea (interius enim sanctorum erat) libentissime reddidit, viaturam omnimodam, quibus spatiis cruces et columnæ statuuntur marmoreæ, quasi Gades Herculis omnibus obstantes hostibus, præcepti regii confirmatione sancivit (*an. 1124*). Sacras etiam venerabiles sacratissimorum corporum lecticas argenteas, quæ altari principali superpositæ toto spatio bellici conventus extiterant, ubi continuo celeberrimo diei et noctis officio fratrum colebantur, multa devotissimi populi et religiosarum mulierum ad suffragandum exercitui frequentabantur multiplici oratione, rex ipse proprio collo dominos et patronos suos cum lacrymarum affluentia filialiter loco suo reportavit, multisque tam terræ quam aliarum conmodatum donariis, pro his et aliis impensis factum est mense Augusto. Narrant quidem historici Germani Henricum, audita Wormatiensium subita rebellione, ab incepto desistere, atque exercitum in has partes reducere compulsum fuisse, ut incendium ne serperet latius, in ipso exordio com- primeret.

(339) Glossator, *A Theutonici regni*.

(340) Glossat. addit, *nec multum cruentata*.

(341) Aut. Sic 2 codd. Reg. ac San-Dion. Ed. haud.

(342) *Retinuerat*. Sic codd. omnes. Ed., *tenuerat*. Glossat. addit *huc usque*.

(343) Glossat. addit, *regum decadentium*.

(344) Glossat. addit : « Et pro satisfactione justæ retentionis, Cergiacum villam cum omnibus pertinentiis, eorum ecclesiæ liberaliter concessit perpetuo possidendam. »

Coronam tamen hanc jam inde ab anno 1120 ecclesiæ S. Dionysii a se restitutam testatur ipse met Ludovicus sequenti diplome, ex chartulario ejusdem loci descripto : « Ludovicus D. G. Francorum rex, archiepiscopis, dueibus, comitibus, et universis regni nostri proceribus : Quia Dei omnipotentis larga miseratione regnum stare, etc... Communicato cum palatinis nostris consilio, ad ipsam sanctissimorum martyrum basilicam cum conjugi nostra acceleravimus, et præsente venerabili episcopo domno Conone, sanctæ sedis apostolicæ legato, quoniam jure et consuetudine, regum Francorum demigrantium insignia regni, ipsi sancto martyri tanquam duci et protectori suo, referuntur, coronam patris nostri ei reddidimus, pro dilatione redditionis satisfecimus, etc. Actum publice anno Incarnati Verbi 1120, regni nostri XII, Adelaidis autem reginæ VI. Concedente Philippo filio nostro astantibus in palatio nostro quorum nomina subtilata sunt et signa : S. Stephani dapiferi, S. Gisleberti buticularii, S. Hugonis constabularii, S. Guidonis camerarii. Dato per manum Stephani cancellarii. Adamo abbate B. Dionysii. » Mitem porro Philippi pueri regii, qui vix quintum ætatis annum attigerat, consensum in hoc diplomatic memorari. Observandus præterea in chronicis

A beneficiis remuneravit. Imperator ergo Teutonicus eo vilescentis facto, et de die in diem declinans, infra anni circulum extremum agens diem, antiquorum verificavit sententiam, neminem nobilem aut innobilem regni aut Ecclesie turbatorem, cuius causa aut controversia sanctorum corpora subleventur, anno fore superstitem, sed ita vel intra desperare (346). Rex autem Angliæ conscius Teutonici doli, quia regi Ludovico cum comite Theobaldo guerram inferens conspiraverat, Marchiam collimantem regis absentia omnino aut depopulari aut occupare, solo uno barone, scilicet Amalrico de Monte-forti, viro marte jugi acerrimo, et strenuitate Vilcassinensis exercitus repulsus, aut parum aut nihil proficiens, vana spe frustratus retrocessit. Quo facto B nostrorum modernitate, nec (347) multorum temporum antiquitate nihil clarius Francia fecit, aut potentiae suæ gloriam viribus membrorum suorum adunatis (348) gloriosius propalavit, quam cum uno eodemque termino de imperatore Romano et rege Anglo licet absens triumphavit. Ex quo quidem suffocata hostium superbia siluit terra in conspectu ejus, et pene ad quos pertingere poterat inimici in gratiam ultro redeentes, amicitiae dextras dederunt. Sic arma tenenti omnia dat qui justa negat.

(An. 1121.) Ea etiam tempestatis temperie Alver- bujusce diplomatis notis annus VI Adelaidis, cum Ludovici XII et Christi 1120 compausus : ex quo inferre est anno 1145 Adelaidem Ludovico nupsisse, et quidem ante Julii 29 diem, quo Philippo successit Ludovicus.

(345) Quid sit autem *Indictum*, Galice *le Lendit* muncupatum, et unde acceptum, enucleatus in Chronico Nangius explicat, his verbis : « Attulit ipse rex Carolus (Calvus) ab Aquisgrano ad ecclesiam S. Dionysii in Francia clavum Dominicum et spineam coronam quam Carolus Magnus annis suis ibidem, in ecclesia B. Marie olim a se fundata, reposuerat. Et nundinas indicti, in platea quæ Indictum dicitur, quolibet anno in secunda quarta feria Junii fieri instituit, et venientibus ad benedictionem illarum nundinarum indulgentiam tertiae partis peccatorum fieri et relaxari per pontifices et episcopos totius Galliae, sicut ante Carolus Magnus Aquisgrani fieri imperaverat. » Non ignoramus quidem Robertum Gaguinum ac Dubletum longe altius, hoc est a Dagoberti munificentia, Indicti originem arcessere. Verum eos quantum a Dagoberti temporibus remoti sunt ; tantum a vero distare existimamus, cum Nangius ea quæ de hac institutione refert, ex veteri Sancti Dionysii membrana sese eruisse testetur. Cæterum Indicti nundinas benedictione solemnni, cum in aperto campo celebrarentur, solebat consecrare Parisiensis episcopus. Postquam vero intra oppidi muros haberi coepérunt, id muneris abbas vel prior sibi vindicavit. Hinc distinctio *exterioris* et *interioris* Indicti. Ad hasce nundinas confluebant, non sine ordine et apparatu, scholares Parisienses, præviis cum rectore magistris; ac subinde, postquam instituti sunt, procuratoribus nationum, scriba et apparitoribus : nec prius ulli pergamenum venale licebat exponere, quam rector illud probasset, ac fasciculos elegisset ad usum scholarum necessarios.

(346) Henricus V imperator Ultrajecti ad Rhenum anno 1125, die 23 Maii, ætatis anno 44, mortalitatem explevit.

(347) Nec. Sic codd. omnes. Ed., vel.

(348) Adunatis. Sic quatuor Codic. Ed., *adjuvans*.

uorum pontifex Claromontensis (*Aimericus*), vir honestæ vitae, et defensor Ecclesiae illustris, et pulsatus et pulsus Alvernorum superbia nova et antiqua, quæ eis titulatur,

Alverniisque ausi Latios se fingere fratres, ad Dominum regem configuiens, querelam Ecclesiae tacrymabilem deponit, comitem Alvernensem (*Guillelmum*) civitatem occupasse, ecclesiam beatae Mariæ episcopalem decani sui fraude multa tyrannide munivisse. Renitentis etiam pedibus provolutus ancillatam Ecclesiam exancillari, tyrannum effrenatum compescere regiae majestatis gladio suppliciter efflagitat. Rex autem, ut consueverat Ecclesiis promptissime opitulari, causam Dei gratanter, sed sumptuose assumens, quia verbis et majestatis sue sigillo tyrannum corrigere non valet, facto maturans militares colligit vires, movet in Alverniam recalcitrantem copiosum Francorum exercitum. Cui Bituricas (349) adventanti, regni optimates, comes bellicosus Andegavensis Fulco, comes potentissimus Britanniae Conanus, comes egregius Nivernensis (*Guillelmus II*), multique alii regni proceres manu magna militari, regni debitores occurrunt, in Alvernos injuriam Ecclesiae et regni ulcisci festinantes. Terram itaque hostium depopulantes, cum civitati Claromontensi propinquarent, Alverni præsidio civitatis, quia peroptime erat munita, relictis montanis acutissimis castellis se commiserunt. Unde Franci consulte eorum deridentes simplicitatem, et ad urbem tendere differentes, ut aut civitatem dimitterent, ne castella amitterent; aut si reinanerent, interim victualia consumerent, ad castrum peroptimum Pontum nomine super fluvium Hilerim diverterunt. Ubi circumquaque tentoria figentes, æque plana et ardua diripiunt, gigantea audacia cœlum tendere videntur, dum munitissima montium cacumina præripiunt, prædas non tantum pecorum, sed et pecoralium hominum, superfluo etiam educunt. Instrumenta impugnatoria turri ejusdem castelli applicantes, saxorum molarium impetu, sagittarum impluvio multa eos strage ad deditioñem compellunt. Quo auditu, qui civitatem tenebant timore perculti, simile aut gravius quid exspectantes, fugam parant, civitate excent, eamque regis arbitrio derelinquent. Rex autem et Deo Ecclesiam, et clero turres, et episcopo civitatem, pace inter eos et comitem et sacramentis et obsidum multiplicitate firmata, vitor in omnibus restituit. Verum temporum lustro peracto (an. 1116), cum Alvernorum comitum perfida (350) levitate solveretur recidiva episcopi et Ecclesiae ca-

(349) *Bituricas*. Sic codd. omn. Ed., *Bituricis*.

(350) Cum haec altera Ludovici regis expeditio in Arvernos priori quinque annis, seu *lustro jam perfecto* successerit, eique interfuerit Carolus Flandriæ comes anno 1127, die 2 Martii interfactus, sequitur illam cum anno 1121, istam cum anno 1126 componendam esse.

(351) Apud Freher, *perfidia*.

(352) In quat. codd. *multorum*.

A lamitas, recidivam reportat regi querimoniam. Qui se casso labore adeo defatigatum dignans, collecto primo multo majore exercitu terram repetit Alvernorum (351). Jamque gravis corpore et carneæ spissitudinis mole ponderosus, cum aliis quislibet [al. quamlibet] pauper etiam tanta corporis periculosi [al. periculosa] incommoditate equitare nec vellet nec posset, ipse contra amicorum (352) dissuasionem mira animositate rapiebatur, et quod ipsi etiam juvenes horrebant, æstivos Junii et Augusti tolerans calores, impatientes calorum deridet, cum saepius eum angustis paludum locis fortissimis suorum lacertis sustentari oporteret. Erant in ejus expeditione comes præpotens Flandrensis Carolus, comes Andegavensis Fulco, comes Britanniae, tributarius regis Angli Henrici de Northmannia exercitus, barones et regni optimates quamplures, qui etiam Hispaniam perdomare sufficerent. Transiens itaque Alvernorum difficiles ingressus, et obviantia castella, Claromontem pervenit. Cum autem abortivo (353) et opposito civitati castro Montisferranni exercitum applicaret, milites qui castrum defendere habebant, Francorum mirabilem exercitum suis dissimilem formidantes, loricarum et gallearum repercuesso sole splendorem admirantes, solo visu hærent, et exteriorem refutantes immunitatem in turre et turris proiectu, vix etiam inibi se contulerunt (354). Applicitus autem immunitatis relictæ domibus flammivorus ignis, quidquid erat præter turrim et proiectum ejus, in cineres dissolvit. Et prima quidem die propter æstuantem incendio subito villam, extra tentoria figentes, sequente intus [al. intro] sopitis flaminis reportavimus [al. reportaverunt]. Rex vero summo mane hoc uno facto et eos contrastavit et nos exhilaravit, quoniam, cum tentoria nostra una de parte turri propinquiora, multo bello, multis sagittarum et jaculorum emissionibus, ita etiam ut, præmissis inter nos et ipsos armatorum præsidiis, nos clypeis operiri oporteret, lassire tota nocte non desisterent, significavit militari viro et egregio baroni Amalrico de Monteforti (355), ut cis ex obliquo insidias ponens, ne proiectum impune regredierentur provideat. Qui talibus callens in tentoriis (356), sumit arma, eosque equorum velocitate ex obliquo nostris eos impedientibus, inopinate quosdam intercipit, regi celeriter remittit. Qui cum redimi se multo rogarent, imperat eos emancari; mancos autem pugnos in pugnis referentes intus sociis remitti. Quibus cæteri territi deinceps nos quietos sinebant. Cumque machinarum et instrumentorum structura demorante tota Alvernia voluntati et arbitrio exer-

(353) *Abortivo*. Sic codd. omnes cum edit. Forte legendum ab ortivo quasi ab ortu, id est ab oriente, ut notat Freher.

(354) Quat. codd. *sibi se contulerunt*. Sed in reg. 5925 vox inibi restituta est.

(355) *De Monte-forti*. Sic codd. omn. Ed., a.

(356) Codd. *intemtoriis* et *intemptoriis*; forte pro *intendantis*, ut habet Freher.

citus pateret, dux Aquitaniæ Guillelmus exercitu Aquitanorum fatus advenit. Qui cum in montanis castra metatus in plano Francorum intueretur rutilare phalanges, admiratus exercitus tanti magnitudinem, pœnituit eum pro impotentia ad refragandum [al. naufragandum] venisse, mittensque pacificos regi nuntios, ut ei tanquam Domino suo loquatur assistit, perorans hoc modo : « Dux tuus Aquitaniæ, domine rex, multa te salute, omni te potiri honore. Non dedignetur regiae majestatis celsitudo ducis Aquitaniæ servitium suscipere, jus suum ei conservare, quia sicut justitia exigit servitium, sic et justum exigit dominium. Alvernensis comes, quia Alverniam a me, quam ego a vobis habeo, habet, si quid commisit, curiæ vestræ vestro habeo imperio repræsentare. Hoc nunquam prohibuimus, hoc etiam modo offerimus, et ut suscipiatis suppliciter efflagitamus. Et ne super his celsitudo vestra dubitare dignetur, multos et sufficiens ob-sides dare paratos (357) habemus. Si sic judicaverint regni optimates, fiat (358); sin aliter, sicut. » Super his (359) igitur rex cum optimatibus regni consulens, dictante justitia, fidem, juramentum, obsidum sufficientiam suscepit, pacem patriæ et Ecclesiæ restituit, diem, inter eos præsente duce Aquitaniæ agendis Aurelianis, quod huc usque renue-rant, statuit, exercitumque gloriose reducens in Franciam vitor remeavit.

Egregie factum, quo nobilis ab adolescentia sua (360) usque ad vitæ limitem nullum perpetravit, vitando fastidium, cum multa egeat, brevi narratione memorare non quomodo, sed quid fecerit, si-gnificantes proposuimus. (An. 1127.) Famosus co-mes vir potentissimus Carolus, de amita domini regis Ludovici Danorum regis filius (361), cum suc-cessisset jure consanguinitatis fortissimo comiti Balduino Hierosolymitani Roberti filio, Flandriæ terram valde populosam tam strenue quam diligen-titer administrabat, Ecclesiæ Dei illustris defensor, eleemosynarum liberalitate conspicuus, justitiae tu-tor insignis. Qui cum debitor (362) honoris adepti, potentes quosdam genere humiles, opibus elatos, dominio ejus lineam consanguinitatis absentare su-perbe innitentes (erant enim de fæce conditionis servilis) judicio curiæ convenienter satis repeteret; ipsi [al. ipse], videlicet Brugensis Ecclesiæ præpo-situs, et sui, viri superbissimi et famosi proditores, crudelissime ei insidiabantur. Cum igitur quadam die (die 2 Martii) Brugas venisset, summo mane

(357) Apud Freher : *Parati sumus et paratos ha-bemus.*

(358) Hæc notanda de regalis curiæ in majores re-gni vassalos auctoritate.

(359) Hæc interpunctio Codicū. Forte legendū sicut super his judicabunt, ut habet Freher. *Igitur rex, etc.*

(360) *Sua deest in quat. codd.*

(361) Natus erat Carolus rege Daniæ Carnuto IV et Adela, filia Roberti Frisonis et Gertrudis Saxo-nicæ, quæ Florentio I Hollandiæ comite prius nupta, ex eo Bertham Ludovici matrem pepererat.

A ecclæsiæ Dei assistens, pavimento prostratus, librum orationum manu tenens orabat : cum subito Bu-chardus quidam nepos præpositi præfati, satelles truculentus, cum aliis de eadem sceleratissima ra-dice, et aliis traditionis pessimæ complicibus, oranti, imo Deo loquenti tacite retro cedit, et caute gladio evaginato collum terræ prostratum co-mitis suavissime [al. levissime] tangens, ut paulu-lum erectum ferientis gladio se inopinate dirigeret, ensem ei applicans, uno ictu impius pium, servus dominum sceleratissime detruncat. Qui autem asta-bant necis impia cooperatores, sanguinem ejus si-tientes, tanquam canes in relicta cadavera debac-chantes, innocentem laniare gaudebant, summo-pere gloriantes, quod opere complere potuerant B quem conceperant dolorem, et quam pepererant ini-quitatem. Et apponentes iniquitatem super iniquita-tem, utpote malitia sua excæcati, quoscunque ca-stellanos, quoscunque nobiliores comitis barones, sive in eadem Ecclesia, sive extra in castro offen-dere poterant, infelicissimo miseræ mortis genere imparatos nec confessos trucidabant. Quibus tamen prodesse valde arbitramur, quod pro fidelitate do-mini sui taliter mactati in ecclesia orantes sunt reperti, cum scriptum sit : *Ubi te invenero, ibi te ju-dicabo* (363). Comitem vero truces in ipsa ecclesia tumulantes, ne honorifice extra deplangeretur, ei sepeliretur, et pro gloria vita et gloriosiore morte devotus populus in ejus ultionem incitaretur, ecclæ-siam ipsam speluncam latronum statuentes, tam ipsam quam comitis domum ecclesiæ inhærentem muniverunt, et quibuscumque paratis victualium ali-mentis, et seipsos exinde protegere, et terram sibi alicere summa superbia deliberant. Tanti igitur et tam scelerati horrore facti attoniti, qui his non consenserant (364), Flandriæ barones lacrymabi-les exsequias persolventes, notam proditionis evi-tant, dum hoc domino regi Ludovico, nec ei tantum, sed fama volante per universum orbem denuntiant. Rex autem et amore justitiae et consanguinitatis affectu in ultionem tantæ proditionis excitatus, nec regis Angli, nec comitis Theobaldi guerra deten-tus, Flandriam animosus intrat, ut nequissimos atrocissime perdat, toto animi et operis nisu exæ-stuat. Comitem Flandriæ Guillelmum Northmannum filium Roberti Hierosolymitani Northmanniæ comitis (ad eum enim jure consanguinitatis spectabat) con-stituit (365). Ut autem Brugas descendit, non veri-tus terræ barbariem, nec foedam proditoriae con-

(362) Apud Freher *debito.*

(363) Hæc verba in sacris Scripturis non occur-runt.

(364) *Consenserant.* Sic codd. omnes. Edit. assen-serant.

(365) Guillelmus filius Roberti Northmanniæ ducis, ex patre nepos Mathildis, uxoris Guillemi Magni seu Conqueroris, Balduinique V seu pii, Flandriæ co-mitis filiæ, æmulum inter plures habebat Theoderi-cum Alsatiæ, cui potiori propinquitatis jure com-petebat Flandriæ comitatus. Is enim patre Theode-rico Alsatio Lotharingiæ duce, matreque Gertrude

sanguinitatis lineam, ipsos proditores in ecclesia et turre obsessos coarctat, victualia præter sua (566), quæ divino nutu eorum etiam usui importuna repugnabant, prohibet. Ut autem fame, peste et gladio aliquantis per eos contrivit, ecclesiam relinquentes turrim tantum, ut eos turris retineret, retinuerunt. Jam ergo de vita eis desperantibus, cum jam in luctum verteretur cithara eorum, et organum eorum in vocem flentium, nequissimus Buchardus sociorum consensu fuga lapsus, terram [al., Flandriam] exire volens, nec valens, sola iniquitate propria prohibente, in firmitate cujusdam amici et familiaris reversus, interceptus regis imperio, exquisito miseræ mortis genere, alta rota superligatus, corvorum et alitum rapacitati expositus, desuper oculis defossus, et tota facie dilaceratus, inferiorum sagittis et lanceis et jaculis nullis perforatus, miserrime imperfectus in cloacam projectus est. Bertoldus vero, caput iniquitatis, cum similiter effugere decrevisset, cum huc illucque satis licenter deambulasset, sola superbia reversus (dicebat enim : Quis ego, aut quid ego sum? (567)) etiam capitur, et regis arbitrio expositus, merita et miserrima morte est damnatus. Furcis enim cum cane suspensus, quoties cauis percutiebatur, in eum iram rectorquens totam faciem ejus masticando [al., morsicando] devorabat; aliquando etiam (568), quod horribile dictu est, sterecorabat. Sicque miseram vitam, miseror miserrimo, morte perpetua terminavit. Quos autem in turre incluserat, multis angustiis ad deditioñem cogens, sigillatim unum post alium eoram suis fractis cervicibus dejecit. Quemdam etiam eorum, Isaac nomine, timore mortis in monasterio quodam tonsoratum, demonachatum patibulo affixit. Potitus itaque Brugensi victoria rex cum suis, Ipram peroptimum castrum contra Guillelmum Bastardum (569) proditionis fautorem, ut et in eum ulciscatur accelerat. Bruges tam minis quam blanditiis, directis ad eos nuntiis, allicit (570), dumque Guillelmus cum trecentis militibus ei obviat, altera pars regalis exercitus in eum irruit, altera ex obliquo alia porta castellum audacter occupat, eoque retento Guillelmu[m] a tota Flandria exhaeredatum exterminat; et quia proditione ad possidendam Flandriam aspiraverat, merito in tota Flandria nihil obtinuit. His ergo et diversis ultionum modis et sanguinis multi effusione lota et quasi

filia Roberti Frisonis, Balduinique VII, cui proxime successerat Carolus, amita, natus erat. Et quidem in eum conspirabant presulum ac procerum Flandriæ vota; sed, intercedente Ludovico auctoritate, prevaluit Guillelmi Northmanni causa; cui sic Northmanniæ, quo privatus erat, ducatum rex voluit compensare.

(566) *Præter sua*. Sic codd. omnes, id est quæ penes se reposita habebant. Vel legendum : *victualia præter ea..... prohibet*, ut apud Freher.

(567) *Sum.* Deest in tribus cod. Ejus loco extra parenthesim, legitur *suis*, id est *a suis*, vel *cum suis*. Conjurimus amanuenses pro voce *cum* legisse *sum*. Apud Freher *fecit*.

(568) Apud Freher, *etiam in eam*.

A rebaptizata Flandria, Guillelmo Northmanno comita constituto, rex in Franciam, Deo auxiliante, victor remeavit (*an. 1128*).

Sed et aliam consimilem et Deo gratam, et alia vice famosam fecit ultionem, cum hominem perditissimum, Thomam de Marna, Ecclesiam Dei terebrantem, nec Deum nec hominem reverentem, in manu forti celeriter tanquam titionem fumigantem extinxit (*an. 1150*). Querulo siquidem Ecclesiarum plancta compulsus, cum Laudunum ad ulciscendum adventasset, episcoporum et regni optimatum persuasione, et maxime egregii comitis Viromandensis Radulfi (571), qui potentior aliis post regem in partibus illis erat consilio, in eum ducere exercitum Cœciacum deliberatum est. Festinante autem rege ad castrum, cum qui missi fuerant opportunum explorare accessum, importunum omnino et inaccessibile renuntiassent, et a multis angariaretur, juxta auditæ consilium mutare debere. « Rex ipsa indignatus animositate, Lauduni, inquit, hoc remansit consilium. Quod enim ibi deliberatum est, nec pro morte, nec pro vita mutabimus. Vilesceret merito regiae majestatis magnificentia, si scelerati hominis formidine refugi derideremur. » Hæc ait, et mira animositate, licet corpore gravis, per abrupta et nemoribus obtrusas vias, licet periculose cum exercitu penetrans, cum prope castrum pervenisset, nuntiatum est strenuissimo comiti Radulfo ex alia parte castri vaganti exercitui insidias parari, et ruinæ eorum instantissime demoliri. Qui illico armatus cum paucis sociorum illuc via opaca tendens, conspicatus præmissis quibusdam militibus suis iam percussum illum cecidisse, equum calcaribus urgens irruit in eum, et audacter gladio percutiens lethale vulnus infligit, nec nisi prohiberetur, repetendum foret. Captus itaque, et ad mortem sauciatus, regique Ludovico presentatus, ejus imperio Laudunum laude omnium fere et suorum et nostrorum est deportatus. Sequentे autem die publicata terra plana ejus (572), ruptisque stagnis, quia dominum terræ habebat, terræ parcens, Laudunum regressus dominus rex Ludovicus, hominem perditissimum, nec vulneribus, nec carcere, nec minis, nec prece, ad redditionem mercatorum, quos mira proditione in conductu spoliatos omnibus suis carcere detinebat, cogere valebat. Qui cum conjugem ex regia permissione sibi ascivisset, magis vi-

(569) Guillelmus Iprensis dictus, Philippi de quo hic sermo, 2 filii Roberti Frisonis notus erat, cui ad Flandriæ comitatum aspiranti, clementia Roberti Jerosolymitani vidua summopere favebat.

(570) Apud Freher : In societatem allicit.

(571) Non ad solas Ecclesiae Laudunensis, sed ad proprias etiam ulciscendas injurias, expeditionem hanc Ludovico regi suaserat Radulfus; quippe cuius frater Henricus, Calvimontis in pago Vulcasino comes, Thomæ jussu, dolose fuerat interfactus.

(572) Hoc est, ut nobis videtur, agris ejus in publicum seu fiscum redactis. Terra enim plana ager cultus hic intelligitur; publicare autem, fisco addicere seu confiscare.

dēbatur de mercatorum, qui ab eo exigeabantur, quam de vitæ amissione dolere. Cumque jam plagarum dolore gravissimo pene ad mortem constrietus, a multis etiam consiteri et viaticum suscipere rogaretur, vix concessit. Cum autem corpus Domini manu sacerdotis in eam quam miser inhabitabat camerali deportatum esset, sicut si ipse Dominus Jesus miserrimum vas hominis minime pœnitentis nullo modo ingredi sustineret, mox ut nequam ille collum erexit, illico confractum retorsit, et spiritum tēterrimum divinæ expers eucharistiae exhalavit (373). Rex autem ulterius aut (374) mortuum aut mortui terram prosequi dēsignatus, mercatorum emancipationem, et thesaurorum ejus maximam partem a conjugi et filiis extorsit, et pace Ecclesiis morte tyranni restituta, victor Parisiis remeavit.

Sed et alio tempore (an. 1127 vel 1128), cum occasione dapiferatus emersisset inter dominum regem et Amalricum de Monte-forti virum illustrem, stimulante Stephano Garlandensi, grandis alteratio, et tam regis Anglii quam comitis Theobaldi sufficietur suffragio, festinato exercitu Livriacum obsecdit castrum, et erectis impugnatoriis machinis, frequenti invasione crebro aggrediens impetu, fortissime expugnavit. Et quoniam egregius comes et cognatus germanus Radulfus Viromandensis, balistariorum quadro, in assultu promptissimus, oculo est privatus, fortissimum castrum funditus subvertit. Sed et tanto guerrarum bello eos affecit, quod et (375) dapiferatum et dapiferatus hæreditatem bona pace relinquentes abdicaverunt (376). Quia guerra ipse etiam rex, qui militaris vir erat, semper promptus in hostes, balistariorum immissione quadri crure perforatus, Iesus valde, multa animositate vilipendebat, et tanquam si regiae majestatis thronus vulneris dolorem dēsignaretur, rigide angustiam quasi non sustinens sustinebat.

(373) « Anno 1150 Thomas de Marla in suo proprio conductu negotiatores dolo capiens, a rege Ludovico cum exercitu impetus, et a Radulfo Viromanduorum comite in ultionem Henrici fratris sui, vulneratus et captus, Lauduni moritur. » Ex appendice ad Sigebertum. Eodem anno consignat Thomae necem Chronicum S. Medardi. Hanc vero Nangius perperam, ad annum 1120 retrahit.

(374) Aut. leg. in quat. codd. Deest in edit.

(375) Et ex quat. codd. edit., ei.

(376) Stephanus Garlandensis, archidiaconus Ecclesiæ Parisiensis, decanus Aurelianensis, aliisque beneficiis ecclesiasticis onustus, regni præterea cancellarius, Guillermo fratri, anno 1120 extincto, in dapiferatu succedere non erubuit, stupentibus cum indignatione religiosis quibusque viris, hominem sacris rebus addictum dignitatem a professione sua maxime abhorrentem iniisse. Cum vero ille, instante, in cuius offensionem incurrerat, Adelaide regina, pulsus aula circiter 1127 fuisse, Amalrico de Monte-forti, qui Agnetem, Anselli fratris ipsius filiam, uxorem duxerat, dapiferatum quasi hæreditario sibi jure partum, inconsulto rege, transcripsit. Inde ira Ludovici, hinc bella ipsum inter et Amalricum: quibus tandem, ut narrat Sugerius, consopitis, uterque, Stephanus videlicet et Amalri-

A Eo autem tempore (an. 1150) Ecclesiam Romanam schismate periculoso gravissime et pene præcordialiter contigit sauciari. Venerandæ memorie summo pontifice et universali papa Honorio viam universæ carnis ingresso (377), cum Ecclesiæ Romanæ majores et sapientiores ad removendum Ecclesiæ tumultum consensissent, apud Sanctum Marcum, et non alibi, et non nisi communiter Romano more celebrem fieri electionem, qui assiduitate et familiaritate propinquiores apostolici fuerant, timore tumultuantium Romanorum illuc convenire non audentes, antequam publicaretur domini papæ decessus, personam venerabilem cardinalem de Sancto Angelo diaconum Gregorium summum eligunt pontificem. Qui autem Petri Leonis parti favebant, apud B Sanctum Marcum pro pacto alios invitantes convenerunt, dominique papæ morte comperta, ipsum eundem Petrum Leonis cardinalem presbyterum multorum et episcoporum, et cardinalium, et clericorum, et Romanorum nobilium consensu votive elegerunt, sicque schisma perniciosum statuendo, Christi Domini tunicam inconsutilem discindendo partiti sunt Ecclesiam Dei, et dum magno se judice quisque tuetur, alii alios afficiunt, alii alios anathemate innodant, judicium præter suum non attendunt. Cum autem Petri Leonis pars tum parentum suffragio, tum Romanæ (378) nobilitatis præsidio prævaleret, dominus papa Innocentius cum suis urbem relinquere deliberat, ut orbem terrarum obtinere prævaleat. Descendens itaque navali præsidio ad partes Galliarum, tutum et approbatum elitit personæ et Ecclesiæ post Deum defensionis asylum regnum nobilissimum Francorum, nuntiisque suis ad regem Ludovicum destinatis, et personæ et Ecclesiæ opitalari efflagitat. Quo rex, ut erat piissimus Ecclesiæ defensor, cito compunctus, concilium archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et religiosorum virorum Stampis convocat (379), et eorum C

cus, anno haud serius 1150, regis in gratiam redierunt.

(377) Honori anno 1150, die Februarii 14 mortuus est. Id in comperto est apud omnes. An vero eodem die, an sequenti Gregorius ei suffectus fuerit, ambigitur inter eruditos. Priori sententiæ patriconantur Fulco Beneventanus et Chronicus Casinensi,

D alteri favet auctoritas anonymi abbatis de Margan annalistæ, in collectione Oxoniensi t. II vulgati; qui quidem omnium accuratissime Pagio videtur tam electionis Gregorii quam ipsius consecrationis diem notasse. Haec sunt ejus verba ad an. 1150: « Hoc anno xvi Kal. Martii defunctus est papa Honorius apud S. Gregorium, et in crastino, id est xv Kalend. ejusdem, electus est Gregorius diaconus cardinalis S. Angeli in apostolatum, qui et Innocentius nominatus est: et sexta die, scilicet sequenti Sabbato post proximum (nempe die 22 Februarii) ordinatur in presbyterum, in die cathedralis S. Petri, et in crastino consecratus est in summum pontificem, apud S. Mariam Novam. Eo die et Petrus Leonis consecratus est in apostolicatum apud S. Petrum. »

(378) Tres codd. ant. S. Germ. S. Dion et Reg. 5925, Romæ.

(379) Stampense concilium, mense Aprili anni

consilio magis de persona quam de electione investigans (sit enim saepe ut Romanorum tumultuantum quibuscumque molestiis Ecclesiae electio minus ordinarie fieri valeat) ejus assensum electioni consilio virorum praebet (380), et deinceps manu tenere promittit. Cum autem et susceptionis et servitii primitias Cluniaci per nos ei delegasset, tanto exhilarati suffragio cum gratia et benedictione domino regi per nos gratias referentes, ad propria remiserunt. Ut autem usque Sanctum Benedictum super Ligerim descendit, Dominus rex cum regina et filiis ei occurrrens, nobilem et diademate saepius coronatum verticem tanquam ad sepulcrum Petri inclinans, pedibus ejus procumbit, Catholicum affectum et devoti servitii effectum ei et Ecclesiae promittit. Cujus exemplo et rex Angliae Henricus ei Carnotum occurrrens, devotissime pedibus ejus prostratus, votivam sui suorumque in terra sua susceptionem et obedientiae filialis promittit plenitudinem. Visitando itaque Gallianam, sicut res exigebat, Ecclesiam, ad partes se transfert Lotharingorum. Cui cum imperator Lotharius civitate Leodii cum magno archiepiscoporum et episcoporum, et Teutonici regni optimatum, collegio celeberrime occurrisset, in platea ante episcopalem Ecclesiam humillime seipsum stratorem offerens, pedes per medium sanctae processionis ad eum festinat, alia manu virgam ad defendendum, alia frenum albi equi accipiens, tanquam dominum deducebat. Descendente vero tota statione cum suppodiando deportans, celsitudinem paternitatis ejus notis et ignotis clarificavit. Pace itaque imperii et Ecclesiae confoederata, instantem sancti Paschae diem apud nos in ecclesia beati Dionysii tanquam speciali filia affectat celebrare. Nos autem ob timorem Dei et Ecclesiae, matris et filiae, gratanter pri die Cœnæ Domini suscipientes, celeberrimam Deo et hominibus proferentes processionem, adventum ejus odis exultationis collectantes [f. collatantes] amplexati suinus. Cœna ergo Domini apud nos more Romano, et sumptuoso donativo, quod presbyterium nominatur, celebrata, venerandam Domini crucifixionem venerando prosecutus, sanctissimæ Resurrectionis vigilias honore debito pernoctavit. Summo mane vero extrinseca via ad ecclesiam martyrum in strata, cum multo collateralium collegio quasi secreto commeavit, ibique more Romano seipsos preparantes, multo et mirabili ornatu circumdantes, capiti ejus phrygium ornamentum imperiale instar galeæ circulo aureo circinatum imponunt, albo et

1130 habitum, totam de utraque electione litem Bernardi abbatis Clarævallensis arbitrio subjicit. Is autem partibus Innocentii jam addictus, tanta eloquentiae vi pro ipso peroravit, ut Innocentium pro legitimo pontifice habendum esse nemini non persuaserit. Momentorum autem quibus nitebatur ejus oratio, ex variis ipsis litteris appareat, haec erat summa: Innocentium quamvis a minori cardinalium parte (clam ceteris) tam a saniori electum fuisse, eumque Anacleto longe moribus et doctrina prestare; quod autem Innocentii præpropera videretur electio in causa fuisse ambitum Petri Leonis, pontificatum aperente prehensantis. Ad haec respondere pronum

A palliato equo insidentem educunt, ipsi etiam palliat equos albis operturis variatos equitantes, odas personando festive geminati procedunt; barones vero Ecclesiae nostræ feodati, et castellani nobiles, stratores humillimi pedites cum equitantem freno deducabant. Quidam etiam prævii copiosam monetam, ut turbam impedientem removerent, jactabant. Via autem Regia et salicibus et fixis stipitibus pretiosis palliis rutilabat. Cum autem et militiae cunei et populi multi concursus ei honoratissime occurseret, nec etiam ipsa Judæorum Parisiensem excœcata defuit Synagoga, quæ legis litteram, rotulanum scilicet velatam offerens, ab ore ejus hanc misericordiae et pietatis obtinet supplicationem: « Afferat Deus omnipotens velamen a cordibus vestris. »
B Perveniens vero ad Sanctorum basilicam coronis aureis rutilantem, argenti et plus centies auri pretiosarum gemmarum et margaritarum splendore fulgurantem, divina divine celebrans, Agni veri Paschalis victimas sacratissimas nobis cooperando immolavit. Finita vero missa, erectis in claustro palliis strato mensis, materialem agnum tanquam toris accubitati sumunt, cætera nobilis mensæ ferula consueto more suscipiunt. Sed et sequenti die eamdem ab ecclesia Sancti Remigii ad principalem reciprocant processionem. Transactis itaque tribus post Pascha diebus, cum gratiarum actione, et auxilii et consilii promissione Parisium transmeavit. Exinde Galliarum ecclesias visitando, et de earum copia inopie suæ defectum supplendo, cum per terram aliquantis per deambulasset, Compendii demorari elegit.

C Interea (an. 1131) contigit singulare et ulterius inauditum Franciae regni infortunium. Regis enim Ludovici filius, floridus et amoenus puer, Philippus, honorum spes timorque malorum, cum quadam die per civitatis Parisiensis suburbium equitaret, obvio porco diabolico offensus equus, gravissime cecidit, sessoremque suum nobilissimum puerum silice consternatum, mole ponderis sui conculeatum contrivit (381). Quo dolore civitas et quicunque audierunt consternati (ea siquidem die exercitum ad expeditionem acriverat) vociferabantur, flebant et ejulabant, tenebrum recolligentes puerum pene extinctum, in proximam domum reportant. Nocte vero instante, D proh dolor! spiritum exhalavit. Quantus autem et quam mirabilis dolor et luctus patrem et matrem, et regni optimates afficerit, nec ipse Homerus dicere sufficeret. Eo autem in ecclesia erat, suffragia in electionibus non numerari, sed ponderari, neque ob unius ambitum posse maiorem electorum numerum suffragii jure privari. Verum divina providentia contigisse arbitramur ut Petrus Leonis, homo luxu diffluens, et in rebus divinis incuriosus, Romana sede caruerit, cuius munis rite obeundis eo magis impar esse videbatur, quo illam ardenter expetebat.

(380) Sic absque additione.

(381) Philippus rex ipso Paschatis die (14 Aprilis) anni 1129 coronatus, die 15 Octobris anni 1131 interiit, annos circiter 16 natus.

Beati Dionysii in sepultura regum, et sinistra altaris sanctae Trinitatis parte, multorum conventu episcoporum et regni optimatum, more regio humato, pater sapiens, post lugubres querimonias, post miserabiles vitae superstitis imprecations, religiosorum et sapientium consilio consolari admisit. Qui ergo intimi ejus et familiares eramus, formidantes ob jugem debilitati corporis molestiam ejus subitum defectum, consuluimus ei quatenus filium Ludovicum, pulcherimum puerum, regio diademate coronatum, sacri liquoris unctione regem secum ad resellendum æmularum tumultum constitueret. Qui consiliis nostris acquiescens, Remis cum conjugé et filio et regni proceribus devenit: ubi in pleno et celeberrimo, quod dominus papa Innocentius convoca-

(582) Ludovicus Junior inunctus est die 25 Octobris anni 1121.

(583) Innocentii II Gallicanum iter describere conantibus nonnullis se nobis offerunt nodi, quos exsolvere vix licet. Certe Pisis navigio profectum, ad S. Aegidiū portum applicuisse testantur acta ejus antiqua a Baronio ad annum 1130, n. 56 relata, nec non Anselmus Gemblacensis in *Chronico*. « Emenso mari, inquit iste, tandem ad S. Aegidium appulit. Tum ab Arelatensibus susceptus (sunt verba Orderici Vitalis l. xiii, pag. 895), legatos inde Francis direxit. » Arelate pervenit Avenionem, unde breve apostolicum scripsit ad Guillelmum Montispessulanum toparcham, *datum Avenione ix Kal. April. ; pontificatus nostri anno i* (GARIEL, Series *Præsul. Magalon.* p. 170). Hinc patet longe, non paulo ante Augustum, ut censem Pagius, Innocentium ad oras Galliae appulisse. *Pergens autem*, inquiunt acta jam laudata, *per Vicarium et Anicium Arvernæ fines intravit, apud Claramontem primum concilium celebravit*. At priusquam Arvernæ fines attingeret, eum per Burgundiam Cluniacum advenisse docet nos Anselmus Gemblacensis, verbis mox citatis subiungens: « Postea venit in Burgundiam et a Cluniaco excipitur. » Quonam autem monasterium hoc adierit mense, quidve ibi egerit pontifex, discimus ex ejus diplomate dato Valentiæ, viii Idus Martii an. 1132, atque in Bibliotheca Cluniacensi p. 1381 recitato: « Nos, inquit, monasterium ipsum (Cluniacense), quod specialiter ad jus S. Petri et S. Romanæ spectat Ecclesiae, per nos ipsos visitavimus, et eodem die quo revolutis multorum annorum spatiis, prædecessor noster, felicis memoriae papa Urbanus, ibidem majus altare consecraverat, eum archiepiscopis et episcopis, qui nobiscum convenerant, cooperante Spiritus sancti gratia, idem monasterium solemniter dedicavimus. » Atqui majus altare Cluniacensis ecclesiæ viii Kal. Novembris seu die 25 Octobris consecratum fuisse superius ostensum est: eodem ergo recurrente die basilicæ dedicatio contigit. Dies vero quos ibidem moratus fuit Innocentius, recenset Ordericus loco jam citato: « Tunc, inquit, xi diebus [Cluniacenses] papam cum suis detinuerunt. » Cluniaco egressus, Claramontem se contulit pontifex, statione interim facta apud Rohennam ad Ligerim, ubi diploma edidit in gratiam Drononis monasterii S. Joannis Laudunensis abbatis. *Datum apud Rohennam pridie Nonas Novembris* (Gall. Christ. nov., tom. X Instrum., col. 194). Claramontem tandem ingressus, concilium ibidem exeunte Novembri celebravit: quo peracto, breve apostolicum scripsit Guilenco Lingonensi episcopo ad finiendam controversiam abbatum. S. Stephani Divionensis et S. Sequani de duabus ecclesiis. *Datum apud Claramontem iii Nonas Decembris* (PERARD, p. 105).

A verat, concilio, sacri olei unctione et coronæ regni deportatione in regem sublimatum, felicem providus regno successorem (382). Unde multis quasi quoniam præsagio videbatur ejus debere amplificari potentia, qui tot et tantorum et tam diversorum archiepiscoporum, episcoporum, Francorum, Teutonicorum, Aquitanorum, Anglorum, Hispanorum suscepit benedictionem copiosam. Cumque pater vivi gaudio defuncti dolorem allevians Parisium rediret, dominus papa, soluto concilio Antissiodoro, elegit demorari. Opportunitatem vero repatriandi nanciscens de imperatoris Ludovici [*t. Lotharii*] comitatu (quia cum in manu forti Romam perducere, et Petrum Leonis deponere sponderat), illuc cum eo devenit (383). Sed cum eum Augustum imperatorem consti-

B

Hactenus haec itineris series belle tibi, lector, procedere videtur. At duo sunt quæ hanc maxime perturbant instrumenta. Prius a Mabillonio (*Annal. Ben.* t. IV, App., p. 654, n. 26) ex autographo descriptum, est Bartholomai Laudunensis episcopi notitia de excommunicatione et absolutione comitis Roceiensis. *Data anno incarnationis Verbi 1125, ind. viii, regnante Ludovico gloriosissimo rege Francorum anno xxii, Philippi autem filii ejus anno i, archiepiscopus nostri (Raynaldi Remensis) anno v.* Quæ quidem notæ chronologicæ plane inter se congruunt, dummodo annus Incarnationis 1129 secundum veterem stylum accipiatur, id est, pro anno 1130 ante Pascha. In hac porro notitia haec leguntur: « Cum dominus papa Innocentius Lauduni esset, præsentia ejus se obtulit comes Roceiensis. » Quid ergo? Lauduni ante Pascha anni 1130, hoc est, ante 50 Martii diem, versabatur Innocentius, qui 24 ejusdem mensis neandum Avenione discesserat? Id sane fidem omnem superat. Nec minorem alterum instrumentum facessit molestiam, diploma nempe Innocentii pro Fossensi Arelatensis provinciæ monasterio. *Datum apud S. Aegidium iii Idus Novembris, indictione viii*, hoc est anno pontificatus ejus primo, ut recte interpretatur Mabillonius (*Annal. Ben.* t. VI, p. 186). S. Aegidio digressum ante diem 24 Martii pontificem superius ex ejus litteris vidimus, nunc ipsum ibidem versantem 2 (subsequentis Novembris die nobis exhibet novum ejus diploma). Profecto hic nobis, ut cum Plauto loquamur, Oedipo conjectore opus est, qui Sphingis interpres fuit.

Ut ut sit, Innocentii post concilium Claramontense, cuius epocha moveri nequit, iter prosequamur. Quæ loca, Floriacum eundo, lustravit, quo die illuc advenerit, et quantum ibi moræ fecerit, nobis incompertum. Aurelianos illinc devecto Gaufridus Carnotensis obviam venit, eumque in urbem suam abduxit. Stampas, Carnuto relicto, divertit, atque in vicino Mauriniacensi cœnobio hospitatus est, quo altare majus xiii Kal. Februarii anni 1151 dedicavit (Gall. Christ., nova t. XII, col. 179). Inde Leodium iter direxit, imperatorem Lotharium salutarius atque ibi 22 die Martii concilium habuit xxxvi episcoporum, ipso imperatore et ejus conjugé præsentibus. « Antequam autem... Leodium veniret, Lobias divertit, ubi honorifice.... susceptus est, magna vicinorum abbatum et quorundam episcoporum, qui cum eo advenerant, frequentia, ad altare B. Petri celebravit missam, et sermonem in capitulo ad fratres habuit (spicil. in-4°, t. VI, p. 619). » « In Gallias Leodio reversus Lutetiam Parisiorum accessit. Exceptus deinde, pridie Coenæ Domini (Aprilis 15 die) apud S. Dionysium, peractis illic post Pascha diebus, Lutetiam remeavit. » Neque audiendus Mauriniacensis Chronographus, scribens Innocentium Leodio reversum Antissiodori

tuisset, Romanis resistantibus, pacem obtinere Petro Leonis vivente non potuit. Sed cum Petrus Leonis de medio abiisset, pace Ecclesiæ post longam fluctuationem, post diutinos et pene consumptivos languores, Dei auxilio restituta, dominus papa felici successu sanctissimam cathedralm vitæ et officii merito nobilitavit.

Jamjamque dominus rex Ludovicus et corporeæ gravitatis mole, et laborum continuato sudore aliquantis per fractus, ut humanæ complexionis mos est, corpore non animo deficiebat: cum tamen si quid regiæ majestati importunum per universum regnum emerget, inultum nullo modo preterire sustineret. Tantæ enim scientiæ et industriæ sexagenarius (584) erat, ut si impinguati corporis molestia jugis non resisteret, omnem universaliter hostem superando contereret. Unde saepè intimis ingemiscendo querebatur: « Heu, inquit, miseræ conditioni, quæ scire et posse insimul, aut vix aut nunquam admittit! Si enim juvenis scissem, aut modo senex possem, efficacissime regna multa perdomassem. » Ea tamen corporis debilitatus (585) gravitate, etiam lecto rigidissimus, usque adeo et regi Angliæ, comitiique Theobaldo et omnibus resistebat, ut quicunque eum viderent, et præclara opera audirent, animi nobilitatem prædicarent, corporis debilitatem deplangerent. Ea etiam molestatus angaria, cum contra Theobaldum comitem læso crure et vix deportato

diu coimmoratum fuisse, indeque Turones adiisse, ad sibi conciliandam Gaufridum Plantagenet, Andegavorum comitem, antequam Parisios veniret. Quæ certe omnia, ut notat Mabillonius (*Annal. Ben.*, t. VI, p. 458), vix fieri potuere post concilium Leodii in media Quadragesima habitum, adeo ut apud S. Dionysium opportune adesset pontifex ad Pascha celebrandum. Parisiis Rothomagum se contulit Innocentius; qua urbe litteris Sugerio abbatii scriptis, privilegia et possessiones S. Dionysii confirmavit. *Datum Rothomagi... vii Idus Maii, indict. ix, Incarn. Dom. an. 1151, pontificatus domini Innocentii papæ II, anno secundo.* (FELIB. Hist. de S.-D., p. 98). Rothomago digressus, Bellovacum petiit, uti testatur diploma, quo donationem centum argenti marcarum, Cluniacensi monasterio factam ab Henrico rege Angliæ, confirmavit. *Datum Belvaci anno 1151 Kal. Junii* (Bibl. Clun., p. 4593). Variis deinde Istratis Ecclesiis, Noviomensi imprimis ac Laudunensi, Compendii, ut ait Sugerius, demorari elegit, usque ad Remense concilium, quod Octobris 19 die aperuit. Soluto post dies undecim concilio, Antissiodorum se contulit, ibique ad annum sequentem resedit. Adfuisse hac in urbe pontificem sub finem Novembris docet nos diploma, quo Paracletensis in diœcesi Trecensi parthenonis possessiones sub apostolico patrocinio, Abielardi rogatu, suscepit. *Datum Antissiedori... iv Kalend. Decemb., indict. x, Incarn. Domini 1151, pontificatus vero D. Innocentii papæ anno ii* (BULL., Hist. Univ. Paris., t. II, p. 427). Antissiodoro demigravit Januario mense anni 1152, in Italianam reversurus, pervenitque Februarii Kalendis ad Cluniacense monasterium ut ipsem et scribit ad Ludovicum regem litteris Cluniaci iv Nonas Februarii datis (Concil. t. X, p. 955). Necdum hinc discesserat 10 ejusdem mensis, quo die litteras dedit Stephano Cisterciensium abbati, quibus vetat ne quis episcopus vel archiepiscopus Cisterciensis ordinis abbates, nisi pro fide ad concilium vel synodum venire compellat. *Datum Cluniaci iv Idus*

A Bonam-Vallem (586), præter claustra monachorum, quæ defendebat, igne concremare fecisset, sed et alia vice cum Castellum-Renardi le feodo comitis Theobaldi per homines etiam absens destruxisset, ea quam extremam fecit expeditionem, nobilissimo exercitu castrum Sancti Brictionis super fluvium Ligerim ob sui rapacitatem, et mercatorum deprædationem, et incendio dissolvit, et turrim et dominum ad deditioem coagit. Qua regressus expeditione, apud castellum novum Montis-Treherii (587) gravi diarrhæa ventris proflavio, sicut aliquando consueverat, graviter cœpit anxiari. Qui ut erat in consiliis providus, sibi ipsi consulens, et miseratus animæ sua, Deo placens, frequentatæ confessionis et orationum sibi devotione providebat: hoc unum toto B animi affectu præoptans, apud sanctos martyres protectores suos Dionysium sociosque ejus se quomodo docunque deferri, et ante sacratissima eorum corpora regni et coronæ depositione, coronam pro corona, pro regalibus insignibus et imperialibus ornamentiis humilem beati Benedicti habitum commutando, monasticum ordinem profiteri. Videant, qui monastice paupertati derogant, quomodo non solam archiepiscopi, sed et ipsi reges transitoriae vitam æternam preferentes, ad singularem monastici ordinis tutelam securissime confugiant.

Cum autem de die in diem gravi diarrhæa turbaretur, motus tantis et tam molestis medicorum po-

Februarii, indict. x; Incarnat. Dom. 1152, pontificatus vero domini Innocentii papæ II anno secundo, (MANRIQUE, Annal. Cisterc. ad an. 1152, cap. 1). Lugdunum subinde cum advenisset, illic rescriptum emisit, in cuius fine legitur: *Actum est Lugduni, anno Incarnat. Domin. 1152, pontif. vero D. Innocentii papæ II anno secundo* (Bibl. Clun., p. 4594), ideoque, ut observat Pagius, ante diem 16 Februarii, quo tertium pontificatus annum ingressus est. « Progressus inde Valentiam, ubi a 22 Februarii dico ad 16 Martii versatum eum fuisse ex litteris illic ab eo datis ostendit Pagius. (ad an. 1152, n. 41), ad S. Egidium descendit, et per montem Genuæ [leg. Genevae], inquit scriptor anonymous a Baronio laudatus, fines Longobardiae intravit, et apud Astam, solemnitate Resurrectionis Dominicæ celebrata, Placentiam venit. »

(584) Cod. S. Germani, *quinquagenarius*, errore librarii.

(585) Codd. S. Germ. et S. Dion., *debilitati*.

D (586) Cod. 6265 Reg., *Bonnevallis monasterium*. cod. S. Dion., *Benis-vallis*. cod. Reg. 5925 *Bonavallis*, *Bonneval*.

(587) Sic quatuor coll. *castrum illud novum Montis-Treherii* Felibianus, cum Gallicis S. Dionysii Chronicis castrum Montis Tricardi interpretatur; lectiones vero in anniversario Ludovici obitus die legi olim solitæ, atque ex ipsis Sugerii verbis composite, *castrum novum Montis-Eherii*, ferunt. Certe hic hærente nos fatemur. Nam per Montem Tricardi a S. Brictione versus Parisios rectum non est, imo maxime devium iter; agrotum vero principem via breviori ad sua reversum esse valde probabile est. Annon potius castri novi Montis-Treherii appellatione Castrum Novum ad Ligerim intelligendum est, quo navicula delatus rex, inde Parisios recte pervernerit? Aut etiam castrum vulgo *Triguair* nuncupatum, haud longe distans a Castro-Renardi, quo magis compendiosa nulla Parisios a S. Brictione ducit via? Hæc conjectando.

tionibus, diversorum et amarissimorum pulverum susceptionibus ad restringendum infestabatur (388), ut nec ipsi etiam incolumes et virtuosi sustinere prævalerent. Qui inter has et hujusmodi molestias innata dulcedine benevolus omnibus ita blandiebatur, omnes admittebat, omnes demulcebat, ac si nihil in molestiæ pateretur. Asperrimo itaque prosluvii motu, et longo macerati corporis defectu, designatus viliiter aut inopinate mori, convocat religiosos viros, episcopos et abbates, et multos Ecclesiae sacerdotes, quærerit rejecto pudore omni ob reverentiam divinitatis et sanctorum angelorum, coram devotissime confiteri et securissimo Dominici corporis et sanguinis viatico exitum suum muniri. Cum idipsum præparare festinant, rex ipse inopinate se levans et præparans, vestitus cameram cunctis admirantibus obviam corpori Domini Jesu Christi exit, devotissimus assistit. Ubi videntibus cunctis tam clericis quam laicis, regem exuens regnum deponit, peccando regnum administrasse confitetur, filium suum Ludovicum annulo investit, Ecclesiam Dei, pauperes et orphanos tueri, jus suum unicuique custodire, neminem in curia sua capere, si non præsentialiter ibidem delinquat, fide obligat (an 1137). Ubi etiam aurum et argentum, et vasa concupisabilia, et pallia et palliatas culciras, et omne mobile quod possidebat, et quo ei serviebatur, ecclesiis, et pauperibus, et egenis pro amore Dei distribuens, nec chlamyibus, nec regiis indumentis usque ad camisiam pepercit. Capellam autem suam pretiosam, textum pretiosissimum auro et gemmis, turribulum aureum quadraginta unciarum, candelabra centum sexaginta auri unciarum, calicem auro et pretiosissimis gemmis charissimum, cappas de pallio pretiosas decem, pretiosissimum hyacinthum atavæ (389) regis Euthenorum filiæ; quod de sua in manu nostra reddens, ut coronæ spineæ (390) Domini infigeretur præcepit, sanctis martyribus per nos destinavit, et si quounque modo subsequi posset devotissime spopondit. His igitur exoneratus, et Dei misericordia perfusus, humillime flexis genibus ante sacratissimum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi (qui enim mox missam celebraverant, illuc ei cum processione devote attulerant) in hanc oris et cordis veræ et catholicæ confessionis vocem, non tanquam illitteratus, sed tanquam litteratissimus theologus erumpit: «Ego peccator Ludovicus confiteor unum et verum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam ex hac sancta Trinitate personam videlicet unigenitum et consubstantialem et coæternum Dei Patris Filium, de sacratissima Maria virgine incarnatum, passum, mortuum et se-

A pultum, tertia die resurrexisse, cœlos ascendisse, ad dexteram Dei Patris consedere, vivos et mortuos extremo et magno judicio judicare. Hanc autem sacratissimi corporis ejus eucharistiam illed idem credimus corpus quod assumptum est de Virgine, quod discipulis suis ad confœderandum et uniendum et in se commanendum contradidit. Hunc sacratissimum sanguinem illum eumdem qui de latere ejus in cruce pendentis defluxit, et firmissime credimus, et ore et corde confitemur: hocque securissimo viatico decessum nostrum muniri, et contra omnem aeream potestatem certissima protectione defendi præoptamus. » Cum autem cunctis admirantibus, facta primum peccatorum confessione devotissime corpori et sanguini Jesu Christi communicasset, B tanquam illico convalescere incipiens, ad cameram rediit, omnique sæcularis superbiæ rejecta pompa sola linea euleitra decubuit. Cumque eum de tanto tantillum, et de tam alto tam humilem humano more me deflere conspicaretur: Noli inquit, charissime amice, super me deflere, quin potius exultando gaudere, quod Dei misericordia præstítit me in ejus occursum sicut vides præparasse. Cum autem paulatim ad incolumentem respiraret, quo potuit vehiculo, prope Miliidunum ad fluvium Sequanæ, occurrentibus et concurrentibus per viam ei obviam, et Deo personam ejus commendantibus, a castellis et vicis, et relictis aratri, devotissimis populis, quibus pacem conservaverat, descendit: sicque ob amorem sanctorum martyrum, quos visitare et grates reddere desiderabat, deveniens citissime, Deo donante, eques ad eos pervenit. Qui a fratribus a pene tota patria tanquam piissimus Ecclesiae Pater, et nobilis defensor, solemniter et devotissime susceptus, sanctissimis martyribus humillime prostratus, votivas pro impensis beneficiis, et devotas gratiarum actiones lacrymando persolvit, et ut deinceps ei provideant humillime interpellavit. Cumque castrum Bestisiacum pervenisset, celeriter subsecuti sunt eum nuntii Guillelmi ducis Aquitanæ, denuntiantes eumdem ducem ad Sanctum Jacobum peregre prosectorum in via demigrasse: sed antequam iter aggrederetur, et etiam in itinere, moriens filiam nobilissimam puellam nomine Alienor [al. Aenor] C desponsandam, totamque terram suam eidem retinendam et deliberasse et dimisisse. Qui communicato cum familiaribus consilio, solita magnanimitate gratanter oblata suscipiens, charissimo filio Ludovico eam copulari promittit, nec non et deinceps nobilem apparatus ad destinandum illuc componit, nobilissimorum virorum exercitum quingentorum et eo amplius militum de melioribus regni colligit,

dedisse.

(388) *Infectabatur*. Sic codd. tres, S. Dion., S. Germ. ac Reg. 6265. Reg. alter cum edit., *infestatur*.

(389) *Atavæ*. Sic 4 codd. Ed., *Annæ*. Credidimus id significare Sugerium, Annam Henrici regis uxorem, aviamque Ludovici Grossi, regi marito, nepotem ecclesiae S. Dionysii hunc hyacinthum

(390) Non tota hic intelligenda est spinea Christi corona, quam in Gallias sequenti tantum sæculo advectam fuisse liquido constat; sed particula tantum ipsius, a Carolo Calvo ex Aquensis capelæ gazophylacio educta, ac SS. martyrum ecclesie donata.

cui etiam Palatinum comitem Theobaldum, et egregium Viromandensem comitem et consanguineum Radulfum (391) praesesse constituit. Nos autem familiares ejus, et quoscunque sanioris consilii reprehire potuit, ei concopulavit; sic in ejus exitu filio valedicens: « Protegat te, inquit, et tuos, fili charissime, omnipotenti Dei, per quem reges regnant, validissima dextera. Quia si te et quos tecum transmitto quocunque infortunio amitterem, nec me præsentialiter nec regnum curarem. » Copiosas etiam gazas et thesaurorum sufficientiam deliberans, ne quid in toto ducatu Aquitaniæ rapiant, ne terram aut terræ pauperes lèdant, ne amicos inimicos faciant, regia maiestate interminat, ut gratam (392) exercitui de proprio ærario quotidianam exibent deliberationem, imperare non dubitat. Qui cum per Limovicensium partes ad Burdegalensium fines pervenisset, ante civitatem interposito magno fluvio Garona tentoria defiximus, ibidem præstolantes, et navalí subsidio ad urbem transeuntes, donec die Dominica collectis Gasconiæ, Sanctoniæ, Pictaviæ optimatibus, præfatam puellam cum eo diadematæ regni coronatam sibi conjugio copulavit. Redeuntes igitur per pagum Sanctonicum, et si qui erant hostes prosterentes, Pictavorum civitatem cum exultatione totius terræ pervenimus.

Æstuabant eo tempore aestivi calores solito nocivores, quorum consumptione aliquantis per soluti et valde contriti defatigabamur. Quorum intollerabili solutione cum Dominus rex Ludovicus Parisiis recidiva profluvii dysenteria gravissime fatigaretur, omnino deficiebat. Qui nunquam super his improvidus, accito venerabili Parisiensi episcopo Stephano, et religioso S. Victoris abbe Gilduno, cui familiarius confitebatur, eo quod monasterium ejus a fundamine construxerat, et confessionem repetit, et exitum suum viatico Dominici corporis muniri devotissime satagit. Cunque se deferri ad ecclesiam sanctorum martyrum ficeret, ut quod votum saepius sponderat humillime persolveret, ægritudinis anticipatus angustiis, quod opere non potuit, corde et animo et voluntate complevit. Præcipiens ergo tapetum terræ et cineres tapeto in modum crucis de-

(391) Natus erat Radulfus Hugone Magno, Philippri regis fratre.

(392) *Gratam.* Sic quat. codd. Ed. *gratum.*

(393) Nempe anno Christi 1157, cui mortem ipsius alligant omnes historici. Porro si ex hoc annorum numero LX removeas, quot Ludovicum vixisse testatur Sugerius, natalis illius annus erit Christi 1077, non vero 1081, uti perperam affirmat in Vita S. Arnulphi prædecessoris sui Lisiardus Suessiennis episcopus, his verbis: « Anno Dom. Incarn.

A poni, ibidem manibus suorum depositus, signo sanctæ crucis præsentiam suam munens, xxx regni administrationis, ætatis vero fere LX anno, Kal. Augusti spiritum emisit (393). Cum autem eadem hora corpus ejus pretioso pallio involutum ad ecclesiam sanctorum martyrum sepulturæ deportaretur, et præcessissent qui sepulturæ locum adaptarent, unum contigit quod silentio præterire dignum non videtur. Cum enim præfatus rex nobiscum conferendo de sepulturis regum aliquando aut [f. ut] saepius ageret, felicem fore asserebat, qui inter sacratissima sanctæ Trinitatis et sanctorum martyrum altaria sepeliri mereretur, quoniam et sanctorum suffragio, et adventantium orationibus peccatorum veniam obtineret: ex hoc ipso tacite voluntatem suam significans. Cum autem, antequam cum filio exissemus, cum venerabili ecclesiæ priore Herveo sepulturam ejus ante altare sanctæ Trinitatis, ex opposito tumuli Caroli imperatoris, mediante altari prævidissemus: occupato loco Carolum Francorum regis sepultura (394), quia nec fas, nec consuetudo permittit reges exhospitari, quod proposueramus fieri non potuit. Ubi autem ipse quasi quadam pronostica præoptaverat, attentantes contra omnium opinionem (omnes enim impeditum locum aestimabant) quantum nec plus nec minus longitudini et latitudini corporis ejus conveniebat, locum reservatum invenerunt (395). Ubi cum orationum et hymnorum frequentia, et celeberrimo devotoque exsequiarum officio more regio depositus resurrectionis futuræ consortium exspectat, tanto sanctorum spirituum collegio spiritu propinquior, quanto corpore sanctis martyribus ad suffragandum proxime sepultus assistit.

*Felix qui potuit mundi mutante ruina,
Quo jaceat præscisse loco.*

Cujus devotissimam sanctis martyribus animam, ipsis intercedentibus, ipse Redemptor resuscitet, et in parte sanctorum collocare dignetur, qui posuit animam suam pro salute mundi Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat, Rex regum et Dominus dominantium, per omnia sæculorum. Amen (396).

D 1081 natus est futurus rex Ludovicus, orationibus et meritis S. Arnulphi impetratus, qui utinam ut bono fine potiatur ejusdem sancti suffragiis sit adiutus! »

(394) *Sepultura* Cod. S. Germ. Deest in edit. et in aliis codd.

(395) Cod. S. Germ., repererunt.

(396) Cod. Reg. 6265, *Explicitunt gesta Ludorici regis Francorum cognomento Grossi.*